

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Könyvek, kiáltások

Volt a sátorlajújhelyi moziközben a '60-as, '70-es években egy tenyérnyi városi könyvtár, kora délutántól késő estig tele ott lézengő iskolásokkal. A gyengébben tanuló általános sulisok is olvastak, könyveket válogattak, nem beszélve a diáksapkában járó kossuthosokról, kereskedelmisekről. Ha valaki egy-egy jó könyvre bukkant, csak az olvasó-cédulán íródott át a név, az a könyv az asztalra sohase huppant, kézről kézre járt. Órakozi szünetekben vagy hazafelé egymás szájából kapkodtuk ki a szót, idéztük fel a betűkből kiáradó történeteket. Ronggyá olvastuk a legkapósabb köteteket. Ott ácsingóztunk a könyvesboltok kirakata előtt, a takarékbélyeg- és zsebpénzekben azonnal megvettük a várva várt könyvet Péter Erzséki kicsi boltjából.

Mi csak könyveket és műveket olvastunk, szövegeket soha. Ez a szó nem is volt divatban, ahogy a „szövegértés” sem. Egyszerűen csak olvastunk, faltuk a betűt és általuk a világ gondolatait, a *szöveg* szót csak fricskának használtuk („ne szövegelj, haver”), ha valaki át akart vágni bennünket. Az, hogy olvastunk, éppoly természetes volt, mint az, hogy ettünk. Evés közben is olvastunk. Olvastunk a pad alatt, a kiránduláson, a kisvonaton. Alvás közben csak azért nem olvastunk, mert kiesett a kezünkől a könyv. A könyvet mint a legszebb ajándékot bontogattuk a diktatúra karácsonyfái alatt. Az iskolaköpenyeseknek, mackónadrágosoknak, a focipályáról hazafelé klottgatyában könyvért beszaladóknak, a Hecske, a Zsólyomka szegényeinek, a rácsok közé kényszerített gyerekkorunkba a korlátlan szabadság élményét hozta a könyv. Verne, Dékány matrózait, utazóit, Cook kapitányt, aztán Julien Sorelt, Ragin doktort. *A Karamazov testvéreket*, Tömörkényt, Jókait, Molnár Gábort, Jack Londontól *A vadon szavát*, Steinbecket és a többieket: írókat és útleírókat. Olvasással lázadtunk a vasfüggöny sötétsége ellen. A körbezárt határok között könyvekkel törve ki a mindenségbe, mert ez volt – ez lehetett – a mi 1956-unk.

Minden jó könyv ma is lázadásra hív. A fülek mögé ültetett manipuláló chipek, a tömegmédiá halbőre, a társadalomban rejtőző kelepcek ellen. A minőségnek azért a forradalmáért, amiről Németh László álmodott.

Hogy megvan-e még az a moziközi könyvtár ott, a magyar világ végén, abban a kettészakított városban, nem tudom. Azt sem: tud-e majd válogatni a Magyar Napló Kiadó könyvheti kiadványaiból: Heltai Gáspár, Oláh János, Ferdinandy György, Salamon Konrád, Majoros Sándor, Iancu Laura és a többiek alkotásaiból. S ha igen, hányan fogják kölcsönözni ezeket s más kiadók műveit is, amelyek az Ünnepi Könyvhét sátraiból évről évre ostromolják a betűzgetve olvasó, a makogva beszélő ellenkultúra sáncait. Hiszen a könyvek létünk értelmének legszebb bizonyítékai – szemben egy önhitt földgömb harsányságával – az olvasás csöppnyi, moziközi műhelyeiben – és a csillagközi könyvtárakban is.

Jánosi Zoltán

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán
E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Munkatársak:

Berta Zsolt
(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Bolla Eszter (szerkesztő)
E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)
E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)
E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)
E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János
(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátyás László**

*

A címlapon: **Szakonyi Károly**
(A fotót Czibmal Gyula készítette)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választóborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Jánosi Zoltán: *Könyvek, kiáltások* 1

SZEMHATÁR

Ágh István: <i>Eszembe sem jut</i>	3
<i>Útvesztő</i>	4
Majoros Sándor: <i>A spártai fiú és a róka</i>	5
Mezey Katalin: <i>Ha megnyomják a gombot; Vagy végleg elhajít</i>	12
Egri Mária: <i>115 éves a Szolnoki Művésztelep</i>	13
Verebes György: <i>A Szolnoki Művésztelep legújabb korszakáról</i>	15
Hóvári János: <i>Alvó titánok a XXI. században. Verebes György művészetéről</i> ...	17
Karácsonyi Zsolt: <i>Egy film erdélyi jelenetei</i> <i>Király László és Vida Gábor rövidprózáiban</i>	20
Kerék Imre: <i>Szavak terelője; Balatoni anizix</i>	24
Mezey Katalin: <i>S. Benedek András emlékezete</i>	25
Vári Fábrián László: <i>Az álombeli tündérberegben</i>	26
Stumpf-Benedek Anna: <i>Édesapám emléktáblája alá</i>	28
Mirtse Zsuzsa: <i>Az ígéret hava</i>	29
Villányi László: <i>Tavaszt lép; Ahol sohasem</i>	31
Kalász László: <i>56 október</i>	32
Bognár Katalin: <i>Varázsceruza</i>	33
Bíró Gergely: <i>Egy forint</i>	39
Tóth Erzsébet: <i>A vér</i>	45
Falusi Márton: <i>Október, utolsó áldozathozatal</i>	46
Simon Adri: <i>Forrad; Népligettő</i>	48
Boga Bálint: <i>Dedikálási emlékeim</i>	49
Szakonyi Károly: <i>A csend napjai</i>	54

NYITOTT MŰHELY

Az élet megmenti önmagát
Szakonyi Károly válaszol Balázs Géza kérdéseire 58

KÖNYVSZEMLE

Iresik Vilmos: <i>Mintha csak magamnak írnám</i> <i>Mezey Katalin: Levelek haza</i>	63
Gulyás Martin: „A Görög” – <i>Oknyomozó biográfia</i> <i>Markó György: Hellasztól a Práter utcáig. Egy görög szabadságharcos</i> <i>a magyar forradalomban. André Konstandinidisz (1917–1956)</i>	65
Papp István Géza: <i>Egység a sokszínűségben</i> <i>Bíró Gergely: A kristálnak mindegy</i>	68

SZERZŐINK 70

Lapszámunkat a Szolnoki Művésztelep alkotói köre műveinek reprodukcióival illusztráltuk.

Kedves Olvasóink! Szerzőnk és barátunk, Árkossy István festőművész, grafikus *A játék szelleme* című kiállítása A Duna Palotában (1051 Budapest, Zrínyi utca 5.) kapott helyett. A tárlat június 18-ig 9–18 óra között ingyenesen megtekinthető. Ajánljuk mindannyiuk szíves figyelmébe!

ÁGH ISTVÁN

Eszembe sem jut

*Eszembe sem jut már tükörbe nézni
kiábrándulva, jelentéktelen,
pedig a királynőt is megrémíti,
ha látja, első ránca megjelent,*

*végigjátszottam minden észrevételt
arcom napi rendezése szerint,
magalázott s vigasztalt a tükörkép,
de már a szörnyűség következik,*

*nem láttam álomban, sem valóságban,
oszlófélben exhumált áldozat
arcát hozzák mindig nyilvánosságra,
a korhadt mélyből néző szemfogát,*

*nem merem elképzelni magaménak,
mi itt foszlik majd szét a láb alatt,
melytől az intézkedő ötletet kap,
s szörnyek hadát kelti föl a divat,*

*a sírokat megnyitják szemérmetlen,
hadd törjön rám szülő és szerető,
iszonyú rémek, ahogy megjelennek,
nem ők, hiszen föl sem ismerhetők,*

*de hol van másik arcunk, lelkem arca?
talán nem is volt, vagy azt hagytam el
minden tükörbe néző pillanattal,
amikor ifjúságom mennybe ment?*

*leghűbb vonásaimból összeállva
készül az arc, a majdnem isteni,
ki lesz ébren a hosszú éjszakában,
akit én fogok megkísérteni?*

Útvesztő

Összetévesztettem a bejárati ajtókat, ha már
 úgy álltak a helyükön, mint egyik-másiknak a szárnya,
 nem jártam még ebben a bonyolult kiterjedésű fürdőben,
 hát eltévedtem, hisz még a közönség és a berendezés is
 alig volt megkülönböztethető,
 útjelzőnek egy-egy célszerűtlenül elhelyezett tárgyat
 kiválaszthattam volna, de olyan különös volt minden,
 hogy már azt tartottam természetesnek, ami furcsa,
 mint egy nyitott kabinsort, mint egy fölrakott húsú nő
 nőstényi domborulatait és pórusait,

embertársaim mindenütt szabályos méretű külsővel
 zsúfoltak tele ajtót, ablakot, zugot és szegletet,
 egyszerűre beözönlöttek, mert a fedetlen uszodát verte a hó,
 gát nem állíthatta meg tömegük elszabadult lendületét,
 csupán egymás akadályai lettek a saját dagálllyal,
 mégis külön lényévé egyesülve kavarogtak és hánytorgtak,
 egy nyelven mondták tovább az értelmetlen érthetlent,
 de az már nem is emberi hang volt, mert fogaikra fröcskölő
 szavukat a nyirkos folyosók visszhangja
 zagyválta össze, a megállíthatatlan vihogássá,

így kellett találkoznom velük ütközve és öelve,
 szolidárisnak lenni az undorral és a mohó étvágygal,
 amint kirajzolódott arcukon belsősegeik grafikája,
 mintha kamrában járnánk a füstölt sonkák, kolbászok
 rúdjaára akasztott plasztikák között,
 rajtuk vitt keresztül a gyógyulás labirintusa?
 be a tüdők szárnya között, a vesék gyámkövéén át,
 túl a beleken, a még lila derengésű, ép, szagtalan
 buborékhalmon, s az egész síkos és ragacsos, élve megnyíló,
 mégiscsak szemfényvesztő mutatványon?

bár elég okot adott a gyanúra ez a valószínűtlen helyzet,
 hogy mégis más dimenzióban jelenik meg itt a világ,
 rokon főtt krumpli szagot érzek egy szellőzetlen vityillóból,
 amelyben ismeretlen őseim készítik a forró vizet,
 forró vizet a kopaszra! kiáltása közben
 számukra már mindegy, hogy az eset tudatalatti,
 de én még élek, vannak pár évre szabott eshetőségeim,
 bár a simafejű kételtűek már a poklot idézik,
 imádkozzatok, kedveseim, hogy segítsen az Isten,
 hogy segítsen az Isten, imádkozzatok kedveseim.

MAJOROS SÁNDOR
A spártai fiú és a róka

Nem kellett volna megenni azt a gyümölcsöt, ez már biztos. Megszegte a szabályt, és most megverte az Isten. De miért csak neki jár a büntetés? Mások is ettek, és kutya bajuk sincsen. Mintha a parancs, hogy a szerbektől tilos vizet vagy ételmet elfogadni, egyedül őrá vonatkozna. Egyébként pedig azok az útszelen ácsorgó parasztok nem is szerbek voltak, hanem bosnyákok. A férfiak nem bricsesz nadrágot viseltek, hanem térdnadrágot, a nők meg bokában megkötött, bő bugyogót. Mi rossz van abban, ha ezek a békés nézelődők gyümölcsöt, vizet meg kecskesajtot nyomnak a házuk előtt masírozók kezébe?

A tábori lelkész azt állítja, a Drina túlsópartján, a szerb oldalon is sok a muzulmán, és ők mind egy országban szeretnének élni boszniai hittársaikkal. Ezért úgy várják a császári és királyi hadsereget, ahogy a messiást, már ha náluk, mohamedánoknál van ilyen. Persze, mindezt titokban tartják, de itt, Boszniában nem kell rejtegetniük a hazafias érzelmeiket. Ha ajándékot adnak, azt őszintén, természetes önzetlenséggel teszik, és pontosan ez az, amit az itteni szerbek aljas módon kihasználnak. Állítólag előfordult, hogy bosnyáknak öltözve árultak olyan joghurtot, amelybe nadragulyát meg csattanó maszlagot keverték. Ezzel példálózott a századparancsok, amikor kijelentette: akár igaz ez a történet, akár nem, a saját érdekében senki ne fogadjon el ételmet a lakosságtól.

A víz pedig önmagában is veszélyes. Már a kiképzésen elhangzott, hogy ennek sokkal erősebb az állaga, mint az otthoninak. Nem lehetett tudni, mit ért ez alatt az őrmester, de jól megjegyezték: a víztől óvakodni kell. Az artézi kutak viszont biztonságosak. Valaki azt mondta, hogy tisztára olyan ez, mint a középkor, amikor a katonáknak egyenesen tilos volt vizet inniük. A vízivás egyenlő volt a tífusszal, úgyhogy akit ezen kaptak, ott, helyben megölték, nehogy bajt hozzon az egész csapatra. Csak bort ihattak, meg cidersert. Az se nem bor, se nem sör, de elég alkohol van benne ahhoz, hogy megakadályozza a fertőzést. Ha így nézzük az ivást, akkor a pálinka a legjobb katona-

A novellát a szerzőnek *Az ellenség földje* című kötetéből választottuk, amely az idei ünnepi könyvhétre jelenik meg kiadónk gondozásában.

orvosság, mondta valaki, meglötyögtetve a kulacsát, bár inkább csak a hatás kedvéért, mert az otthonról hozott szilvóriumot már régen megitta. Kortyolgatták a magukét, ha kellett, ha nem, pedig milyen hasznos lett volna most egy kis hazai ezekben a gyötrelmes percekben, amikor az ellenség itt van szinte az orruk előtt, és vele együtt támad a hascsikarás.

Szaftos, kissé túlrejt, kásás szilva volt, egy fiatalasszony kínálgatta a kosarából. Többen is vettek belőle, de ahogy látja, senkinek sem akadt vele gondja. Egyedül ő lép ki a menetből úgy félóránként, hogy a fák közé rohanva, mielőbb letolhassa a nadrágját. Mintha parazsat nyelt volna. Lángolnak a belei, perzsel a gyomra, és szakad róla az izzadság. A cimborák remekül szórakoznak rajta, meg a heccelődés a hasmarsról meg a szaporáról, mert amíg magára van utalva ezzel a kinnal, nem várhat szánalmat senkitől.

És jönnek az ilyenkor szokásos tanácsok: erős paprikát kell rágcsálni, vagy gyömbért, de legjobb a borsos pálinka. Mit nem adna most egy korty pálinkáért! Borsot még tán szerezhethetne, de pálinka nélkül az semmit sem ér. Már a gondolatától is kileli a hideg, hogy meg kéne rágnia egy marék borsot, és hogy úgy magában, szárazon lenyelhesse. Vize egy csöpp sincs, de ezzel nem áll egyedül. Dél körül jár az idő, elviselhetetlen a forróság, és még a fele út biztosan hátravan. A sereg mozgása észrevehetően lassul, mintha minden lépéssel följebb kapaszkodna abba az úti-könyvekben olvasott magasságba, ahová csak furcsa, hosszúszerű állatok és a koplalástól meg a naptól megráncosodott teherhordók juthatnak el. Hintázó ritmusban vonulnak az égis magasodó, hófödte hegyoldalon, azt a káprázatot keltve, hogy az Úristen végigcsöpögtette a tintát egy nagy darab papíroson, amire tán szerelmes verseket, tán sötét jóslatokat próbált írni.

A Drinához igyekvő sereget ugyanez az erő hátráltatja. Hármassorban kacskaringóznak, csalhatatlan érzékkel találva meg a fák közé rejtett kocsit, amely ahhoz a soha nem látott folyóhoz vezet, és amelyről mindenkinek az alvilág jut az eszébe. Nem is kell ehhez tanultnak lenni, elég az is, hogy valahol, valaki megemlíti a lelkeket csónakázató révést, mire a mellette lépkedő leteremti: ne károgjon ilyen babonákról, mert még magára rántja a bajt. A megszólaló ettől elszégyelli magát, és mentegetőzni kezd, hogy nem úgy gondolta, csak hát ez a folyó, ez a Drina biztosan alkalmas a csónakázásra, meg a halászásra is, révész meg ugye mindenütt van. Eztán a halfogásról

megy a téma, legendás harcsafogásokról, meg amikor egy kifejlett, kétszáz kilós példány a Tiszán fölborította a ladikot, és lehúzta a mélybe a halászokat. Milyen kár, hogy a szerbek sosem jutnak a Tisza közelébe, mert akkor ezek a harcsák szépen megtizedelnék őket, mondja valaki, de hátrébb egy rekedt hang ráförmed, hogy az anyád picsáját nem jutnak! Negyvenkilencben Titelnél jól megfingatták a mieinket, úgyhogy hagyjuk békén a harcsákat. Az akkor volt, most meg ma van, kiabál vissza a megtámadott, most majd adunk a szerbek pofájának. Hát persze, szólal meg valaki egészen közel, a Skoda ágyúk már gypálják is Belgrádot, ez egészen friss hír. Ha gypálják, nagyon jól teszik, így az előbbi hang, de azt ugye tudjátok, hogy egy országot csak akkor lehet elfoglalni, ha minden négyzetméterén áll egy pár csizma?

Így évődnek, politizálnak a többiek, neki meg úgy csikar a hasa, hogy attól egy srapnel¹ sem lehet rosszabb. Hogyan bírja ki az út végéig, aztán meg ugye jön az átkelés. Már most is majd' összecsuclik. A bornyú a hátán mintha egy zsák árpa lenne, a csípőjét gonosz kerubként csapdossa a gyalogsági ásó, amihez a mellette lógó szurony és az üres kulacs veri a taktust. A csizma is töri a lábát, pedig reggel, mielőtt rátekerte volna a kapcát, alaposan bekente disznósírral, de úgy tűnik, ez a hosszú, kimerítő menetelés kifog rajta. A legborzasztóbb mégis az, hogy két óra leforgása alatt négyszer rohant be a fák közé, és közben arra is ügyelnie kellett, hogy a káplár meg ne lássa.

Reggel még minden rendben volt, jó étvággyal evett, megitta a teáját, és azzal a boldog izgalommal szedte rendbe magát, hogy az estét már szerb földön éri meg. Elkezdődik a kaland, ami csak egyszer adatik meg az ember életében. De így, ebben a mostani állapotában képtelen lesz hegyet mászni meg fedezéket készíteni. Az egész mindenséget kitölti ez a tüzes fájdalom, ezt kell legyűrnie minden egyes lépéssel és levegővétellel. Ha meg is éri az estét, mint egy báb, kiszolgáltatottan fekszik majd a csupasz földön, és nem fogja érdekelni semmi, csak hogy elmúljon róla ez a kín.

Amikor reggel fölkerekedtek, még nótázott az egész század, de ez hamar abbamaradt. A göröngyös, nehezen járható út és az augusztusi hőség megtette a hatását. Kilenc óra körül már alig maradt valakinek ivóvize, pedig a káplár figyelmeztetett, hogy ezen

a szakaszon nem találnak majd forrást. Egyre nehezebbé vált a fölszerelés, a kapcsok és csatok önálló életre keltek, mászkáltak rajtuk le-föl, mint a szkarebeuszbogarak, amelyek állítólag az alvó ember bőre alá is beveszik magukat. Máskor azt mondaná, hogy ez marhaság, de most minden borzalom elhíhető. Biztosan mindenkinek megvan a maga kínja, ám hogy senkié sem ér föl az övéhez, az hétszentség. Egy vérhólyag ehhez képest vásári mulatozás. Az oldalnyilallás meg pláne. Tíz ilyen átvenne ezért a hascsikarásért, mert ez maga a Golgota. Krisztus urunk nem szenvedett ennyit a keresztfán, vagy ha mégis, nem lógott a vállán ez a rengeteg minden. A lőszerkészlet a hordozóeszközeivel megvan vagy hat kiló. A hátrönd kilenc, a fegyver négy és fél, a kenyértarisznya másfél, a gúnya öt. Erre jön rá a csikarás a maga több tonnájával.

A mellette lépkedő infantrisz,² akit névről nem is ismer, azt mondja, rágjon össze egy pofányi dohányt, attól megkönnyebbül. Tavaly őt is elkapta a hasmars, ráadásul éppen aratáskor. Nem győzött a szalmarakás mögé futkosni, de egy öreg napszámos azt mondta neki, vegyen be egy marék bagót, és rágja, amíg pép nem lesz belőle. Szót fogadott, és másnap früstükre elmúlt róla a szapora. A másik oldalán erre egy cvikkeres, tanultnak látszó vézna alak, akinek meg a nap heve okozott gondot, azt mondta: gondoljon valami semlegesre, ne mindig azon jártassa az eszét, hogy csikar a hasa. Egy idő után azon veszi majd észre magát, hogy nem is fáj. Apropos, fájdalom, szólt hátra az előttük lépkedő, gondolt már valaki arra, hogy esetleg meg is sebesülhet? Mert az bőven benne van a pakliban, mint ahogy az is, hogy néhányunkat fakabátban visznek majd haza. Hat szál deszkából szabatja méretre a Ferenc Jóska, nehogy szűk legyen hónaljban.

Röhögtek. A beszélgetés ezzel át is terelődött a sebesülésre, ami valóságos megkönnyebbülés volt, mert legalább nem vele foglalkoztak. Valaki ismert egy öreg légióst, aki még III. Napóleon ideje alatt harcolt. Az öregot összevissza lötték-kaszabolták, de túlélte. Azt állította, amikor golyó találja el az embert, azt szinte nem is érzi. Kap egy ütést, és valami melegség folyik végig rajta. A szurony egészen más műfaj, főleg a háromélű. Ennél halálosabb fegyver per pillanat nem létezik, leszámítva a tábori ásót, ami szintén jól jön a közelharcban. Úgyhogy óvakodjon mindenki

1 gránátrepesz

2 gyalogos

a szerbek rozsdás szuronyaitól meg a ganajhányó ásóitól.

A vézna, aki tán tanító lehetett, erre odasúgta, hogy ezek csak hadoválnak, ne foglalkozzon velük, inkább acélozza meg magát a spártai fiú történetével. Éppen a fogát összeszorítva küszködött egy újabb roham ellen, de ez mintha valóban használt volna. Az égő, kaparó fájdalom egy pillanatra elhalványult, mert mint valami szent a maga éteri megtestesülésével fölébe kerekedett egy sovány, napégette bőrű, kopaszra borotvált fejű gyerek, aki – mint kiderült – abban volt rendkívüli, hogy ellopott egy ketrecben tartott rókát. Éhes volt, meg akarta enni, de az örök megállították, és valatni kezdték. A fiúnak csak arra volt ideje, hogy az inge alá rejtse a rókát, ami rögtön mardosni kezdte a gyomrát. A kis tolvaj csak állt, és rezzenéstelen arccal tűrte a kínokat. A végén a katonák legnagyobb ámulatára holtan esett össze. A szemüveges mindezt csak azért mondta, hogy legyen nyugalommal és kitarással, a rossznak vége lesz egyszer, ha pedig rájön a szapora, minden további nélkül kiléphet a sorból, és csak rajta áll, melyik fa tövében hagyja ott a becsületét.

Nincs kedve vitatkozni azon, mekkora marhaság ez az egész. A napnál is világosabb, hogy nem érti ez az okostojás. Biztos maradt még víz a kulacsában, azért ilyen beszédes kedvű. Ha nem így lenne, kétszer is meggondolna minden szót. Mit válaszoljon neki? Azt, hogy ebben a ramaty állapotában a soron következő pihenőig sem bírja ki, ami úgy másfél óra múlva esedékes? Hogy minden lépés újabb próbatétel, már szinte görcsöl az állkapcája, úgy szorítja a fogait? De nem panaszkodhat, mert most már egyértelmű, hogy ezzel maga ellen hangolja a többieket. Aki sokat nyávog, hamar kibírhatatlanná válik, nem beszélve arról, hogy ha ez a csikarás mást is utolér, azt fogják hinni, ő terjeszti a kórságot. Bárcsak meghagyott volna pár korty vizet, mert ha nem lenne ennyire szomjas, talán a hasfájást is el tudná viselni.

Szabó György: Éjjeli bozótlakó titkos kertje I–IV.

A káplár azt mondta, azért nem ültek vonatra, mert itt már nagy a diverzánsveszély. Nem reszkírozhatják meg azt, hogy a szerbek egy egész hadosztályt belerobbantsanak a szakadékba. Maradt tehát a jó öreg gyaloglás. Jobb és bal, jobb és bal. Fegyelmезetten, ritmust tartva, hegyre föl, hegyről le, ám amikor már beleélné magát, jön egy újabb nyilallás. Ki kell ugrania a sorból, be az erdőbe, hogy leguggolhasson a bokrok közé. Egyre nehezebben megy, mert a szükség ugyan gyorsan legomboltatja vele a nadrágot, de a visszarángatása mind több időt vesz igénybe. A gatyamadzag összegubancolódik, a derékszíj csatja rossz helyen van, a sietve lehajigált fölszerelést magához vonja és eldugja a folyondár, úgyhogy keresztelni, bogarászni kell, és közben a menet a maga ritmusában továbbhalad.

Szó sem lehet arról, hogy ezek után visszatalljon a saját egységéhez, mert az már valahol a kanyaron túl csattogtatja a csizmáját. Inkább odavetődik negyediknek egy idegen szakaszhoz, és túrva, hogy ug-rassák, meg hogy kinevessék, megpróbálja kideríteni, hol lehet a második zászlóalj első százada. De itt legalább újdonság a nyavalyája. Beletörődve hallgatja ugyanazokat a tanácsokat, abban reménykedve, hogy

a pihenőnél otthagynak őket. Aztán amikor ennek végre eljön az ideje, inkább ledől az út szélére, mert még arra sincs ereje, hogy körülnézzen. Negyed óra fájront. Lehet cigarettázni, inni, bekapni néhány falat cibakot, megigazítani a félretaposott kapcát. Mindenki heverészik, csak az ő hasában manőverezik az ördög. És már jön is a parancs: Vergatterung!³ Odavánszorog a sor végére, igyekszik rendbe hozni kirívóan pacuha öltözékét, de az idegen káplár kiszúrja. Mi van, katona, eltévesztette a házsámot? Bevallja neki, milyen kórság gyötri. A káplár megértő. Elkéri az igazolványjegyét, megnézi, aztán visszaadja. Jól van, maradjon, a menet olyan hosszúra nyúlt, hogy fölösleges volna azzal fárasztania magát, hogy ezt a négy-öt kilométert ledolgozza.

Négy-öt kilométer! Hát mikor fognak végre megérkezni? Ha ez a könnyed menetelés, akkor mi a nehezített?! És máris itt az újabb gyötrelem: a menet lomhán megindul, ő meg sipirc, rohan be a fák közé. Bármilyen neheze is esik, most beljebb megy, hogy ne hallja az infantrizok hahotázását. Menjenek csak, majd beáll leghátulra, a szekerek mögé, ott legalább nem kell hallgatnia senki bölcsekedését.

Jólesik a hűvösben guggolnia, és így, görnyedten talán mintha a csikarás sem volna annyira elviselhetetlen. Kicsit tovább időzik, mint kellene, mert a beszéd egyre távolabbinak tűnik, a szekerek zörgése is halkul, és végül elenyészik. Megrázkódva tér magához: elszundikált egy pillanatra? Kapkodva magára rángatja a nadrágot, ám ekkor észreveszi, hogy szemben, a kis tisztáson egy öregasszony áll, és őt nézi. Hova a fenébe tette a puskáját? De az asszony nem tűnik félelmetesnek. Bólogat, jobb tenyerét a hasára helyezi, aztán kivész a kosárból egy marék szürke bogyót. Mutatja, hogy vegye el. Eszébe jutnak a híresztelések a nadragulyáról, de nem akarja magára haragítani az asszonyt. Majd az úton elhajtja, csak el innen, minél előbb. Az asszony is bekap néhány szemet, aztán megint a hasára teszi a tenyerét, és bólogat. Addig ne legyen nyugodt éjszakája, amíg ezt én meg nem eszem, mondja, és mert végre megvan a puskája, a vendégmarasztaló indákon átvergődve visszaküszkődi magát az útra.

A menetzaj valahonnét a kanyar mögül hallatszik, úgyhogy iparkodnia kell, ha utol akarja érni őket. Nem túl reményteljes így leszakadva, betegen kóvályogni ebben a kiismerhetetlen országban, ráadásul

a görcs megint rákezd. Itt van a markában az a néhány bogyó. Mi lenne, ha mégis bevenne egyet? Az öregasszony is evett belőle, nem lehet annyira ostoba, hogy megmérgezze magát, nem beszélve arról, hogy bugyogót viselt, tehát muzulmán. Ez jó jel, bár lehet, hogy a gyógynövényeik ugyanolyan erősek, mint a vizük: nekik meg sem kottyannak, de az idegeneket leverik lábról. Egyet azért megpróbálhat, legalább a nyelve hegyével. Ha keserű, rögtön kiköpi, és eszik rá útifüvet. Nem, azt azért mégsem, az útifű is fosató. Még csak az kéne, hogy tetézzé vele a bajt. De amíg itt görnyedezik, az ezred lemegy a térképről, vagy nélküle nyeri meg a háborút. Megrág egy bogyót! Lesz, ami lesz!

Sokkal kellemesebb az íze, mint gondolta. Még a szomjúságát is elveszi egy időre. A csikarás változatlanul kínozza, de a szája nem cserepes. Ez is valami. Akármilyen csábító a gondolat, túrtölteti magát, és nem falja be az egészet. Na, egye fene, még kettőt! Abból nem lehet baj, vagy ha mégis, neki már mindegy. Ilyen lipáncosan⁴ nem érheti utol a sereget. Milyen messzire lehet még az a város? Két óra elmúlt, a terv szerint este, sötétedés után lesz az átkelés, de előtte pihennie kell a seregnak, nem beszélve az újraszerveződésről meg a részletes taktikai terv ismertetéséről. Bármilyen pokoli kínokkal jár, muszáj továbbmennie. Föl kell zárkóznia legalább annyira, hogy az utolsó szekér látótávolságon belül kerüljön, és közben arra sem árt figyelni, hol és miként zörrennek meg a bokrok. Nem biztos, hogy csak jó szándékú öregasszonyok bujkálnak a környéken.

Megigazítja a vállán a puskát, helyére rántja a hátbőröndöt, és amilyen gyorsan csak tud, megindul a kanyar felé, ahol még finoman szálldogál a nemrég fölvert por. Ha ez a csikarás nem volna, és ihatna néhány kortyot, nem is panaszkodna, mert leszámítva azt, hogy bizony fél itt egyedül, legalább a saját tempójában haladhat, és kikerülheti a gödröket, nem úgy, mint a zárt menetoszlopban. Arra is jó a magány, hogy próbára teheti az akaratát. Igaz, hogy harapdálja a beleit a róka, de attól a gondolattól, hogy ha rájön a szűkség, nem kell a káplár háta mögött suttyomban beosonni az erdőbe, valamelyest megnyugszik. Így sokkal tovább bírja, mert bár a helyzet alapjában nem változott, a bogyók óta mintha tompult volna a csikarás éle. Lehet, hogy mégis igaza lesz a banyának? Nem érzi rosszabbul magát, és fényes karikák sem

3 Sorakozó!

4 A többitől a fejlődésében elmaradt, beteg csibe vagy ember.

táncolnak a szeme előtt, úgyhogy még kettővel megfejlheti.

A hasa még mindig morog, de a rohamok közt mintha hosszabbodnának a szünetek. Attól a gondolattól, hogy bármikor félrevonulhat, már nem annyira kibírhatatlan a szenvedés. Lépkedni még mindig nehéz, de talán ez is javul, ha egy kicsit megáll pihenni. A menetoszlopot hagyni kell a fenébe. Már régen Szerbiában lesznek, mire kiér a Drina partjára. Biztosan marad ott helyőrség, így rögtön letartóztatják, aztán jön a hadbíróóság, az ítélet szökésért, meg tán a kivégzés. És mindez néhány szem kásás szilva miatt.

Csak akkor lenne esélye, ha megtalálná azt a káplárt, mert ő tanúsíthatná, hogy nem azért maradt le, mert szökni akart. Nagy baj, hogy nem tudja a nevét, és nem is biztos, hogy fölismerné, mert amikor vele beszélt, a maga bajával volt elfoglalva. Mégis tovább kell vonszolódnia, hátha valamilyen csoda folytán összejön ez a találkozás.

A bogyók savanykás íze kellemes, ez tagadhatatlan. Nehezen uralkodik magán, hogy ne zabálja föl mindet. A puskájára támaszkodva nagy nehezen láb-
ra áll, de a hátbőrönd visszahúzza. Nem tehet mást, otthagya az út szélén. Most már a figyelmeztetéssel sem törődik, ha találna egy patakot, habozás nélkül rávetné magát. Mit meg nem adna egy korty hideg vízért! A nyelve zörgőre száradt, mint a kilapított kecskebéka, ráadásul most mintha az út is emelkedne. Nem túl meredeken, csak annyira, hogy fájjon minden lépés. Az Úristen elhajította azt a véletlenül telepötyyözött papírt, és egy másikat vett elő, csak azt nem tudni, hogy zöld tintával írt rá, és szürkével javított, vagy fordítva.

A kanyar mögött, ahol az eddigiekhez képest átjárhatatlanul sűrű az erdő – talán ez is a folyó közelségét jelzi –, elágazáshoz ér. Két teljesen egyforma járat vezet tovább, mind a kettőn szekér- és autónyomok, de az egyik ág biztosan elkerüli a várost. Képtelenség megállapítani, hogy a sereg melyiket választotta. Keresni kéne egy elhajított csikket vagy egy lepattant gombot, de ez a súlytalan, szürke por, a bosnyák utak álcaruhája mindent betakar. Mintha a sereg nem is itt ment volna végig, hanem egy démoni erőnek engedelmessé letért az útról, és bemasírozott a ki tudja, milyen kelepcéket rejtő vad és buja rengetegbe.

Neki sincs más útja, csak ez: kiválasztani egy árnyékos fát, és a tövébe húzódva elaludni. És talán ál-

modni valami fényeset, főlemelőt, messzire röptetőt. Merthogy álmok jönnek a halálban, az nem lehet kérdés. Álmok és könnyebbedés. Nem kéne eltérni a folytonos egzeciroztatást és ezt a makacsul kitartó bélfájdalmat. Ugorjon csak ki az inge alól az a róka, élvezze a szabadságát, ő nem tartja vissza.

Lehet, hogy a füle cseng, de mintha egyre erősödő motorzúgást hallana. Nem a város felől jön, de kétségtelen, hogy ez valamilyen jármű. Igen, már látszik is: egy ütött-kopott teherautó! Hamar utoléri, ám ahe-lyett, hogy kikerülné és továbbdöcögne, lefékez és rádudál. A kabinból egy bajszos katona hajol ki, mundérja hajtókáján ott a gépkocsizók szárnyas jelvénye. Adjisten, vitéz úr, nem vesztett el valamit?, kérdezi mosolyogva, és főlemeli a lába mellől a hátbőröndöt. Mit csámborog itt egyedül? Lekéste a csatlakozást? Idegennek mindig könnyebb panaszkodni, mint ismerősnek. Elmondja, milyen kórság gyötri, de a katona csak legyint. Megezik ez másokkal is. A bosnyák vadszilva pálinkának kiváló, de nem szabad megenni, mert fosat. Amikor négy hónappal ez-
előtt idekerült, neki is át kellett esnie a tűzkeresztsé-
gen. Úgy szenvedett, hogy azt hitte, eljött a végórája, de a grancsárok⁵ ajánlottak neki egy füves asszonyt, a Baba Mariját, aki valamilyen bogyókkal egy nap alatt kikúrálta. Most éppen a várba megy, viszi a helyőrség postáját. Ez négy kilométerre van Zvorniktól, de utána oda is ellátogat, úgyhogy ha a vitéz úr vele tart, előbb érhet a városba, mint a gyalog közlekedő cimborái. Ami meg a nyügét illeti, egy kis szerencséivel még Baba Marijával is találkozhatnak, éppen erre szokott gyűjtögetni.

Megmutatja a bogyókat, hogy ez volna-e a csoda-szer, mert ha igen, akkor már találkozott a füvesaszszonnyal. A katona elismerően csettint, hogy ez igen, ezt nevezi szerencséének, és int, hogy másszon be a kabinba. A kocsit szökken egyet, aztán ráveti magát a kövesútra. Behunyt szemmel is tudnék itt vezetni, dicsekszik a sofőr. Hetente kétszer hozom-viszem a postát Tuzláról, meg néha élő állatokat is, ha a grancsárok friss hústra vágynak. Ha nem lenne a politika, ez a vidék maga volna a mennyország. Maguk ott, északon nem is tudják, milyen csodálatos helyre vetődtek. Kötve hiszem, hogy a merénylet előtt hal-lottak volna a Drináról, vagy ha mégis, egy jelenték-telen hegyi folyónak gondolták. Hát nem így van, és erről hamarosan a saját szemével fog meggyőződni.

5 határőrök

A Drina Zvorniknál kibújik a hegyek közül, és kezes báránnyá szelődül. Hogy jobban értse, mire gondolok, emlékezzen, mondjuk Mosztárra, mert ott hasonló a helyzet, csak arrafelé a Neretva jön ki a hegyek közül, és fekszik rá az Adriáig húzódó síkságra. Mosztárban van ugye az a híres római híd, amit egy magyar – hogy is hívják? – nem is olyan régen lefestett. Itt nincs ilyen, de a várból azért lélegzetelállító a kilátás. Szokott verset olvasni, vitéz úr? Én sem olvastam, amíg ide nem helyeztek, de itt rákaptam. Ez a hely maga a költészet. Lejjebb, délen pedig ott a fékezhetetlen vadság: a Drina- meg a Tara-folyó kanyonja! Égig érő, meredek sziklák, közöttük egy lustán kacskaringózó zöld csíkkal, és mindenütt burjánzik az őserdő. Európában nincs is több ilyen, úgyhogy ha az embereknek eszük lenne, nem a háborún törnék a fejüket, hanem hogy eljöjjenek ide, és sírva fakadjanak a gyönyörűségtől. Én nem szeretek politizálni, de értem, miért ácsingózik mindenki erre az vidékre. Kellett a rómaiaknak, a törököknek, és kell most az osztrákoknak is, pedig itt szerbek, bosnyákok meg horvátok laknak, akik egész jól megvannak egymással, amíg valaki össze nem ugrasztja őket. És tudja, mi a legfurcsább, vitéz úr? Az, hogy most, miközben mi itt beszélgetünk, a világ már nem is Boszniával foglalkozik. Galíciában nyomulnak az oroszok, Belgiumban a németek nekimentek a franciáknak, és már a britek is töltik a fegyverüket. A nagyhatalmak egymás nyakát tekergetik, miközben mi Szerbia ellen vonulunk, pedig ez a háború csak a második oldalon kap majd helyet a londoni meg a párizsi újságokban. Onnét tudom, hogy a postán dolgozom. Na, de miért csak én beszélek? Mondja inkább: fáj-e még a hasa, vitéz úr?

Már nem annyira, mondja, és két kézzel kapaszkodik, hogy a szűken vett kanyarokban rá ne dőljön a sofőrre. Egyre magasabbra jutnak, a fák is megritkulnak, és végül kibontakozik előttük a valóban döbbenetes látvány: egy kiugró szirtfokon magaslik a masszív, fekete erőd, legmagasabb bástyáján a kettős osztatú Monarchia-lobogóval, amely mögött, mintha leszakadna a hegyoldal, vagy mintha az Úristen elhúzta volna a zöld brokátfüggönyt, előtűnik a hegyekből, völgyekből képződött parádés díszlet.

A sofőr igazat beszélt: a Drina valóban olyan, mint egy zöld szalag, és a város rajta a szegély. Furcsa érzés, hogy a kanyar mögött az a domb már Szerbia.

Ki tudja, hány csetnik⁶ hasal rajta, és lesi a várost. A hadvezetés szerint nem remélhető komolyabb ellenállás, mert a szerbek főntről, a Szerémségből várják a betörést, de kizárt, hogy errefelé ne lennének határoreik. A kérdés az, hogy ezek a katonák szembezállnak-e a rájuk zúduló túlerővel, vagy inkább megadják magukat? Egy-két lövésre azért mindenképpen számítani kell. És az is megeshet, hogy ezek a lövések célba találnak. Hogy is mondta az a nagyokos, akinek az ismerőse az idegenlégióban jeleskedett? Egy gyöngye ütés, aztán végigfolyik az emberen az a melegség, ami nem sokkal előbb még belülről fűtötte. Nem lenne igazságos azok után, amin ma keresztülment, ha ő lenne az egyik kárvallott. Most, hogy a kocsiból kilépve beszívhatta a friss, vízszagú levegőt, tagadhatatlanul jobban van. A sofőr ciderrel is megkínálta. Kellemesen fanyar, egy kicsit csípős ital, de nem bántja a gyomrot. Egy teli kulaccsal meg bírna inni, bár most, hogy az ereje majdnem visszatért, a kecskesajt is jólesne.

Egyszer még visszajövök ide, mondja, elhozom a gyerekeimet is, ha lesznek. Ez valami fogadalom?, nevet a sofőr, és sebességbe teszi a váltót. A kocsi megzökken, és mintha szabadeséssel indulna, leszáguld a lejtőn. Az út olyan keskeny, hogy a fölfelé ballagó, kecskéket terelgető gyerekeknek le kell húzódniuk a meredély szélére, de a sofőrt ez nem zavarja. Magabiztosan kezeli a gépet, ami az út kanyargásának ütemére jobbra-balra dől.

A város olyan, mint egy erődítmény: mindenütt homokzsákokból rakott akadályok, rajtuk masingeverek,⁷ mögöttük ládák, a ládák mellett fegyverüket tisztogató, vagy lőszerüket és kapszlikat⁸ rakosgató katonák. A hajtókájuk alapján vannak köztük ágyúsok és aknavetősök is, de igazi parádé akkor lesz, ha megérkezik a gyalogság.

A sofőr a házak közé faroltatja az autót, és azzal köszön el, hogy ha jól számolja, az ezred úgy egy óra múlva ér ide, addig, ha kedve tartja, megehet egy burekot. Ott följebb, a dzsámi mellett talál egy prima sütödét. Nem folytatja, mert eszébe jut, hogy még rengeteg a dolga, és estére vissza kell érnie Tuzlára. Na, isten áldja, vitéz úr, vigyázzon magára, meg a szerb lányokra, azok nagyon vérmesek! Kikaparják az ember szemét, ha becsapva érzik magukat,

6 Szerb gerillaalakulat tagja. A kifejezést 1909-től használják.

7 géppuskák – első világháborús katonai szleng

8 gyutacsokat

mondja, és visszaül a fülkébe. Akármilyen vérmesek, a bosnyák fosatószilvánál nem gyötörhetik meg jobban a párjukat!, kiabálja utána, aztán észbe kap, hogy ennek az embernek sem kérdezte meg a nevét, pedig az életét köszönheti neki.

A teherautó kikanyarodik a szűk utcából, és eltűnik a szeme elől, ő meg leül egy bizonytalan rendeltetésű kőre. Valami véset van rajta, alighanem török írásjelek, tán azokból az időkből való, amikor Allah szolgálói ezen a nekik is tetsző helyen megtelepedtek. Előhúzza a dóz nit, rágyújt, de az egyik utcából váratlanul kirohan egy csapat rongyos cigánygyerek. Körbefogják, rángatják a zubbonyát, és közben az ujjukkal úgy tesznek, mintha cigarettát szívnának. Az anyátok teremtését! Kilóg a pöcsötök, de már dohány kéne?! Mars innen, mihaszna banda!

A kölkök odébb húzódnak, de nem tágítanak. Hemperegnek, viháncolnak a ritkás fűben, pálcákkal bökdösik egymást, meg bukenceznek, hogy csak úgy világít a meztelen seggük. Nem is bírja megállni nevetés nélkül. Odainti a legnagyobbat, ad neki egy kettőt, parázsló végű cigarettát. A kölkök elszalad, mutatja a többieknek a kincsét, ami rögtön kézzel jár. Átszellemülten eregetik a füstöt, ahogy a felnőttek, pedig a legkisebb nem lehet idősebb négy évesnél. Na, de most aztán le sem vakarhatja őket! Jönnek, mutatják a szutykos tenyerüket, és közben olyan habarcs nyelven karattyolnak, ami se nem szerb, se nem bosnyák, de még csak nem is török, hanem mindegyik egyszerre. Azt hallotta valakitől, hogy a balkáni cigányok nemcsak a civilizált észak és a primitív dél közötti kapcsolódást teremtik meg, hanem összefogják, és a maguk képére formálják ezt a sokféle etnikumra tördelt világot. Lebegő országuk van, nem tartozik sem az éghez, sem a földhöz.

Nagy Dénes: *Merülő* (akril, vászon, 55 × 45 cm)

De végre megjön az ezred. Fáradtan, porosan özönlének be a dzsámi előtti piactérre, és nem értik, ő hogy a csudába kerülhetett ide, ráadásul kipihenten és vidáman. A tanárképű, aki délelőtt a helytállással példálózva próbálta tartani benne a lelket, odajön, és izzadt homlokát törölgetve megkérdezi: Na, mi újság, spártai fiú? Megvan-e még az a róka?

Mosolyogva int oda, hogy minden rendben, pajtás, és benyúl a nadrágzsebébe, hogy a köré sereglő katonatársakat megkínálhassa egy kis szívnyivalóval. Ám a zsebe üres, a gyerekek pedig sehol. Mindegy, nem számít. Soha ne legyen ennél rosszabb napja.

MEZEY KATALIN

Ha megnyomják a gombot

Két és fél hónapig hullottak ránk a bombák.
Rázkódtak a falak, kapaszkodtunk,
hogy a légnyomás ki ne szippantson
minket is a szobából. Ha zárva voltak
az ablakok, kirepültek rajta az emberek,
a székek, asztalok, kiszállt a kanapé.
Ha kinyitottuk, minden bent maradt,
de bejött a por, a zaj, a törmelék,
bejött a bomba is. Minden nyitva volt,
és alacsonyan szálltak a repülők,
láttak minket, és mi is láttuk őket,
ahogy nyomják a gombot, meghúzzák
a kart, és máris omlik ránk a fémeső.
Fent voltunk a lakásban.
Eleinte még leszaladt a nép,
de aztán beláttuk, minek?
Senki nem lopott, jók voltak
egymáshoz az emberek.
Az utolsó vizes palackot,
még a dorgójukat is
odaadták, ha kellett.

Máig tele van bombával a Duna,
sok felrobbant a rakparton, a hidakon,
de sok behullt a vízbe és ottmaradt,
ma is sugároz kifelé, mert van bennük
valamiféle szerény atomtöltet is.
Sok volt, nagyon sok volt a halott.
Aki meghalt, csak kihúzták a törmelékből,
kocsira dobták, tömegsírba tették,
senki nem tudja, hogy ki hova lett?
A karja itt, a teste egy másik gödörben.
Mikor már egy hónapja nem aludtunk,
leментünk anyuhoz, autóra kéredzkedve
és gyalog, mert nem bombázták a falvakat.
Ott egy bombára nem jutott volna elég halott,
nem lett volna elég gazdaságos.

Vagy végleg elhajít

A könyvtárban szemrehányón
hallgatnak könyveink.
Tudják, hogy pontosan
tudom a gondolatukat:
„Olvasd el engem! Engem olvasd el!
És engem, engem, engem is...”

„Barátaim, én egyiketeket
sem fogom már elolvasni.
Fogytán az időm.
Ha kiszámolnám nektek,
hány óra, hány nap, hány hét,
hány hó, hány év, hány évtized
kellene még ahhoz, rájönnétek,
hogy az életembe már
nem fértek bele.”

„Akkor eressz el minket!
Eresszél minket szabadon,
nem azért születünk,
hogy egyetlen egyszer se
lapozzon végig minket valaki.
Ha pontosan tudod,
hogy már sosem olvasol belénk,
akkor vegyél le a polcokról,
és vigyél vissza a nagyvilágba.
Legyen újra kockázatos az élet,
inkább, mint a biztos porosodás
a nyáron túl meleg, télen meg túl hideg
»könyvtárszobában«, ahova
nem süt be a nap, és a pislavillany is
csak nagy ritkán világít. Dobj ki
az utcára akár, adj el vagy
ajándékozz el, de ne kelljen
várakoznunk itt a semmire.”

„Barátaim, igazatok van.
Mégsem tudok megválni tőletek,
nem azért vettelek meg egykoron,
hogy most elherdáljalak,
elveszítve végleg a reményt is
a megismerkedésre.
Kérem, hogy várakozzatok velem,
addig, amíg mégis kezébe vesz,
elolvas, vagy olvasatlanul,
végleg elhajít bennünket valaki.”

EGRI MÁRIA

115 éves a Szolnoki Művésztelep

Szolnokon, a Zagyva-folyó partján, a régi vár helyén, egy hatalmas park mélyén megbúvó két épület határozottan műtermében háborúk, forradalmak, rendszerváltások, felújítások és újjáépítések sodrában 115 év óta folyamatos alkotómunka zajlik. Ha ideszámítjuk a szolnoki kolónia félszázados előzményeit is, a XIX. század közepétől napjainkig több száz művész alkotásával, dokumentumokkal regisztrálhatjuk a Szolnokhoz kapcsolható képzőművészet több mint másfélszázados jelenlétét.

A zsánerfestészet, az egzotikus tájak, életképek kereslete húzta három évtizeden át vissza Szolnokra az osztrák katonatiszt festőt, August Pettenkofent, aki fegyverét ecsetre cserélve vált ismertté színpompás vásáraival, cigánytanyáival, echós szekereivel. Biztos és kényelmes kvartélyt talált az alföldi mezővárosban, amelyet párizsi műtermével felváltva látogatott. Először osztrák festők, majd a külhonban dolgozó magyarok követték, képeikkel híressé tette Szolnok két folyójának mocsaras-párás vidékét, az Alföld, az emberek viseletének, mozgásának festőiségét. Így került kapcsolatba a Tisza-parti város művészeti életével többek között Deák-Ébner Lajos, Bihari Sándor, Mednyánszky László, Koszta József.

A képzőművészet történetének századvégi nagy változása, a műtermi festészetrel szemben a természetben festés truvája egyre több plein air művésztelepet szült Európa-szerte. Hazánkban ismert példa a nagybányai, amely Hollósy Simon müncheni iskolájának nyári kitelepedésével indult. Szolnokon példájukra s az előzményekre alapozva, tizenegy művész kérvényezte a kultuskormánytól egy művésztelep alapítását. Ennek kivitelezésére alakult meg 1901-ben az a Művészeti Egyesület, amely mindelelőtt a hivatalos és magánszemélyektől érkező lelkes felajánlásokat gyakorlatra váltva, egy év alatt felépítette a tizenkét műtermet, majd 1902 Péter Pál-napján átadta azokat a nyolc jelentkező művész számára. Ezzel egyidőben megfogalmazta Alapszabályát, amely a törzs- és vendégtag rendszerrel mű-

ködő nyári műtermek használatától az együttélés, a fenntartás legapróbb részleteire is kiterjedt.

A kolónia megnyitásakor elképzelésük egy olyan plein air festészetet körvonalazott, amely motívumkincsét, kompozíciós és színfelfogását az Alföld táji-természeti látványából, az ott élő nép életéből, környezetéből meríti. A szolnoki művészet sosem jelentett stiláris egységet, „iskolát”, azzal együtt, hogy mind a tanítványok, mind az egymás közelében dolgozó művészek tevékenységében minden periódusban kimutatható bizonyos közös törekvés egy-egy festői kérdés hasonló irányú megoldására. A század első évtizedében egy dekoratív, összefogott színteltekkel építkező posztimpresszionizmus mutatható ki a képeken, amit legpregnansabban Fényes Adolf munkássága példáz. Stiláris jegyeit őrzik többek között Zombory Lajos, Szlányi Lajos, Kléh János munkái.

Az első háborút túlélve a telep több jelentős művészettel bővült. A '30-as évek körül Aba Novák Vilmos temperatechnikája termékenyítette többek ecsetjét, így Chiovini Ferenc, Pólya Tibor munkáit. Ugyanígy vált közkedvelté Zádor István nagypolgári miliőt örökítő enteriőr- és portréfestészete. Zádor nevéhez fűződik a rézkarctechnika országos szintű megújítása is.

A harmincas években Borberek Kovács Zoltán festőként és szobrászként is jeleskedett a kolónián, Aba-Novákkal és az akkor szintén itt dolgozó Kovács Margittal a szolnoki kolónia nevét is „bearanyozták” az 1937-es Párizsi Világkiállításon kapott érmeik. A '40-es években sokakkal együtt Basilides Barna, Mattioni Eszter és Bernáth Aurél is dolgozott a Szolnoki Művésztelepen. Közös és egyéni sikereikről a fővárosi lapok rendre tudósítottak.

Az első háború súlyos veszteségei után is sikerült talpra állítani a kolóniát, a válság éveiben is valamelyest támogatást szerezni a viszonylag normális munkához. A II. világháborút követő rendszerváltással, az egyesület megszűnésével azonban nemcsak a kolónia működési rendje, de a háborús károk újjáépítésének üteme, a felépült műteremházak rendeltetése, funkciója is megváltozott. A közigazgatási átrendezés, a lassú újjáépítés után a város bérlakásokként osztotta ki a műtermeket. Helyben lakóként és korábbi jogaik révén költözhetett be Chiovini Ferenc és a háborúból betegen hazatért kiváló fametsző, Patay Mihály. Kettejük mellett Benedek Jenő, P. Bak János és Bótos Sándor néhány évig tartó szolnoki jelenléte körvonalazta 1956-ig a kolónia munkásságát.

A laudáció a Magyar Örökség-díj átadásán hangzott el a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, 2017. március 25-én.

A Művésztelep újjáépítése után diákszallóként hasznosított másik szárnyépületét csak 1957 után állították helyre, mikor is a város úgy döntött, hogy a Művészeti Alappal közösen fiatal művészekkel telepíti be a művészházakat. A háború előtti kolónia doajenjeként dolgozó Chiovini mellé 1956 és 1960 között hét festő, három szobrász és egy grafikus költözött. Az ő oeuvre-jük jellemezte évtizedekig a Szolnoki Művésztelep művészi, kiállítási tevékenységét. Természetelvű, táj- vagy figurális felfogásban dolgoztak, ki-ki a rá jellemző stílusjegyekkel különbözve. Bokros László organikus, Berényi Ferenc konstruktív absztrakt irányba, Baranyó Sándor, Palicz József expresszívabb, Meggyes László, Fazekas Magdolna inkább egy lírai impresszionista vonalon haladva. A három szobrász, Nagy István, Simon Ferenc, Szabó László mindegyike dolgozott fémmelel, fával, márvánnyal. A fiatalon elhunyt Mészáros Lajos festőművész után a '70-80-as években többen távoztak főként a Dunántúlra. Helyükre pályáztak mások, ki vendégként, ki állandó tartózkodásra.

A '60-as, '70-es évek sokszorosított grafikájának kiváló képviselői kötődtek a Művésztelephez. 1956-tól Gácsi Mihály, majd 1984-től Rékassy Csaba és Ágotha Margit.

Az évszázad utolsó évtizedében megkezdődött a Szolnoki Művésztelep évekig tartó teljes rekonstrukciója. Az átépítés megtartotta a kolónia eredeti, kétépületes szerkezetét, amelyekben a műtermek mellett a Kert Galéria kiállítótere is helyet kapott.

2002-ben újraalakult a Szolnoki Művészeti Egyesület, három évig dr. Írás Mátyás, majd mindmáig Pogány Gábor Benő szobrászművész szervezésében és elnökletével. A telep művészeti vezetőjével, Verebes György festőművésszel és a kolóniát fenntartó városvezetéssel egyetértésben visszatértek a műtermek alapításkor bevált, beutalásos rendszerű működtetéséhez. Azóta fiatal művészek, többször külföldi meghívottak is hosszabb-rövidebb időre váltják egymást. Egyéni kiállításokkal, évi rendszerességgel megrendezett országos tárlatokkal, nyitott műtermekkel, a város terein rendezett bemutatókkal, oktató tevékenységgel ismét a régió központi kulturális helyszínévé emelték a Művésztelepet. Tevékenységük minőségével a kolónia ismét hazai képzőművészetünk látóterébe került.

A Magyar Örökség-díj nemcsak a Szolnoki Művésztelep 115 esztendejének folyamatos művészi munkáját ismeri el, de a folytatásban rejlő, nélkülözhetetlen bizalmat is jelzi.

Pogány Gábor Benő: Filemon & Baucis (bronz)

VEREBES GYÖRGY

A Szolnoki Művésztelep legújabb korszakáról

A 115 éves, Magyar Örökség-díjas Szolnoki Művésztelep működésének legújabb, ma is tartó időszaka 2002-ben kezdődött, amikor a kolónia fennállásának centenáriuma alkalmából felújított épületek átadásra kerültek. A XX. század során sok vihart, pusztítást átélte létesítmény állapota addigra olyannyira leromlott, hogy a hagyományhoz méltó szakmai működés feltételei kérdésessé váltak. A telep szellemi jelentőségének legfőbb bizonyítéka, hogy a történelem viszontagságai közepette is folyamatos alkotómunka helyszínékként szolgált, így került a mindenkor magyar képzőművészet élvonalába. Az intézmény ezen felül bensőséges szerepet tölt be a város életében, együtt lélegzik a mindennapokkal. Szolnok a művészek otthonává vált, és ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kolónia kiállványok, programok nélkül is egységes arculattal jelenhetett meg a kulturális közéletben, országos szinten és nemzetközi vonatkozásban is öregbítve a város hírnevét. Ez a jellemvonás mindenekelőtt a hely szellemének köszönhető, a Tisza és a Zagyva folyók által körülölelt terület kisugárzásának, ami az egykori szolnoki vár helye is egyben.

A századik évforduló megünneplését a felújított kert és épületek átadása mellett a Magyar Nemzeti Galériában rendezett, a telep történetét bemutató nagyszabású tárlat, valamint egy reprezentatív kötet kiadása és bemutatása is kísérte, jelezve az elköteleződést a hagyomány megtartása iránt. A további működés záloga azonban az egykori Szolnoki Művészeti Egyesület újraalakítása volt, amely a telep szakmai munkájának irányítását, szervezését vállalta. A tíz műteremlakás mellett kialakításra került egy két tereméből álló galéria, időszakos kiállítások bemutatása céljából. A műteremlakások határozott időre szóló igénybevételét pályázati úton elnyerő művészek mellett a folytonosságot azok jelentették, akik a megelőző időszakban is meghatározó személyiségek voltak a telep életének. Így létrejöhett egy olyan közösség, amely egyszerre képviselte a hagyomány átörökítését és a változatosságot, a különféle művészi szemléletek együttélését és egymásra hatását. A kiállítótér, amely időközben a Kert Galéria nevet kapta, azon túl, hogy a kolónia alkotói számára biztosít bemutatkozási le-

hetőséget egyéni vagy csoportos kiállítások keretében, más magyar vonatkozású és nemzetközi tárlatok szervezése révén kiemelkedő színterévé vált az ország képzőművészeti közéletének. Ennek és a megejtő szépségű környezet vonzerejének köszönhetően jelentős szakmai, baráti kapcsolatrendszer alakult ki a telep körül, ami biztosítéka a szellemi impulzusok áramlásának, az inspirációk gazdagodásának, a lehetőségek szélesedésének. Ez teremtette meg annak az igényét, hogy a jelenség szervezett formát öltjön, mintegy hivatalos keretet adva ezeknek az értékeknek. Megszületett tehát a Szolnoki Képzőművészeti Társaság, amely mára több mint 180 tagot számlál, igen markáns keresztmetszetét adva a kortárs magyar képzőművészeti életnek. A társaság tevékenységének fókuszában egy évente megrendezésre kerülő nagyszabású kiállítás áll, amely alkalomról alkalomra egy szimbolikus téma köré szerveződik. Bizton állítható, hogy immár nemcsak a város, de az ország egyik legrangosabb, legérdekesebb művészeti eseményéről beszélhetünk.

A kulturális közéletben betöltött szerep mellett a telep napjainkban is elsősorban a folyamatos alkotómunka helyszíne. A nyugalom szigete ez a város forgatagán belül, ahol valódi elmélyülésre nyílik lehetőség az épületeket övező őspark fái közt. A 2002. évi felújítást követően a kert rendezettebb formát öltött, és a nyilvánosság irányába is nyitottabbá vált. Ezzel együtt a természeti környezet a látogatók felé is azt a harmóniát sugározza, ami az itt alkotó művészek számára az egyik legfontosabb inspirációs forrást jelenti. Mintha egy sajátos, megfellebbezhetetlen rend terítené rá hálóját a helyre, ahol a történelem viharai szántottak a múltban. Ezek a viharok mára azonban elcsitultak, és teret adtak azoknak az erőeknek, amelyek képesek megtisztítani az érzéseket és gondolatokat, és alkotómunkára ösztönöznek. Ezek talán nagy szavaknak tűnhetnek, de rátekintve a művészek munkájára, akik az elmúlt tizenöt év során hosszabb-rövidebb időt töltöttek itt, felfedezhető egy közös fonál, amely a fentieket igazolja. Annak ellenére, hogy szemléletbeli, ideológiai vagy más szempontok nem játszanak szerepet egy közös művészi arculat kialakításában, a hely szelleme mintha átlengene a közeget, észrevétlenül terelve a gondolatot és az alkotóerőt azok felé a kérdések felé, amelyek az ember lényegét érintik, divatoktól és trendektől függetlenül. A társadalmi aktualitások mindig is foglalkoztatták a művészeket, de ami ennek érvényt szerez és hitelessé

teszi, az az érzékenység, amely mindenkor a művészi szemlélet lényegét képezte, és képezi ma is: a tapasztalt világ szimbólumként való megélése, a jelenségek mozgatóinak meglátása, a természeti analógiák felfedezése, mindezekon keresztül pedig önmagunk feltárása. Rátalálni a világra magunkban. A Szolnoki Művésztelep olyan hely, amely lehetővé teszi ezt. Az itt alkotó művészek valódi közösséget alkotnak, amelyet a kollegialitás és baráti viszony jellemez. A Kert Galériában évente rendezett csoportos kiállítások során mindez tetten érhető. Ezek az alkalmak valódi ünnepek a művészközösség és a közönség számára egyaránt. Emellett rendszeresen sor kerül megmutatkozásra az ország más városaiban és külföldön, amelyek között külön jelentőséggel bírnak azok a tárlatok, ahol a szolnoki Damjanich János Múzeummal közös szervezésben a Művésztelep történeti és kortárs anyaga együttesen kerül bemutatásra, szép példáját adva a hagyomány tiszteletének és a folyamatos megújítása iránti elköteleződésnek.

A Szolnoki Művésztelep azonban ma sokkal többet jelent annál, mint egy helyszín, ahol értékes alkotómunka folyik. Egy gyűjtőpont ez, amely, akár a homokóra átfolyó nyílása, kapcsolatot teremt az ország kulturális, szellemi élete, a nemzetközi áramlatok, valamint a helyi lehetőségek között. A telep több mint tíz éve tagja a nagy hagyományú európai művésztelepeket tömörítő Euroart szervezetnek, a németországi Reutlingen testvérvárossal ösztöndíjas művészcsereprogram működik, szoros együttműködés áll fenn a Magyar Festészet Napja Alapítvánnyal, a Nemzetközi Képzőművészeti Filmfesztivállal, továbbá számos művészteleppel és intézménnyel ország-szerte és külföldön. A helyi tevékenységet nemzetközi alkotótáborok, szimpóziumok (mások mellett a Szolnoki Bronzszobrászati Szimpózium), koncertek, előadástestek, szakkörök és tanfolyamok gazdagítják. A szolnoki illetőségű hivatásos képzőművészek alkotta Kert csoport megalapítása és működése is a telephez kötődik. A két világháború közötti időszakban országosan is méltán elhíresült művésztelepi gar-

den-partyk hagyományát az Artjáró Összművészeti Fesztivál őrzi, amely a kolónia hivatalos megalapításának évfordulója alkalmából kerül megrendezésre, teret adva minden művészeti ágazat igényes programjainak. Az ingyenesen látogatható rendezvény ezernél több látogatót vonz a telep kertjébe évről évre.

Tizenöt évvel ezelőtt tehát a Szolnoki Művésztelep negyedik, máig is tartó korszakába lépett. A működtetés szerkezeti változásai, a műteremlakások használatba vételének új rendszere, az egyre bővülő szakmai kapcsolatok, a közéleti funkciók és a tevékenységi kör szélesedése ezalatt az idő alatt indokoltá tette egy további fejlesztés megvalósítását, amelynek révén látogatói központ, állandó és időszakos kiállítótér, rendezvényterem, szobrászati és grafikai műhelyek, kollektív műterem és vendégszállások kerülnek kialakításra.

Mindez lehetővé teszi, hogy az alkotás nyugalalmát megőrizve a telep méltó módon, napjaink igényeihez igazodva tölthesse be azt a funkcióját, amelyre az egyedülálló értékű hagyománya és a ma elvárásai kötelezik, annak érdekében, hogy a város büszkesége maradjon, és még többen elmondhassák egy rendszeres kiállítás-látogató szavaival élve: ide mindig nagyon jó jönni.

Végezetül álljon itt azon művészek névsora, akiknek munkája az elmúlt tizenöt esztendő fémjelzi: Ágotha Margit †, Balogh Zsófia, Berényi Ferenc †, Cselle Judit, Dóka Zoltán, Dóró Sándor, Dömény Boriska, Gránicz Tamás, Heinrich Schorno, Katona Zoltán, Kerekes Elek, Kiss Zoltán László †, Kovács Jenő, László Dániel, Meggyes László †, Meggyes László Vendel †, Nagy Kriszta, Palkó Tibor, Pogány Gábor Benő, Rékassy Eszter, Simon Ferenc †, Szalai Kata, Sente-Szabó Ákos, Varga Patrícia Minerva, Zsemlye Ildikó, Anahita Razmi, Annie Kurz, Benjamin Thaler, Ulrike Franz, Ulrich Wirner, Uta Krauss.

Jelenlegi lakók: Baráth Fábrián, Fazekas Magdolna, Hangay Szabó László, Király György, Soós György Georgius, Szabó György, Révi Norbert, Verebes György.

Révi Norbert: *Kis alkímista* (bronz, 46 cm)

HÓVÁRI JÁNOS

Alvó titánok a XXI. században

Verebes György művészetéről

Verebes György a kortárs magyar képzőművészet egyik legeredetibb festőművésze. Maga is vallja, hogy nem érdeklik trendek és divatok: nem kíván igazodni egyetlen irányzathoz sem. Számára a festészet a saját gondolat- és érzelmvilágának kivetítése a vászonra, szellemi és tehetségbeli képességeinek segítségével. Művészetében az ihlet, a sajátos pillanat kínzó gyönyörré felülír minden mást. Ars poeticája szerint a művészet elsődlegesen nem a bennünk lévő tudásról és racionalitásról szól, hanem mindarról, ami azon túl van, egy adott pillanatban a személyiségből kiárad – ettől egyedi és hiteles.

Verebes György a bácskai Zentán született 1965-ben, a képzőművészeti főiskolát már Budapesten végezte. Közel két évtizedes budapesti élet után, 2002-ben Szolnokra került, és 2003 óta az ottani művésztelep vezetője. De megmaradt zentainak. Nemcsak azért, mert neves orvos szülei a délvidéki városban élnek, hanem a Tisza is odaköti (régebről és személyiségformálóbban, mint Szolnokon); örül, ha látja a zentai ódon kapualjakat, ha találkozik ottani régi barátaival, mert Zenta nemcsak az övé, hanem ő maga a két lábon járó *zentaiság*. Az elmúlt két-három évtizede ingázás volt Budapest, Szolnok és szülővárosa között. Ezt jó kedvvel és odaadóan tette és teszi, s ebben hű társa testvére, Verebes Ernő, aki dramaturg és irodalmár. Verebes György sokoldalúan képzett művész. Nemcsak jó festő és grafikus, hanem kiváló zenész, remek irodalmár is. Olyan ember, aki az összművészetiesség fáradhatatlan harcosa, de mindig felhívja a figyelmet arra is, hogy az egyes művészeti ágak kifejezési eszközrendszere egymástól eltérő. Maga is szívesen kirándul egyik területről a másikra. Verebes György ebben az évben kapott eddigi festészeti életműve elismeréséért Munkácsy Mihály-díjat.

Saját bevallása szerint sokáig kereste képzőművészeti útját. Szakítani kívánt korai korszakával: a középkor világát sajátosan értelmező formáival és színeivel. Mélyebbre kívánt menni az elmúló időben, az egyetemességben, de az emberi szellem mélységeiben is: talán a velünk és bennünk élő tudatalatti világ felé akart fordulni. Saját útját, Szolnokra költözése

előtt, a Kecskeméti Alkotóházban találta meg: a műteremház veretes kopottságában találkozott a titánokkal, akik azóta is vele élnek, s velük (általuk) találta meg új (és máig kiható) formai-tartalmi nyelvét. Ez az új művészi világ egyszerre ikonikus, misztikus és mágikus. Verebes György egyetemességre törekszik, és vele együtt talán az ikonfestői elfeledhetőségre is: mert hitvallása szerint a mű a legfontosabb. De ez számára szerencsére elérhetetlen, mert ebben gátja saját személyisége, intellektuális mélysége, tehetsége, ihletettsége és sziszifuszi küzdőereje. Verebes György természetesen csak a szellemi-lelki percepciót illetően ikonikus. Képeiből mélység, hit és gondolat sugárzik, de nem vágja a szemünkbe, hogy pontosan mi: a narráció sejtelmes homályban marad. Éppúgy, mint az Istenszülő Szűz Máriát vagy Jézus Krisztust készítő bizánci mozaikmesterek, a szemlélőre bízza, hogy mit olvas ki a műből (az ikonból). Képei esztétikailag azonban nem ikonok, hanem remek festmények, amelyeknek egyszerre van térszerkezeti-színvilági valós és illuzórikus hatásuk. Verebes György titánábrázolásai magukban hordozzák nemcsak a mitikust, hanem a misztikust is. Mivel nem egy-egy jól ismert titánt vagy titaniszt fest, a valódi mondandó homályban marad. Éppúgy, mint a preraffaelita reneszánsz korai mestereinél. Mint Simone Martini (1284 k. – 1344) az Assisiben lévő Szent Ferenc-bazilika Szent Márton-kápolnájában készített freskóin – többek között – a magyar szenteket jelenítette meg: Szent Erzsébet szomorú, de nem tudjuk, miért; Szent Margiton látjuk, gondolkodik, de nem tudjuk, hogy min; Szent Imre pedig csak előre néz, de nem tudjuk, hova tart. Martini és Giotto, valamint számos kortársuk áttörte a bizánci művészet falait, de nem szakadtak el a művészet körüli misztikától: a quattrocento ezen túlment, s ezzel előkészítette Raffaello korának míves narratív festészetét. Verebes Györgyhöz, aki a remek olasz medievista, Umberto Eco könyveinek szakavatott olvasója, közel állt a trecento gondolatvilága, Dante *Isteni színjátéka*. Úgy látom, hogy titánkorszakának egyik forrásvidéke, akár tudattalanul is, a trecento őszintesége, félelme attól, nehogy a részletek elleplezzék azt, hogy készek vagyunk elfogadni a transzcendens misztikumot, még akkor is, ha nem értjük pontosan. Verebes titánsorozata mágikus is. A mágia jövőt fürkésző és azt befolyásolni kívánó világ. Ki ne akarná, hogy az alvó titán jól álmodjon, és utána jót tegyen? Ezzel még akkor is így vagyunk, ha tudjuk: vannak tartaroszi, rossz titánok

is, akik sohasem fognak jót tenni. De a mágia hátha még rajtuk is segít. Verebes György művészi fordulata megítélésem szerint valamiféle rokonságot mutat az egykori római iskola magyar művészeinek pályafordulásaival, akik az 1930-as években, az olasz fővárosban francia–német modernizmusuktól elkanyarodva, egy időre vagy egész életpályájukra preraffaelita hatások alá kerültek. Ennek reminiszenciái a magyar képzőművészet egészében kimutathatók, s ennek Szolnok egykoron szinte országos központja volt, mivel Aba-Novák Vilmos (1894–1941) évekig a Szolnoki Művésztelep meghatározó, nagy hatású festőművésze volt.

A görög mitológiai titánjai és titániszai (Uranosz és Gaia gyermekei, valamint azok leszármazottjai) a görög istenek bukott második nemzedéke, akiket (többségüket) Zeusz kizárt az Olümposz fenséges világából, pedig ők hozták el a képességeket az emberek közé, s tették őket ezáltal többé. Bukásuk ellenére is halhatatlanok, s még kínjaik között sem érzik az időt, de a halál drámáját sem. Időtlen időig képek várni a szabadulást, hogy majd Zeusz ellenében azt tegyék, amit akarnak: jót és rosszat – vagy épp a semmit. Ez talán a legemberibb a titánokban. De ezáltal alkalmasak arra is, hogy a művészetben a küzdő ember misztikus és mágikus szimbólumai legyenek: az emberi vágyaknak és álmoknak, de a titkoknak is. Örök kérdés marad: vannak-e még titáni tarsolyukban kibontatlan Pandóra-szelencék? A titánok világának mítoszai, melyeknek megvannak a keleti és germán mitológiai párhuzamaik is, olyan egyetemes bölcsességekről szólnak, amelyek az emberiség ősi történelmének máig nyúló tartóoszlopai: ösztöneinkről, csalfaságainkról, hitünkről és hitetlenségünkről, hűségünkről és árulásainkról, szeretetünkről és gyűlöletünkről, s nem kevésbé halálfélelmünkről. „A küzdelem – vallja Verebes György – a titánok álma. Az ormon áll a Küzdelemnek Véget Vető.” Az emberiségben lévő mélység tehát nem más, mint a madáchi „küzdes maga”. Küzdelem az életért, a boldogságért, a tudásért, a szerelemért – és még ki tudja, miért. A kecskeméti műtermi félhomályban ilyen tartalommal jelent meg Verebes Györgynek az első titáni arc másfél évtizede; ezt követően idővel a titáni kezek, sőt néha testrészek is, de sohasem az egész titán, az egyéniséggel rendelkező titán, mint ahogyan azt a művészettörténet számos remek alkotásán egyébként láthatjuk. Verebes művész úr titánjainak szeme mindig csukott. Így személytelenek, mert a személyi-

seget a szem adja. „Nem tudjuk – vallja Verebes György –, hogy azért csukott-e a szemük, mert már láttak, s mindent tudnak; vagy azért, mert még sohasem nyitották ki a szemük, s amolyan örök alvók vagy alvajárók.” Így a titánarcok közvetlenül nem közölnek semmit: a szemlélőnek kell kitalálnia, miről is szólhatnak. Verebes György többször is úgy nyilatkozott, maga sem tudja, hogy némely titánja miről is mesél, de többeket elmondása szerint jól ismer: tudja, hogy náluk a csukott szem mit takar. Az ihlet, amelynek hatására képei készültek és készülnek a szolnoki hajnalokon, néha csak a formát határozza meg, a tartalmat gyakran ködben hagyja. Így a titánsorozat képei is rendre mások. A régebbi képeihez való (festéssel és ecsettel történő) visszatérések olyan megvilágosodások, amelyek során valami misztikus és mágikus erő vezeti kezét és irányítja szemét: így a kép néha színeiben és formáiban változik, sőt, új tartalmat is kaphat. Verebes György visszafogott színekkel, rafinált fénymozgásokkal és árnyékokkal megélnélt testrészei sejtelmesen, valaminő megnevezhetetlen állapotra utalnak. A befogadóban keltett érzelmi hatások mellett kiérződik az alkotó átszellemlélt lénye is.

Verebes György titánjai hatalmas szobrok (egy filológusok szerint a görög hiedelemvilágban is „fehér agyagemberek” voltak, és a nevük is ezt jelenti), amelyekből csak egy-egy testrész látszik. A művész első titános korszakában többnyire a fej, a másodikban pedig inkább a kéz. A váltás oka: a kéz legalább annyira a lélek tükre, mint a szem. A kézből azonban nem lehet egyértelműen a személyiségre következtetni, így az továbbra is homályban marad. Verebes György a kézképeknek tudatosan adta a „mudra” nevet, amely a buddhista (jóga) ikonográfiában a kéztartások összességét jelöli. Az indiai bölcelet szerint minden kézmozdulatnak megvan a maga története. Vannak olyan értők, akiknek ez nyitott könyv; a legtöbb embernek azonban örök talány.

Verebes György művészete arról is szól, hogy helytől és időtől függetlenül mennyire magunkban hordozzuk az egyetemes kultúrát. Mennyire magától értetődő: ha lebontjuk a kultúrák külső borítóanyagát, felsejlik az ősi. A nemzeti, sőt a népi kultúrák is magunkban hordozzák – öntudatlanul is – a willendorfi vénusz egyetemes ősiséget és a klasszikus antikvitást is. De ahhoz, hogy ez a művészetben és a befogadóban tudatosodjon, az alkotónak szabaddá kell tennie magát az iskolai, művészetpolitikai és társadalmi művé-

szetpercepció elvárásoktól. Önmaga felé kell fordulnia: évekig a nagy, sötét, kerek erdőt járnia. Ha a művész ezt meri vállalni, s ehhez kellő tehetsége és kitartása is van, szinte önmagától kanyarodik vissza az egyetemesség időtlen formáihoz és tartalmaihoz, persze csak akkor, ha ebben az ihlet is segíti. Verebes György szerencsés: megadatott neki az isteni kegyelem, hogy megtalálja azt a pillanatot (vagy kiszzenvedje azt), amikor egyéni útjára ráléphet. Ez nem csupán megnyugvást, új erőt, hanem örömet is adott neki. Kívánok neki sok olyan hajnalt, amikor úgy érzi magát, hogy becsukott szemmel is látja a színeket, s ecsetjének mozgását pedig valami belső erő vezérli; agytekervényeinek racionális-korrigáló idegszállai pedig meghatódottan figyelik, hogy a kép miként festi magát. Vagy, hogy a titánok, átívelve évezredek, maguk vezessék kezét, hogy a XXI. század-

ban is nyomot hagyhassanak maguk után: ha nem tetteikkel, akkor legalább álmaikkal és gesztusaikkal. Valamiképp a titánok mítosza is arról szól, mint az elmúlt öt évszázad magyar történelme és abból levonható tanulsága: *Devictus vincit* (A legyőzött győz). Persze csak akkor, ha van erős akarata, büszkesége, tehetsége és kellő szorgalma. A *titánok alvása* pedig nem a vég, hanem a felkészülés a jövő küzdelmeire. De jó lenne, ha napjaink magyarsága végre ráébredne: a titánok rejtőzködő ereje bennünk is lakozik. Ez még akkor is igaz, ha erre talán még gondolni sem merünk. Verebes György bátorságot is felmutató titán-sorozata nem csupán művészi kapcsolat a bennünk is lakozó őserőkkel, hanem a magyarság jelenlegi létének, *történefilozófiai alvásának* a tudati mélységekből és a megélt sorból jövő allegorikus megragadása is.

Verebes György: *Alvó titánok – Arany álmodó* (olaj, vászon, 70 × 50 cm)

KARÁCSONYI ZSOLT

Egy film erdélyi jelenetei

Király László és Vida Gábor rövidprózáiban

Az erdélyi film, az erdélyi tematikát feldolgozó film, ha ritkán, ha nem is kellő erővel, de újra és újra felbukkan; az *Emberek a havason*, *A részleg*, a *Fény hull arcodra*¹ csak néhány olyan momentum, amelyet Janovics Jenő vállalkozása óta számon tarthatunk. Koprodukcióban vagy teljesen anyaországi pénzből, de készültek olyan filmek, amelyek tematikájukon túl is erdélyi magyar filmeknek mondhatók.

Amíg Janovics elsősorban a népszínmű és a jól megírt darab alapjára kívánta helyezni saját filmes beszédmódját, addig azok a próbálkozások, amelyek az „erdélyi film” fogalmköréhez közelítenek, szinte minden esetben az erdélyi magyar prózát tekintik kiindulópontnak. Ezért van az, hogy Bodor Ádám írásművei mellett többek között Király László, Szilágyi István, újabban Nagy Koppány Zsolt és Iancu Laura prózái, elsősorban rövidprózái mégiscsak felkeltik a rendezők és forgatókönyvírók figyelmét. Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regényéből végül nem készült film. A Bodor Ádám prózáira alapozó filmek esetében beszélhetünk igazán arról, hogy a társművészetbe áthelyezett történet filmként is megállja helyét. A *Személyi figyelőnek* (Lakatos Róbert rendezése²) volt ugyan egy szűk körű „előbemutatója”, de a Nagy Koppány Zsolt novellája alapján készült film nem került még be a tulajdonképpeni filmes világba. Iancu Laura regényének filmes változata nemrég készült el³, a filmes szakma érdemi reakciói vártnak magukra.

A filmes beszédmódhoz közelítő megformálás azonban az említett szerzők mindegyikénél megfigyelhető; elsősorban a rövidprózai művek azok,

amelyek filmes párhuzamokra, vagy akár filmkészítésre készítették az olvasót. Történik mindez úgy, hogy például Vida Gábor novellái iránt mindezidáig nem mutatott túlságosan nagy érdeklődést a filmes világ⁴. Pedig, amint azt korábban már leírtam⁵, éppen Vida az, aki a leghatározottabban vállalja fel a filmes beszédmód és világlátás eszközeit.

Az alábbiakban elsősorban Király László és Vida Gábor novellái kapcsán kívánok rávilágítani bizonyos filmes motívumokra.

A Király László műveiben rejlő filmes jellegre korán felfigyeltek, már versei kapcsán is: „Király László helyzetei mindig filmszerűek. Beállításkorban vagy képszerűségeik villódzó váltakozásában [...] Szóval: képiségének montázs technikájával éri el sajátos expresszivitását”⁶. A filmszerűség Marosi szerint éppen a költői kép mozgalmasságában rejlik. Ami nem jelentene feltétlen újdonságot, ám itt a József Attila-i értelemben vett, egy-egy részletnél objektíven elidőző, majd az egészet értelmező tekintet az, ami statikus képből mozgóképpé, filmmé alakítja a látványt.

Király Lászlónál a belső tajakon zajló kameramozgások a meghatározóak, a történet egészét csak az képes érteni és értelmezni, aki ugyanott van, átveszi, átéli a világ adott pontból történő szemléletét, még ha közvetett vagy közvetített módon is. Míg verseiben a montázs a meghatározó, ahogy erre Marosi is felhívja a figyelmet, addig novelláiban a közeli és távoli perspektívák, az itt és a messzeségben levő, a párhuzamos időben zajló események váltakoztatása formálja a szépprózai mű nyelvezetét és szerkezetét.

„Oldottabb, szélesebb sodrású, részletezőbb a kép, mint a [...] filmszerűen jelenített lírai montázsokban. Persze ne feledjük, hogy ott epikus „szennyeződésű” lírával volt dolgunk, itt pedig mégiscsak lírai töltésű epikát vizsgálunk”⁷.

1 *Emberek a havason*. Magyar filmdráma, 89 perc, 1942. Rendező: Szóts István. Író: Nyirő József; *A részleg*. Színes magyar–román filmdráma, 82 perc, 1995. Rendező: Gothár Péter. Író: Bodor Ádám; *Fény hull arcodra*. Színes magyar–román filmdráma, 92 perc, 2002. Rendező: Gulyás Gyula. Író: Király László.

2 *Személyi figyelő*. Magyar–román horror, thriller, 2012. Rendező: Lakatos Róbert. Író: Nagy Koppány Zsolt.

3 *Szeretföld*. Magyar filmdráma, 109 perc, 2017. Rendező: Buvári Tamás. Író: Iancu Laura.

4 Egy kivétellel. Vida Gábor *Kelj fel és járj!* című novellájának megfilmesítésével (másodéves vizsgafilmről van szó) Bán József megnyerte a kolozsvári Transilvania Nemzetközi Filmfesztivál (TIFF) 2015. évi helyi filmek versenyét. *Kelj fel, és járj!* Kisjátékfilm, 13 perc, 2014. Rendező: Bán József. Író: Vida Gábor.

5 Lásd: Karácsonyi Zsolt: *Film, leírás, re-prezentáció. A kiegészülés poétikája*. In.: *A gép, ha visszanéz*, Budapest, Orpheusz Kiadó, 2017, 73–81.

6 Marosi Péter: *Fény hull arcunkra*. Utunk. 1971., XXVI. évf.: / 29., 6.

7 Marosi Péter: *Fény hull arcunkra II*. Utunk, 1971., XXVI. évf.: / 31., 3.

Líra és epika sajátos egyensúlyát teremti meg Király László, amelyben a két műfaj kölcsönösen átszüremlik a másikba, azt magasabb szintre emelve. Egészen más a helyzet a *Fény hull arcodra* című filmmel, amelyet éppen líraisága miatt nem fogadott egyértelmű lelkesedéssel a kritika.⁸

A film történelmi, színházi motívumokkal tűzdelt szálát is hozzáfűz az alaptörténetéhez, és ez csak fokozza a „balladai homályt”, amely a novellában még jóval több, mint balladás hangneme: távolságtartó szürrealizmus.

Míg Vida Gábor novelláiban a film egyértelműen a szöveg szerkezetének alapját képezi, melynek nyomait a szerző szándékoltan is a felszínen hagyja, addig Király prózai műve kapcsán a látás és a láttatás célként való kezelése a meghatározó.

A láttatás valóban filmszerű technikával és képi erővel megírt mesterpéldája a *Fény hull arcodra, édesem*, amelyben a látásról csak áttételesen, a fény kapcsán esik szó. Más esetekben a látás motívuma az, ami előtérbe kerül, a látás mint a szubjektív észlelés legfőbb eszköze.

A cselekmény váza sok esetben hasonló Király László novelláiban: valaki belép a cselekmény terébe, úgy tűnik, valamiféle változás is bekövetkezhet, de végül a fény és árnyék játékának bizonyul minden. Fény és árnyék képkonstruáló kettőse már másutt, korábban is felbukkan: „és a te haláloed percében, hiszem, hogy látást vakító fények törtek az agyakra”⁹, „amikor az ajtó bedőlt, a prészázba betódult a vakító fehér fény”¹⁰.

Nagy Katalin Matild: Odaát (2014, linómetszet, 210 × 195 mm)

A kettősségben¹¹ rejülő JEL érdeklő igazán¹², az üzenet nem a cselekményben, hanem az előttünk lezajló esemény képsorai között helyezkedik el, líraian, de nem versszerűen.

Mert, annak ellenére, hogy igazat adhatunk Zalán Tibornak: „Király láthatóan nem akar prózairó lenni”¹³, egyetértünk vele abban is, amit a *Fény hull...* kapcsán leír: „Az öreg tanító férfi és nő vendége mítosszá növekszik az írás váratlan befejező fordulatával. [...] Végül nem tudjuk, valóban léteztek-e ők, vagy csak a tanító lázas agyában fogantak meg. Ám a valóságban nyomot hagytak, lovaik hóban hagyott patanyomai mutatják a tanítónak, merre kell indul-

8 Szántai János szerint: „ha szürrealizmusában nem is, líraiságában mindenképpen megállja a helyét Király László novellája mellett” (Lásd: Szántai János: *Fény hull arcodra, erdélyi magyar film?* Korunk, 2002. március. Forrás: <http://korunk.org/?q=node/6852>), Virginás Andrea „líraisággal terhelt” történelmi filmnek nevezi (Lásd: Virginás Andrea: *Emlékörzők találkája*. Filmtett, 2003. Forrás: <http://www.filmtett.ro/cikk/956/gulyas-gyula-feny-hull-arcodra>).

9 Király László: *A hetedik nyár balladája*. In.: *Az örök hó hátára*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001., 33.

10 Király László: *Életem ideje kezdedben van*. In.: Király László: *Madarak árnyéka. Összegyűjtött prózai írások*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003., 62.

11 „A szövegtest homogenitását megbontja a textus – hol idősíkokat váltó, hol külső és belső nézőpontokat szembeesítő – kétszintű tagolása.” – Lásd: Papp Endre: *Az irodalom mint etikai fenomen. Pályakép Király Lászlóról*. In.: Görömbei András (szerk.): *Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000. 228.

12 Pécsi Györgyi írja a *Fény hull arcodra, édesem* kapcsán: „a fekete csuklyás köpenyben úton levő lovasok valóságosan voltak a JEL küldöttjei” Lásd: Pécsi Györgyi: *Király László: Fény hull arcodra, édesem*. Parnasszus, 2016., XII. évf., TAVASZ, 28.

13 Zalán Tibor: Király László: *Fény hull arcodra, édesem*. Életünk, 1983., 21. évf., 1., 96.

nia. Hogy hová? Nem tudjuk, csak sejtjük. A többi nem is érdekes...¹⁴.

A „közben-ek fontosak” – jelzi Zalán. A „közben-való-lét” a pillanat jelentőségét éppannyira kiemeli, mint a létezés töredezett jellegét, amelyet csakis a mitikus köddel lehet elrejteni, egészé oldani. Király elbeszélsmódjának lendületes töredezettsége az, ami a filmes beszédmódhoz közelít. A távolságtartás, amely bármely pillanatban személyes hangnemmé alakulhat át, vagy a kettő együttes jelenléte az, amely fontos eszköze Király László novelláinak.

Felfüggesztett időben, jelzett térben, kezdetek végén, végek kezdetén formálódik e világ, amely számkra teljesen ismerősként tud mégis ismeretlen maradni, ugyanis itt a „valóságsszintek egymásba oldása lehetővé teszi a »menekülés« állapotának időtlené tágitását¹⁵, ami a helyállás egy sajátos formájaként is értelmezhető¹⁶.

A nyugvópont elérését nem teheti lehetővé más, mint az időből való kilépés, vagy egy másik idődimenzióba való átlépés. Amit Marosi mond Király versei kapcsán, visszájára fordul: a filmből, a cselekményből ismét kép lesz. A két vándor által hagyott nyom vonalához végül a tanító nyoma is csatlakozik. E három nyom látványában a mozgás képpé merevül. Nincs újabb információ, csak a magukra hagyott nyomok.

(A három nyom egyébként egy kínai tájkép motívumrendszerén belül is elhelyezhető, ha Királynak a kínai költészet iránti érdeklődését is figyelembe vesszük. Ilyen megközelítésben a tanító valóban Tanítóvá válik, ellátja a Vándorokat az új, képi dimenzióba való átlépéshez szükséges eszközökkel, az útra alkalmas lovakkal, hogy végül – tanítványait követve – ő is jellé, hátrahagyott nyomvonallá, utalássá alakuljon át, emlékképpé, ami „úgy utal valamire, hogy közben arra ösztönöz bennünket, hogy nála magánál elidőzzünk¹⁷. E képi dimenziót pedig a szent-

ség terébe történő átlépésként is értelmezhetjük, a három nyomvonalat pedig három mitikus vándor nyomvonalaként.¹⁸)

Király László novelláit az a „világ-hiány”, ugyanazok a nem-szavak uralják, mint költészetének a ’70-es években létrejött jeles darabjait. A hiányt, a nem-szavakat Királynál olykor eltakarja még a jótékonyan szurreális köd, azonban Vida novelláiban a szereplőknek már nincs esélyük a világból való kilépésre. Nem tűnhetnek el a ködben, és igazi nyomokat sem hagyhatnak maguk után, mint Királynál, vagy Bodor Ádám *Sinistra körzetében*, ahol a sínyomoknak köszönhetően hangozhat el a kijelentés: „azért mégsem tűnök el erről a tájról nyomtalanul¹⁹.”

A fény a nyomot hagyni kívánó ember számára Királynál a lezárás, a befejezés eszköze: a fény az, ami meghatározza a cselekmény ritmusát, véglegesíti az alkotást, teljessé, befejezetté teszi az embert mint létezőt.

A Király László novelláiban is megfigyelhető, egymástól eltérő dimenziók sokkal radikálisabban különböznek egymástól Vida Gábor rövidprózáiban. A tét, kimondva-kimondatlanul mindkettejük esetében az eredeti állapot, a külső és a belső világ közötti egyensúly visszaállítása. Rövidprózáik azért fordulnak szükségszerűen a film irányába, annak eszköztára felé, mert „a film a fizikai és a pszichikai időt egyformán birtokába veszi és szabadon formálja [...] A filmidő tehát nem más, mint ez a sokarcú, változékony kiterjedés, mely elegyíti magában az objektív és szubjektív, a külső és belső, a fizikai és képzeletbeli időt.”²⁰ A szent és a profán időt, teszem hozzá. Ráadásul egy olyan térben, ahol rendelkezésünkre áll a szabadság mint a megformálás eszköze, a jel-hagyásé, amely az emlékezetnek éppen úgy tere, mint az alkotásnak.

Az alkotás különböző formáiban bukkan fel az, amit a *Fény hull...* fent említett jelenetéhez hasonlóan a szent kategóriájával hozhatunk összefüggésbe,

14 Uo.

15 Papp Endre: *Az irodalom mint etikai fenomen. Pályakép Király Lászlóról.* In.: Görömbei András (szerk.): *Nemzeti-ségi magyar irodalmak az ezredvégen.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000. 237.

16 Erre utal Király kapcsán Egyed Péter is: „a szerző magasrendű etikai értékeket képviselő hősei olyan látomásos, ugyanakkor valóságos térben cselekednek, mely immár csak a szerzőre jellemző sajátos alakzat”. Lásd: Egyed Péter: *Az év könyve vita – 1982.* In.: Egyed Péter: *Irodalmi rosta.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014., 256.

17 Gadamer, Hans Georg: *Igazság és módszer.* Fordította:

Bonyhai Gábor. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 183.

18 Vö: „A szent az az elementum, amelyet az Éter az elmenekült istenek megérkezéséhez felkínál, az elmenekült istenek nyoma” – Lásd: Heidegger, Martin: *Költők – mi végre?* Fordította: Schein Gábor. In.: Heidegger, Martin: *Rejtékutak.* Osiris Kiadó, Budapest, 2006., 236.

19 Bodor Ádám: *Sinistra körzet.* Magvető Kiadó, Budapest. (Negyedik kiadás), 2002., 158.

20 Bíró Yvette: *A hetedik művészet.* Századvég Kiadó, Budapest, 1994., 104.

például a *Játékainkban*: „egy homályos délután, mikor a próbateremben egyedül maradnak a lányok, és a madám tudja, hogy nem pihennek, hanem sokkal nagyobb erőbedobással táncolnak valami tiltott zenére, és ő hagyja, hadd fásszák magukat, mert az jót tesz, hisz az unalomig gyakorolt mozdulatokba a szenvedés, a gyűlölet, a félelem tud csak életet lehelni, valami rémült sikoltás, jajgató kétségbeesés üti meg a fülét, érzi, hogy ez Cinka, és mikor egy perc múlva rápillant a térdére, tudja, hogy ilyen táncmozdulat nincs, ha lovakkal tépik szét, az inak szakadnak el utoljára, villan át a gondolat rajta – a sámán – suttogja maga elé²¹ –, ahol egyértelmű, hogy a tánc egy másik dimenzióba emeli át Cinkát, csupán az kérdéses, hogy az oda- vagy a visszaút okozza a sérülést.

A mindegyre ismételt mozdulatok közepette is megjelenhet a csoda, valami, amely a kezdet és a vég pillanatát egyaránt magába sűríti, még akkor is, ha az esetek többségében csupán az egyiket mutatja fel, úgy, hogy mindeközben a rituális, a szent, a körkörös idő leírásával sem marad adósa olvasóinak: „a hallgatás széléről visszafordulnak a szavak, úgy megyek tovább, hogy önisméltésbe hulló ritmusuk üres cupogása kísér, sárba merülnek lábnyomaim, mint megannyi könyörgés²²”.

Azonban a leggyakrabban az történik Vida Gábor novelláiban, hogy a körkörös vagy akár reverzibilis, tehát újrajátszó vagy önisméltő idő a film jellemvonásait ölti magára, a filmmel kerül szoros kapcsolatba. Vida számos prózájában ugyanis a film az, ami a szentséghez vagy a lét teljességéhez szorosan kapcsolódó fogalom.

Mindaz, ami szavakba nem önthető, mert nem fordulhat vissza a hallgatás széléről, ami létezik, ám alig sejthetőn lebeg az események között, az a részecske, amit túli sugallatnak, rítusnak vagy akár szentségnek is lehet nevezni, hídnak az önmagukban még teljesen értelmetlen eseménytöredékek között. A film közösségteremtő médiummá alakul át, különösen a XX. század végén, amikor a rítus és annak jelentése már nem tapasztalható meg közvetlenül. Vida szereplői éppen ezért keresik oly gyakran a közvetlennel való találkozást. A csodára egy újabb csoda előz-

ményeként is szükség van, a felfedett csoda mögül „mindig egy újabb rejtélyes történet sejlik fel – s ezek az újabb történetek legtöbbször a novellák zárómondataként szolgálnak. Vida hősei ugyanis mindig úton vannak, a kisvárosba az esetek többségében mindig érkezik/visszatér valaki, akinek személye felborzolja a város pletykára éhes lakosságának kedélyeit – és mindig rejtélyes módon távozik/tűnik el valaki, hogy lehetőséget adjon egy újabb visszatérésre (mint ahogy ez nem egy esetben meg is történik)²³”.

Vida a film és az emlékezés technikájának bizonyos hasonlóságaira játszik rá gyakorta, a visszapörgetés, az ismétlés lehetőségére több novellájában is, amelyekben „az emlékezés a filmkockák visszapörgetéséhez, bizonyos jelenetek kinagyításához hasonlítható²⁴”.

Míg Király László novelláiban elsősorban a köztes lét felmutatása a tét, a filmszerű cselekmény képpé szilárdítása, addig Vida rövidprózáiban a folyamatban-lét az elsődleges, a kép mögötti film lejátszása, újrajelentése. Vidát a *valóság* érdekli tehát, hiszen a „folytonos formaváltozás a valóságos: a forma csupán egy átmenetről készített pillanatfelvétel. Tehát észrevevésünk itt is úgy rendezkedik be, hogy a valóságosnak folyékony folytonosságát szaggatott képek ké szilárdítja²⁵”.

Királyt a történet mögötti szimbólum foglalkoztatja, Vidát a szimbólum mozgóképpé, eseményé formálása. Azonban Vidánál is egyértelművé válik, akárcsak Királynál, hogy a személyesség a történetmesélés egyik meghatározó vonása, mely történet elmesélése, mozgó képmássá alakítása éppen a benne szereplők számára válik létfontosságúvá, a kisebb, az egységesebb közösség számára, még akkor is, ha a történet, a hagyomány átadása a hagyomány megszűnésének felmutatásával jár is együtt, mert az „első jelenet ősidők óta nem változott már, csak éppen kihagyhat alóla, mögüle a valóság és a mondanivaló²⁶”.

21 Vida Gábor: *Töredékek*. In.: Vida Gábor: *Búcsú a filmtől*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1994., 34.

22 Vida Gábor: *Játékaink*. In.: Vida Gábor: *Búcsú a filmtől*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1994., 69.

23 Demeter Zsuzsa: *Város a tengeren*. Helikon, 2008., XIX. évf.: /5., 17.

24 Xantus Boróka: *A történet vagy az olvasó kételye?* Bárka, 2013., 21. évf./2., 126.

25 Bergson, Henri: *Teremtő fejlődés*. Fordította: Dienes Valéria. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987., 275.

26 Vida Gábor: *Jelenetek egy erdélyi filmből*. In.: Vida Gábor: *A kétely meg a hiába*. Magvető Kiadó, Budapest, 2012., 129.

KERÉK IMRE

Szavak terelője

hommage á Simon István

*Szavak terelője: a réten,
nógotok új metaforákat,
hogy hozzá illőn és merészen
körülbecézzék Ilonámat.*

*Szőke hajában arany fényfolt
és jószaga is árad szerte,
ilyen a júliusi égbolt
hársfaillattal fűszerezve.*

*Gyermekláncfű és hársfaillat! –
Varázsát leírni kevés ez.
Lába körül virágok nyílnak,
törleszkedve karcsú kezéhez.*

*Versengenek a formák, színek,
vetélytársai vágyaimnak;
Kedves lénye megbúvól mindent,
mint a tó, ha csillagot ringat.*

*S tolongnak a jelzők, a képek
hiába, mint téli patakra
hulló hó: a szavak szegények –
csak egy igen kell (ha akarja).*

Balatoni anzix

*Keszthely felől
aranyhidat
épít hozzánk
az alkonyat.*

*A Balaton
gerjedező
felszíne tűz –
veres mező.*

*Tátika, Csobánc,
Szigliget
régiregét
rejteget,*

*s pezseg, csitul,
ormosodik
a kéttornyú
Tihany-fokig*

*hullámok csipkés
taraja.
Egy ölelés
Somogy, Zala.*

*S a tó dajkálja
testemet,
susog, becéz,
göcög, nevet,*

*és egy ütemre
ring velem
a Véges és
a Végtelen.*

MEZEY KATALIN

S. Benedek András emlékezete

Noha közös ismerősök révén, például Balla Gyula kárpátaljai költő társaságában korábban is találkoztunk már, a barátságunk S. Benedek Andrással, Bénivel igazából 1978 őszén kezdődött. Ekkor kerültem megbízott versrovatvezetőnek a Szovjet Irodalom című folyóirat szerkesztőségébe – hét év gyermekgondozási segély után visszatérve a mindennapos munkába –, arra az időre, amíg a korábbi rovatvezető is vissza nem jön a GYES-ről.

Az állás betöltését illetően egyetlen bökkenő volt csak: az, hogy nem tudtam elég jól oroszul, bár – sok diplomázott honfitársamhoz hasonlóan – tíz évig tanultam én is ezt a nyelvet (négy évig az általános iskolában, négy évig a gimnáziumban és két évig a Bölcsészettudományi Karon. De hát, a közmondás szerint is: Nem akarásnak nyögés a vége). A főszerkesztő, Wintermantel István bízott benne, hogy majd munka közben belejövök.

Ehhez azonban sokat kellett bejárnom a Molnár utcai Gorkij Könyvtárba, ahol gazdag választékát találtam az orosz kézikönyveknek, szótáraknak. Akkortájt már itt dolgozott S. Benedek András, aki kezdetől sokat segített nekem. Annyira, hogy nem egyszer – a szerkesztőség engedélyével – munkát is tudtam adni neki: volt, hogy ő készítette el a versek nyersfordítását (ami egyébként az én feladatom volt, de ha egy-egy tematikus számban túl sok volt a vers, akkor engedélyezték, hogy segítséget vegyek igénybe). Többnyire már klasszikusnak számító orosz költők műveiből kellett nyersfordítást készíteni a fordításra felkért költők számára. A hetvenes évek végén már az olvadás jelei mutatkoztak a Szovjetunióban, a korábbi pártköltők helyett Jeszenyintől, Majakovszkijtól, Anna Ahmatovától, Mandelstammtól a kortárs, akkor már világszerte elismert Jevtusenkováig, Voznyeszenszkijig, Bella Ahmadulináig és tovább terjedt a rendszeresen publikált költők névsora.

A versek nyersfordítása nem egyszerű dolog, hiszen a versszöveg sokszor többretegű, kódolt beszéd, amihez kell országismeret, történelmi tudás, sőt, a szovjet időkben még ennél is több, a rejtett törté-

nelem és irodalomtörténet ismerete is. Kiváló – és számomra nagyon szükséges – segítőre találtam Béniben, aki maga 29 éves koráig kénytelen-kelletlen részese volt a szovjet irodalmi életnek, igaz, hogy Kárpátalján, de a szovjet világ karaktere, a hatalom eszközei és módszerei a centrumban és a perifériákon ugyanazok voltak. Kiváló lexikális tudással, az orosz és szovjet irodalom alapos ismeretével bírt, emellett megbízható és készséges ember volt.

Általa ismertem meg a kárpátaljai múltat és jelent is, egy pályakezdő generáció közös, nagy terveinek és kezdeményezéseinek zátonyra futását (az Együtt és a Forrás Stúdió történetét), ami nagyon hasonlított a mi indulásunkhoz, az *Elérhetetlen Föld* költőinek ekkorra már nagyjából bekövetkezett háttérbe szorításához. Azzal a lényeges különbséggel, hogy minket nem soroztak be a szovjet hadseregbe büntetéképpen, ahogy például ez Bénivel – teljesen törvénnyellenesen – megtörtént. Érthető volt, hogy börtönszolgálatban letöltött katonaeve után, látva, hogy otthon nem kap többé irodalmi, de még értelmiségi állást sem, hála felesége, Lívia kitartó támogatásának, nagy szerencsével, sikeresen áttelepült Magyarországra.

Béninek köszönhetően értettem meg, mennyi közös vonás van a mi indulásunk és az ő vesszőfutásuk történetében. Nagy összetartó erő, ha tudjuk, hogy közösek a falak, amelyeknek ifjúkorunkban fejvel nekirohantunk. És hogy közösek a ránk váró feladatok is, ha komolyan vesszük magunkat, és olyan irodalmat akarunk írni, amely magában foglalja a magyarság XX. századi történelmének valódi eseményeit, azok valóságos következményeit, beleértve a nagyszüleink, szüleink keserves sorsát is. Ez is szinte minden fordulatában, örömeiben, tragédiáiban közös volt, egyszersmind közös tabutémát jelentett nemcsak az irodalomban, de a politika és az élet minden területén, így a művészetekben (pl. a filmben is), de az újságírásban, médiában, a történelemoktatásban és kutatásban stb. is.

Sajnos nagyon sok tabu máig sem veszttette el érvényét, olyannyira, hogy hiányoznak az irodalmi művek, amelyek segíthetnének az igaz folyamatok, történetek megismerésében. A magyarság XX. századi veszteségei, bukásai – az egyszerű mindennapokban és a nagy tragédiák, háborúk, forradalmak idején történtek – máig a tabu határát súroló, vitatott témák, nem jelennek meg közös élménnyé kovácsolódva irodalmunkban, irodalomoktatásunkban.

Az itt következő három írás a Stumpf-Benedek András Arany János-díjas író, költő, irodalomtörténész domborművének avatásán március 29-én, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán elhangzott beszédek szerkesztett változata.

Persze, születtek kiemelkedő művek, amelyeknek sikerült azért feltörni a tabuk kemény burkát, mint Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* című regénye, amely a kényszermunkára elhurcolt kárpátaljai emberek és az otthonmaradottak tragikus sorsát jeleníti meg. Ezt a könyvet a kilencvenes években Oláh János, az *Elérhetetlen Föld* költője jelentette meg (Magyar Napló Kiadó), és indította el a siker útján. De még mindig sok a fehér folt, és nem mondható el, hogy irodalmi és kulturális közéletünk túlságosan érdeklődne az idevágó eredmények után.

S. Benedek András egész életműve a történelmi és társadalmi tabuk felszámolását segítette és sürgette. Költőként, íróként, történészként, helytörténészként, minden írói tetteiben, munkájában a súlyos meg-

próbáltatásokat átélte kárpátaljai magyar közösség ma is sokban feltáratlan, kibeszéletlen, el nem ismert tragédiáinak sorát igyekezett az emlékezet fényébe állítani, legalább valamelyes erkölcsi elégtételt szolgáltatva ezzel azok elszenvedőinek. Mindezt a maga csendes, de határozott módján, humorral megáldott, szeretetre méltó személyisége törvényei szerint tette.

Ezért is hagyott olyan nagy űrt maga után, ezért olyan pótolhatatlan a jelenléte a mindennapi, újra és újra fellángoló vitákban és a nehezen születő eredmények elismertetésében, megtartásuk folyamatában. Ezért fontos, hogy mindenkit bátorítson bronzba örökített, sokat megélt, szelíd mosolya, aki a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola folyosóján az emléktáblája előtt elhalad.

Stumpf-Benedek András és Oláh János Kárpátalján (2008)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ Az álombeli tündérberegben

Elégedett és boldog vagyok, mert a Gondviselés elhozta az órát, amikor felavathatjuk egykori barátunk, pálya- és küzdőtársunk, S. Benedek András, azaz Stumpf Béni nemes anyagból készült domborművét. Ugyanakkor a bánat is szorítja szívemet, mert ez a nagyszerű ember még köztünk lehetne, még csak most tölthette volna be hetvenedik életévét. Sajnos,

tudjuk, hogy az éveket nem a tettek és érdemek szerint mérik, a földön eltölthető évek száma többnyire az emberi génállomány függvénye.

Akik ismertük és szerettük Bénit, azt is tudjuk róla, hogy a Halál szigorúan számon tartotta és felrótta gyerek- és ifjúkori betegségeit, s amikor úgy gondolta, egyszerűen kiemelte közülünk szeretett Mesterünket. Remélem, mindannyian emlékszünk még rá: bár nem szólítottuk soha Mesternek, de annak tartottuk Stumpf Bénit, akinek már harmadéves egyetemi hallgatóként – mintha csak származá-

sával örökölte volna – kisujjában volt a bölcsészeti tudományok zöme. De kiváló ismerője volt a történelemnek, a föld- és természetrajznak, a hely- és kultúrtörténetnek, amely tudományokban pedig nem az egyetemen szerzett jártasságot. Mi, csak néhány évvel fiatalabb nemzedéktársai, csodáltuk tudását, és nemcsak meghallgattuk, de el is fogadtuk alkotói próbálkozásainkat értékelő véleményét.

Ma már történészek kutatják a kárpátaljai '70-es éveket, amikor a Béni által létrehozott Forrás Ifjúsági Irodalmi Stúdió tagsága kilépve a lokális határok közül, a magyarországi kulturális sajtóban is a nyilvánosság elé állhatott. Sokan magyar nemzeti kisebbségünk első polgárjogi mozgalmának kezdeteként határozzák meg ezt a korszakot, amelynek Kovács Vilmos és Fodó Sándor mellett S. Benedek András volt harmadik vélemény- és programalkotó egyénisége. Feltétlenül meg kell említenünk a Kovács Vilmossal a kárpátaljai magyar irodalomról közösen írt tanulmányát, amelyet 1970 októberében és decemberében közölt az Ilia Mihály szerkesztette Tiszatáj. Ez a mű kishazai irodalomtörténet-írásunk origója, senki sem kerülheti meg, aki folytatni kívánja a témát. Aztán jött az I. számú Beadvány, amelynek tartalma és címettjei egyértelművé tették, hogy a kárpátaljai magyar értelmiség kisebbségi küzdelmeit áthelyezte a politikai frontra. Talán mondanom sem kell, a Beadvány egyik szövegezőjét és gépiratának készítőjét ugyancsak S. Benedek Andrásnak hívták. Így aztán teljességgel érthető Fodó Sándornak egy korai interjúban tett kijelentése, mely szerint a Forrás Stúdió – legöntudatosabb tagjainak kitartása és gerincessége által – a KMKSZ előképe volt.

Béni 1976-ban, mivel tanári diplomájával és jelentős szerkesztői tapasztalatával szülőföldjén képtelen volt munkát és megélhetést találni, kénytelen volt elhagyni „tenyérnyi hazáját.” Budapesten, bár feleségében hű és szerető társra talált, a kivándorlás kábulatából felocsúdva egyértelmű vereségként értékelte a szülőföld elhagyását. Erről beszél a '76 című versben, amikor Jónással ellentétben, Ninivéből elűzötten úgy érzi: „vágyik a cet gyomrába vissza.” Részben érthető ez a furcsán áttételes nosztalgia, hisz éveken át Magyarországon sem publikálhatott. Ugyanakkor gyorsan rálelt a neki való feladatra, ami nem volt kevesebb, minthogy a lassan bontakozó kárpátaljai magyar irodalmat megismertesse a magyar olvasókkal, segítse a magyarországi kulturális kapcsolatteremtésben az otthon maradt pályatársakat,

valamint hogy könyvtári szakmájánál fogva folyamatosan gyarapítsa a kárpátaljai könyvtárakat magyar nyelvű kiadványokkal.

Amikor elült valamelyest körülötte a vihar, a versek mellett hiánypótló kultúrtörténeti munkák írásába kezdett. A *Tettenérhető történelem, a Kárpátalja története és kultúrtörténete, A megmaradás esélyei, az Árvíz után, vízár előtt* című tanulmánykötetei, illetve a *Gens fdelissima, a ruszinok* című kismonográfiája jól körvonalazzák a tudományokban való jártasságát és érdeklődési körét, de Barátunk költőnek is kiváló volt. A *Régi versek* és az *Itthonalanyl* című köteteknek több darabja belerögzült az olvasói köztudatba, hisz egy fátyolnyi öniróniával – már 1975-ben – négy verssorba is bele tudta sűríteni Trianon kitesztöttjainak soha nem szűnő fájalmát:

„Apáink csak nevet, gögöt, / De hazát nem hagytak örökül. / Papjaink csak jó tanácsot: / Tanulj tótul, törökül.

Ezt jól megmondtad, Barátom! Tanulunk azóta is, egyfolytában: csehül, oroszul, ukránul, s ha fiaink, unokáink elbambulnak, nemsokára – mint jelezted – törökül is. De ebben már ne legyen igazad! Jusson eszünkbe inkább, hogy másfél évtizede milyen bölcsen támogattad folyóiratunk újraindulását. „Az Együtt építsen minden értékes hagyományra – írtad –, de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az Együtt új lap, mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.”

Ezen munkálkodunk jó ideje, s jöttél velünk lelkesen magad is, segítetted, gazdagítottad gyámolításra szoruló irodalmunkat, amíg erőd engedte. S ahogy fogyott az idő, az ébrenlét és a féltalom határán egyre gyakrabban kívántad látni szülőföldedet. Vágytál és jöttél, ahogy az alkalmak adták, s ahogyan egészséged engedte, és én nem tudtam eldönteni, hogy szemeddel vagy lelkeddel faltad-e jobban a tájat. Gyakran emlegetted ekkortájt, hogy írni kellene egy könyvet *Tündérbereg* címmel. Én fel tudtam fogni szavadban a lelkedből áradó névadás szándékát, miközben éreztem, hogy már nem lesz rá idő. Igen, azt a könyvet ezzel a címmel már senki sem fogja tudni megírni. Holott kötelességünk lenne azon munkálkodni az élet minden területén, hogy a *Tündérbereg* valóság legyen, hogy irigylésre méltó díszítőjelződ ne kerüljön hiábavalóságra. Most úgy tűnik, jelképesen hazaköltöztél, Barátom. Bronzba örökített arcod itt van már velünk, ám valódi lényed, sohasem fáradó szellemed reményeink szerint ott lebeg valahol a mennybéli Tündérberegben.

STUMPF-BENEDEK ANNA

Édesapám emléktáblája alá

Jó tudni, hogy őrzik édesapám emlékét. Nehéz kérdés ez: vajon kinek is feladata őriznie, hol felelősek érte? Hisz az *Itthonatlanul* kötet címe azt is érzékelteti: úgy érezte, sem nem tekintik őt eléggé kárpátaljinak, sem eléggé magyarországinak. Persze, az ő számára ez nem volt kétséges: élete végéig szülőföldje volt a legfontosabb számára.

Lányaként nyilván nincs rálátásom az ifjúkorára, amikor Beregszászon élt. Szubjektív megítélésem szerint katalizátorként működött ő e közegben. Ennek magvát örökölte: „heted-ízigen prédikátorok fiaként”, a Stumpf-anekdóták tanúsága szerint felmenőihez hasonlóan tartotta mindenek felett valóban a köz érdekét, s mások önzetlen segítségét. Ez az ő esetében közösségépítésben, irodalom-szervezésben csúcsosodott ki. Gyermekeként ezt néha irigységgel vettem tudomásul, hiszen számára a családnál is fontosabb volt, hogy tehessen valamit a határon túli – azaz inneni – magyarság szellemi megmaradásáért, s hogy támogassa barátait pályájukon. Ezt persze felnőttként már megértem, és büszke vagyok rá.

Olykor eljátszom a gondolattal, mivé lett volna ő ezzel a mentalitással, ha itthon maradhat, és nem lehetetlenítik el hivatásának gyakorlásában. Ezt nyilván sosem tudjuk meg, legfeljebb sejtethjük az emlékezésekből. Aktivitása, ötletgazdagsága, humora mellett hatalmas mesterségbeli tudással rendelkezett. A közelmúltban lezajlott költözés során sokezersz könyvhagyatékának minden darabját kézbe vehettem. Az ex librisek és dedikálások fényében kirajzolódni látszik, fiatalon milyen tudatosan készült az irodalmi pályára, és milyen hihetetlen olvasottsággal bírt. Igazmondó kritikusa volt költőtársainak – ez a végigjegyzetelt, Béni mesternek ajánlott kötetekből visszhangzik. Teljességre törekvően gyűjtötte, kutatta Kárpátalja honismeretét – ezen kötetek már részben a

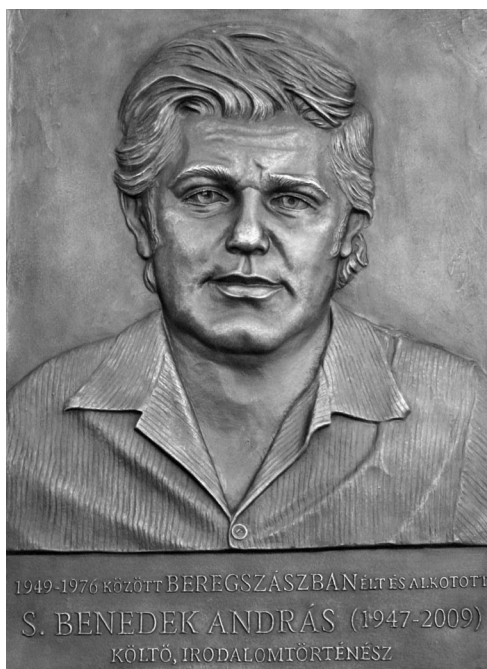
ruszin testvérnép Udvari Istvánról elnevezett könyvtárát gazdagítják, illetve a Mikes Kelemen Program fogadta be őket.

Édesapám, áttelepülése után, a szilencium másfél évtizede alatt sok, az akkori berendezkedés számára veszélyesnek ítélt tudós koponyához hasonlóan könyvtárban dolgozott. Itt minden lehetőséget megragadott, hogy hivatalos feladata, a magyarországi nemzetiségek könyvtári ellátása mellett az anyaországon kívül rekedt magyarokat írott szóval segítse.

A rendszerváltás után már nem számított politikailag inkorrektnek, újra írhatott. Hamarosan megbetegedett, amely állapot sajnálatosan korlátozta erejét, de bizonyos értelemben áldás is volt. Egyrészt több figyelme jutott a családnak. Persze, részben sajátos módon: bennünket is bevont többek között új kezdeményezése, a Kárpátaljai Minerva című periodikum megjelenítésének munkálataiba. Kezdő bölcsészként bizalommal adta kezembe ekkortól ismét születő verseit véleményezésre, versmondóként olykor elkísérhettem író-olvasó

találkozókra. Ez mind életre szóló élményt adott, és e megtisztelő feladatokkal megmutatta számomra a minimális mércét, amelyhez szakmailag, emberileg igazodni szükséges. Másrészt az utókor is sokat köszönhet ezeknek az éveknél: mivel kevésbé aprózódott el az ereje a mindennapokban, így már nem csupán szóban terjeszthette, de papírra is vethette mondanivalóját. Persze, ahogy Vári Fábián Lászlótól is hallhattuk: sajnós nem mindent, amit szeretett, és amit mi szerettünk volna. Mégis, ez időre tehető művelődéstörténeti könyveinek és versesköteteinek születése, valamint doktorálása is – mely utóbbi egy nagyszabású, közérdeklődésre számot tartó bibliográfiát is magába foglal. E munkái a következő kutatónemzedékek számára táptalajt adhatnak.

Kérem, hogy használják ezt a bázist! Írjanak róla, s főként, építkezzenek belőle, s őrizzék meg továbbra is szellemiségét, hisz a kárpátaljai magyarság megmaradása, művelődésének kibontakoztatása volt éle- te értelme.

Oláh Katalin Kinga: S. Benedek András

MIRTSE ZSUZSA
Az ígélet hava

Az öregbarna, megkopott utazóbőröndöt gyakran nyitottam ki mostanában. Nagyapám emlékeit őrizgetem benne: szemüvegtokját, megsárgult képeit, két sámfát, amellyel a cipőjét tömte ki, személyes iratokat, cakkos szélű képeslapokat, amelyeket mindenféle nénik és bácsik írtak neki. Erősen kötődtem ehhez a bőröndhöz, és nagyapámhoz is. Ő szeretette meg velem a várakat, az ólomkatonákat, a gombfocit. Tizennégy éves koromig mesélt nekem. Bolond lyukból bolond szél fúj, mondta gyakran, de nem igazán értettem ilyenkor, hogy mire gondol.

Nagyapával szeretünk kereket oldani a világ elől. Neki is voltak kedvenc helyei, nekem is. Sokat vitt uszodába, amit egyáltalán nem szerettem, cserébe kimehettem vele a Margitszigetre, amit viszont nagyon szerettem. A legjobban Margit királylány tetszett, pontosabban a kép, ami a kovácsoltvas kapu mögött lógott a kőfalon. Illetve nem is a kép, hanem az, akit mögé képzeltem. Szerettem volna odabújni hozzá. Azt képzeltem, vigyáz rám. Újra és újra megpróbáltam bedugni fejemet a vasrácsok közé, arcomba belefűrődtek a rácsok, de nem jutottam közelebb hozzá, pedig annyira sóvárogtam utána. Amikor rám szóltak, hogy ne fogdossam a rácsot, elszégyelltem magam – aztán, amikor nem látták, újra és újra azt fogdostam. Elhatároztam, hogy ha megnövök, akkor majd addig nem eszem, amíg olyan vékony leszek, hogy beférek a rácsok között, s titokban bemászom hozzá. Akkor is.

Nagyapa sokat mesélt róla. Rendkívül izgatta a fantáziámat a vezeklőöve, és nagyon szépnek gondoltam őt. Másnak, mint ott, a festményen. A legszebbnek a világon. És a legjobbnak is. Alázat, szerénység, szelidség és önfeláldozás – éppen teljesen más volt, mint én. Talán ezért vonzott annyira. Azt viszont közösnek éreztem kettőnkben még évek múlva is, hogy én is szerettem betegeket ápolgatni – arra érdemeseket és érdemteleneket egyaránt.

Nem értettem, hogy miért bántotta magát, miért kellett magát újra és újra büntetnie, miért kellett meglakolnia. Később sok mindent megértettem talán belőle, amikor újra és újra megbüntettem valamiért magam. Büntetni változatos módon lehet, nemcsak fenyítéssel. Akkor még ezt sem tudtam. Csak azt tudtam, hogy a fájdalom minden formájától félek. A test

nem arra való, hogy kínozzák. Akit szeretünk, azt simogatni kell, és nem ütlegelni, sanyargatni, ezt tanították nekem. Mégis mi ketten, a patkó két végén valahogy jó szövetséget alkottunk a fejemben, éjszánként szinte összeértünk.

A falnál egy kislány áll – mondanám, ha lenne fal. Fal nincs. A kislány mégis úgy áll ott, mintha keresne valamit, amihez hozzádőlhetne. Egyensúlyozik. Próbálja megtartani magát. Szédül. Itt nem szabad semmihez hozzádólni, nem illik. Aztán talál egy alkalmas kőlapot. Régi kőlap, régóta nem látogatták már, rajta két idegen név, évszámok. Rászólnak, hogy ne dőljön mások sírjához, arrébb áll tehát.

Nem ért sok mindent, nem tudja még feldolgozni, hogy a test időről időre átalakul, és azt sem, hogy a legfontosabb helyzetekben nincs saját akarat. Nagyapját sokszor kérdezgette arról, hogy vajon az emberrel is az történik-e majd, mint a sziklával: hogy amikor az idejük lejár, ők is elporladnak. A nagyapja ilyenkor elkomorodott egy kicsit, mert talán már ő is olyan sziklának érezte magát, akit nemsokára széthord a szél. Mégis azt mondta, hogy jó azoknak, akiket a szél magához ölel, mert ők mindenhol lakhatnak majd. Én jobban szerettem volna, ha csak itt lakik, velem, de a szél akarata erősebb volt az enyémnél.

A képzelt fal mellett egy kislány áll. Valamit mormol maga elé.

„Miért nem jön ide, közénk? Neki nem ott van a helye!” – zsörtölődnek a nénikék. Ő pedig arra gondol, hogy soha többé nem fogja neki megmutatni senki a titkos séták során a parányi mesevárakat, a vízhajtó törpéket, és az egykori kolostorrom kövein is egyedül kell sétálna ezután. Dacos. Nem szereti a világot most.

Az a kislány én vagyok. Nagyapámat temetem.

Van a polcomon egy mackó, öreg. Sok mindent megélt már. Az első nagy gazdasági válságot például, aztán a század legnagyobb inflációját, de persze erre mind nem emlékszem, hiszen nem emlékezhetem abból az időből semmire. A mackó nagyapáé volt, apám örökölte tőle, végül itt kötött ki nálam, a polcomon.

Este, amikor hazaérek sáros cipővel, be nem váltott napjaimmal, bokából kifordult, félig forralt életemmel, hogy „Szia mackó, legyen jó éjszakád!”, tudja, hogy mi a dolga. Alszik helyettem is. Soha nem tudja, hol jártam. Nem mondom meg neki. Néha én sem tudom, hol jártam aznap. Mégsem szid meg, nem ter-

hel a gyötrő gondolataival. Megpusztilom őt lefekvés előtt. Mindig. Ezt a jóéjtpuszt el nem hagynánk soha.

A szemembe nézett, bele a bogárfeketébe, és azt mondta nekem, hogy az apám büszke lenne rám. Szerettem ezért a mondataért. Utólag nem tudom, komolyan gondolta-e, szerintem csak viccelt velem, én meg mafflán elhittem, mert mindent elhittem neki. Pedig lehet, hogy csak szóvirágok voltak, elnyíló virágok, mint ez a pünkösdi rózsza, itt, előttem, amely napok múlva elhullatta a szirmait. Csak a szemnek szabad hinni, a fülnek nem. A fül becsap.

„Csukd be szemed, nyisd ki szád, kapsz majd bele cukorkát!” – játszottak velem, én meg játékból így tettem. A számba kavicsot tömtek. A homokszemek még percekkel később is recsegték a tejfogak között, hiába köpködtem, nem ért semmit az egész. Hétéves lehettem, talán annyi sem.

„Nem ért semmit az egész!” – dühöngtem évek múlva, miközben egy márványlapot simogattam a temetőben. Nagyanyám nem tudott ellenkezni velem, hogy de, de, mégis ér valamit minden, majd meglátom, csak türelem. Akinek nincs teste, az ellenkezni sem tud – és nagyanyámnak akkor nem volt teste már.

Nem akartam, hogy engem is széthordjon a szél. Ezért fészkeket építettem mindenhol magam köré, nem néztem, miből tapasztottam össze őket. Tollakból, emlékekből, nagypapa kifakult fényképeiből, a pillanatok könyöradományáiból.

Május ötödikén, délelőtt elütött egy autó egy macskát.

A macskát eltemették a kistemplom melletti rét sarkában, egy bokor alatt. Jóska segített benne. Jóska mindig ott sétálgat a templom és a kocsmá között, leginkább szabadban él, mint az Úr madarai, így könnyű időről időre összetalálkozni vele. Azt mondta, jó helyre került, ott nem bántják többé. Békés hely az. Megtörölte a homlokát ásás után az ingujjában. Jó itt a föld, mondja, a templomok körül mindig jobb a föld. A Jóisten ott szépeket álmodik. Én nem tudom, hogy miféle álmok lehetnek egy ócska törölközőbe csavart, összezúzott test fölött, de ha Jóska így mondja, akkor biztos így van. Jóska ismeri a rét virágainak nevét, tudja, hogy mikor kell metszeni a fákat, amit ő nem tud, azt talán tudni sem érdemes.

Nagyapám merev ember volt, szokásai rabja. Nyáron minden héten háromszor elvitt a Rudas-fürdőbe, csupa öregember meg öregasszony közé. A felázott tes-

tek, a klóros víz szaga most is itt van az orromban. Szorongtam a sok öreg test között, viszolyogtam is tőlük talán. Az enyém még gyerekest volt, az úszósapka alá pedig alig fért be a hajam.

Mégis szerettem vele lenni, mert szeretett mesélni nekem. Csupa hőstettet követett el, ennyi hőstett nem is fér bele egy életbe. Persze, elfelejtette a részleteket, és megesett, hogy többféleképpen is elmesélte ugyanazt, de sosem szóltam neki, nekem minden-hogy jó volt.

„Leves nélkül nincs ebéd!” – így mondta mindig, volt mihez tartanom magam. Szerettem a rendjét, a szokásait. Szerettem, hogy akkor is meg kellett enni nála a levest, ha semmi kedvem nem volt hozzá.

Apa különféle trükköket talált ki vasárnaponként, amikor együtt ebédeltünk, hogy szépen egyek. Rajongtam az indiános történetekért, ezért volt, hogy azt mondta: bölényhús van a tányéron, és a jó indián megeszi azt. Nem mertem ellenkezni, mert jó indián akartam lenni. A húslevesen pedig számolgathattam a karikákat, mert azt is mondta, hogy Mátyás király annyi aranypénzt fog adni, ahány karikát meg tudok számolni a tetején. Mami mérges volt ilyenkor, hogy kihül a leves.

Sokszor fulladtam kiskoromban, hegyi levegőt írt fel a doktor bácsi nekem. Apám kitartóan vitt hétről hétre hegyekbe, leginkább a nyakában, mert hamar elfáradtam. Ezt cseppet sem bántam, mert onnan sokkal szórakoztatóbb volt a világ. Néha mamival összekaptak, olyankor mami sírt utána. Női nevek hangzottak el, de nem értettem, miért. Hiszen Margit királylány után közvetlenül az én világszép édesanyám volt a legszebb királylány a világon.

Jóska fél a téltől. Mozognak a fogai, enni sem nagyon tud már, csak levest. Hideg levest, amit a plébániáról időnként elhozhat. Megmelegíteni nem tudja, mert a lakókocsiban, amelyben meghúzta magát, nincs áram, tüzet gyújtani pedig nem szabad.

Mátyás királlyal soha életemben nem találkoztam. Igaz, még hosszú az út, talán egyszer mégiscsak szembejön velem. De az is lehet, hogy álruhában járkal valóban, ahogy mondják, és az is meglehet, hogy ő segített nekem eltemetni azt a kiscicát.

Május van, tavaszutó, az ígértet hava. Most még jó az idő, a palánták megkötöttek a földben, a fű is zöld. Aztán jön a nyár, a perzselő, a mindent kiégető, a réten sárga foltok hívják be majd az őszt, amikor össze kell gyűjteni az avart.

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Tavaszt lép

„Amikor veled szálltam vonatra, sárgább volt a repcetábla.”

Veri a bádogot a fakopáncs. Nem hernyóra, hangszerre talált.

Gyerekkorod óta vajon mennyit zsugorodtak a kőangyalok a Kálvárián?

Tavaszt lép a lány.

Voltak, akik miattad, érted sírtak. Szégyen vagy büszkeség?

Rendre eltéved magában, csapódik összevissza, mint az ablak mögé rekedt darázs.

„Álmomban tele volt tülevéllel az ágyam, mindhiába próbáltam megtisztítani.”

Ahol sohasem

Álmában mindent a helyén talált a házban, ahol sohasem járt.

„Meglátva a vonat ismerős zöldjét, magamban már fogalmazni kezdtem a levelet, akárha ő ülne az ablak mellett. Ekkor vágódott mellkasomnak a kő, bőrömbbe vésve a jelen időt.”

Mint a hegedülő lány hátának íve.

„Gyalogolhatok naphosszat az esőben, bőrig ázva, vízállóak rossz mondataim, elfelejtett vétkeim.”

Ül majd a kertben, szeliden fogva tartják a virágok.

Ahogy még tavasszal is előkerül egy-egy tülevél, a tavalyi karácsonyfa maradéka, a szőnyegben vagy a padló részében megbújva.

Az utcák a keresztutcákkal szeretkeznek, a párhuzamosok a háborúban találkoznak.

KALÁSZ LÁSZLÓ

56 október

táján
ugyan mért halt meg a bátyám?
21-én este
elment pénzt keresni Pestre

én is tudtam ő is tudta
mért nyüzsög a pesti utca
tudom valaki meglötte:
véres lett az inge tőle

nem más bánkódott őerte:
két gyermeke felesége
ők sem zokogtak sokáig
csak hajnaltól éjszakáig
éjszakától napkeltéig
sírják az életet végig

ó haj szép fekete holló!
ó szem merész mint a sasé!
ó élet szép papírmasé!
ó vér tüzesen robogó!

56 október táján
ugyan mért halt meg a bátyám?
mért folyt a majd egy-vér velem?
ezt kérdezem ezt kérdezem!
apámmal sem ki se békült
úgy halt meg a nagy haragban
apám nem sírt de gyorsabban
láttam én jól miért vénült
nem bánkódik más őerte:
két gyermeke felesége?

jaj a szívem már kiöntöm
meg is halok én is rögtön
meg is halnék én is hogyha
nem fakadnék panaszomra
nem fakadnék panaszomra
az ellen aki okozta
azok ellen kik okozták
járatván csak a bolondját
bátyámmal meg vélem s véled
kik ellen forrt vérem véred
kik miatt életünk rogyott
s kötöttek batyunkra bogot

kanál vízben megfojtánám
segítene apám anyám
segítene földem hazám
föld alatt is a gyökerek
a galambok is a föld felett

BOGNÁR KATALIN
Varázsceruza

Hogy mi az apai örökségem?

A drága mama azt mondta mindig, a kezem és a szemem az övé. Lehetséges.

Anyám szerint a tehetségem kaptam tőle. Anyám véleményére ilyen dolgokban lehet adni, ám biztos tudom, ebben téved. Állítólagos tehetségem nem lehet egy lapon említeni az apáméval. Lévé, hogy nekem olyat nem adott az Isten.

Csak én vagyok a tudója, miféle dolgokat is kaptam valójában tőle a kettőnk számára szabott rövidke időben. Emlékeim szegényes ládikója fenekéről kotrom elébed őket. Vastagon ül rajtuk a szándékolt feledés pora. Ritkán veszem elő őket a magam számára is. Hogy most miért? Mert tudnod kell, lányom, a családod történetét.

Az első csupán egy mondat volt.

Kilencéves lehettem, egy hideg téli nap, igen, biztosan télnek kellett lennie, mert a szobám ablaka csakis akkor párasodott be annyira, hogy rajzolhattam rá ujjammal mindenfélét. A mama lakásában laktunk, egy Duna-parti bérházban, feledhetetlen budai kilátással. A mama, anyám anyja, régi úriasszony, az ő öröksége anyámra az úriasszonyság, néhány smukk, egy jobb zongora, remek nyelvérzék, no és ez a bizonyos luxuslakás volt, a Dunára néző ablakaival. Csak később jöttem rá: a mama, meg ez a drága nagy lakás mennyi mérget csepegtetett szüleim szívébe. Oly sok keserű mérget, ami egészen elvakította őket, olyannyira, hogy haragjukban engem egy idő után már észre sem vettek.

Kedvelt időtöltésem volt ülni az ablak előtti széles, fehérre festett belső párkányon, amely a nagy, öntöttvas fűtőtestet takarta. Jó meleg volt ilyentájt, imádtam rajta melegedni és a Korzót lesni. A Korzót, a hajókat és a túlpartot. Persze, alig járt télen hajó, a Duna-part is kihaltabb volt, mint nyáridőben. Valahogy eszembe ötlött a délutáni nap utolsó fényében, a páras ablakon végigrajzolni mutatóujjammal a budai panoráma sziluettjét, a Szabadság-szobortól

egészen a Mátyás-templom tornyáig. Elégedetten szemléltem a tünékeny művet, amikor apám lépett be a szobába. Azóta sem tudom, mi ütött belé, alig-alig vett észre, felém se nézett, a szobámba ritkán tévedt be. Akkor azonban bejött, nem szólt semmit, csak ránézett az ablakra, majd megborzolta a hajam, és csupán annyit mondott: jó szemed van, *Öcsi*.

Máig beleborzongok ebbe a dicséretbe, ha eszembe jut, pedig akkor, első hallásra még talán fájt is egy kicsit, amiért nem azt mondta: jó kezed van, *fiam*. Vagy valami effélet. Mindenesetre dicséret volt, kétségtelenül valódi apai elismerés, amelyet oly szűken mért számomra, hogy elraktároztam szavait időtlen időkre. Csak jóval később eszméltem rá, mennyivel nagyobb elismerés volt ez a pár szó, mintha szerény kézügyességemet dicséri meg.

A hajborzolás is nagy dolognak számított, mert amint az imént már mondtam, ritkán részesített abban a kegyben, hogy legalábbis észrevegyen.

Kevés kép él bennem apámról; az egyik, ahogy az íróasztalánál ül és dolgozik, baljában kávéscsésze, félig üresen, a hamutartó tele csikkel, lanyha fehér füst terjeng felette. Jobbjában ceruza vagy szén, és rajzol. Ha szólok hozzá, felnéz, és átbámul rajtam. Halványan elmosolyodik, bólint, és továbbdolgozik.

Sokáig azt hittem, nem szeret, és ezért néz levegőnek. Sokszor valóban légneműnek éreztem magam, gyakran bámultam a kezem, vagy magamat a tükör előtt: vajon tényleg láthatatlan lennék? Csak felnőtként jöttem rá: valójában tényleg alig vett észre. Érdektelen voltam számára, mert nem tartott egyenrangúnak. Csak egy kisgyerek voltam a szemében. Talán úgy gondolta, majd akkor, ha már érdemes leszek rá, foglalkozik velem. Nos, ezt rendesen elbaltázta. Meghalt, mielőtt megtehetné volna.

Egy másik emlékkép, amint az erkélyajtónak dőlve a túlpartot pásztázza, cigarettázva. Szólok hozzá, ő átnéz rajtam, megint csak mosolyogva. Ha erre a képre gondolok, óhatatlanul bevillan az egyik utolsó róla. A romos utcán áll, egy szétlőtt ház előtt, hatalmas belövés tátong az épületen, ő rajztömböt tart a baljában, szemet a jobb kezében, s egy lámpaoszlopnak dőlve rajzol. Hevesen rajzol. Tudott hevesen rajzolni. Csak hevesen tudott rajzolni. Odalépek hozzá, megrángatom kabátja ujját. Ő rám néz, előbb mosolyogva átnéz rajtam, ahogy szokott, aztán ráeszmél a helyzetre (nocsak, hát mégis némi lappangó apai érzések, esetleg, talán?), rám ordít: Mit keresel kint, te bűdös kölök? Takarodjál haza, *bazzdmeg*, meg akarsz

A következő két novellát az 1956-os emlékévként lezárulásának alkalmából közöljük. Az írásokat a Magyar Művészeti Akadémia 2016-os művészeti pályázatának nyertes alkotásaiból válogattuk, amelyet az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek 60. évfordulójához kapcsolódóan írt ki fiatal szerzőknek.

dögleni? Ezt üvölti, ilyenek még sohase láttam, ilyet még sohase mondott nekem. Viszont ezer százalék, hogy észrevett. Örültem.

Persze megértettem, a helyzet forradalmi. Lőnek, én meg az anyai tiltás ellenére kiszöktem őutána, mert meg akartam lesni, mi a francot csinálhat kint, amiért az anyám őrjöng vele, ő meg visszaőrjöng. Két őrjöngő. A nagymama tavaly meghalt, azóta szabadult el a pokol. Addig csak csendben rágták egymást. Azóta marcangolják. *Épp jókor jött ez az egész, ez a minden, hogy pontot tegyen a végére.* Ezt az anyám mondta így, az egyik vircsaftjuk közben. Megjegyeztem egy egész bűdös életre.

Ezután a jelenet után már csak egyszer beszéltem vele, de különös: mégsem az a kép él bennem róla. Egy sokkal későbbi. Tíz év múlva, Svédországban, egy galériában láttam meg újra. Ötvenhatról készült fényképiállításon, egy svéd riporter munkáit tették ki, aki Budapesten fényképezett az *események* idején. Bementem, magam sem tudtam, miért (a sors keze, furcsa fintora), aztán egyszer csak belebotlom, majdnem szó szerint, előttem, jó nagyban, ott ül az apám a kinyitható vadászsztékén egy pesti utca közepén, a macskakő alig kivehető, tele szemetes sittel, mögötte diszkréten egy orosz tank, nagyjából éppen apám hátának szegezi a csövét, apám rá se bagózik: elmélyülten rajzol. Marha bátor. Vagy hülye. Esetleg azt se tudta, hogy egy harckocsi fixírozza. Ezt gondoltam akkor. Leesett állal bámultam, nem számítottam rá, hogy még találkozom vele. És pont úgy, ott és akkor.

De vissza a lámpaoszlop melletti üvöltözéshez. Majdnem egy visszakezest is sikerült kapnom tőle, de jó reflexeim voltak, elhajoltam. Még ordibált valamit, de közben mellém lépett a barátja, Béla bá' (honnán keveredett oda, addig észre se vettem), ő is grafikus volt, karon ragadott és elvonszolt az apám mellől. Még visszaintett neki, hogy majd elintézi. Elintézett. Béla bá' rendes tag volt, ő mindig észrevett, és úgy tűnt, nagyjából érti, milyen is lehet egy gyerek. Vagy gyereknek lenni. Szóval normális volt. Vagy éppen hogy nem, nézőpont kérdése. Mindenesetre ő is idegesnek tűnt. Ezt onnan gondoltam, hogy marhára szorította a karom, és közvetlen közélről sziszegett bele az arcomba, közben pedig néha megrántott, ezzel is hangsúlyt adva a beszédének, mintha ezekkel a rántásokkal akart volna észre téríteni.

Nem részletezem: hazazavart, a szavamat vette, hogy hazakotródom, mert a szegény anyám, meg ne

legyek láma, mert itt lőnek, ha nem venném észre. Egy bűdös mukkot nem szóltam, erre tisztán emlékszem, csak lefelé görbülő szájjal bólogattam. Megsajnál, megpaskolta a képem, és magához ölelt. Majd viszek neked valamit, ha vége, jó? Ezt mondta, én meg arra gondoltam, hozhatna egy revolvert, jobb esetben egy dobtáras ruszki géppisztolyt.

A szavát ígéretnek vettem. Bólintottam, aztán hazaszaladtam. Bele az anyám karjába, de nem az ölelőbe, nem, olyan verést kaptam, mint se addig, se azután. Megemlegettem ötvenhatot, később ezzel viccelődtem a svéd barátaimnak.

Ha már apámról meséltem, anyámat se hagyhatom ki. Ha apám levegőnek nézett, anyám egyszerűen nem szeretett. Tudom, furá ilyet mondani az embernek a saját anyjáról, de ez így van. Ez tény, factum.

Mondjuk, miután évekig hiába próbálkoztam azszal, hogy megszerettessem magam vele, hagytam a fenébe. Így lett a valódi anyám a nagyim, aki látva, miként maradok árván, két szülőm között, a szárnya alá vett, és élete végéig rajtam tartotta féltő kezét.

Anyám egyébként gyönyörű volt. Echte úrilánynak nevelve. Piszok rossz párosítás. Sikerült is teljesen elkényeztetni. Főleg az apjának, a nagyapámnak köszönhetően, aki a mama szerint nagy gazember volt. Azt nem árulta el, pontosan mire gondol. És mivel elnéző szeretettel mondta ezeket a szavakat, igazából nem is lehetett komolyan venni. Anyám hát, mivel megvolt mindene: a szépsége, az úrilánysága és az esze, rendkívül szép karriert futhatott volna be, mondjuk mint orvos- vagy diplomatafeleség. Erre ő tizennyolc évesen beleszeretett a nem túl jóképű, nem túl fiatal, és egyáltalán nem gazdag leendő apámba. Merthogy művész. Tehetséges művész. Egyszer még lesz valaki. Lett is.

Apám meg elvette, még a háború alatt, s jöttem én. Apám sikerei viszont nem jöttek (mégsem volt olyan tehetséges?), a nagypapa meg meghalt, a vagyon apadt, s a veszekedések egyenes arányban növekedtek a pénz apadásával.

Minderről egyébként a mama halála után kezdődő, egyre jobban elfajuló veszekedéseikből szereztem tudomást. Rettogtem, ha rákezdtek, de a rettegés mellé odateveredett egy másfajta (nem odaillő) érzés is: a kíváncsiság. Talán azért, mert addig olyan keveset tudtam róluk, így magamról is. A vircsaftok alatt azonban olyan mondatokat vágtak egymás fejéhez, amelyekből aztán lassan összeállt a kép. Persze lehet, kissé torz.

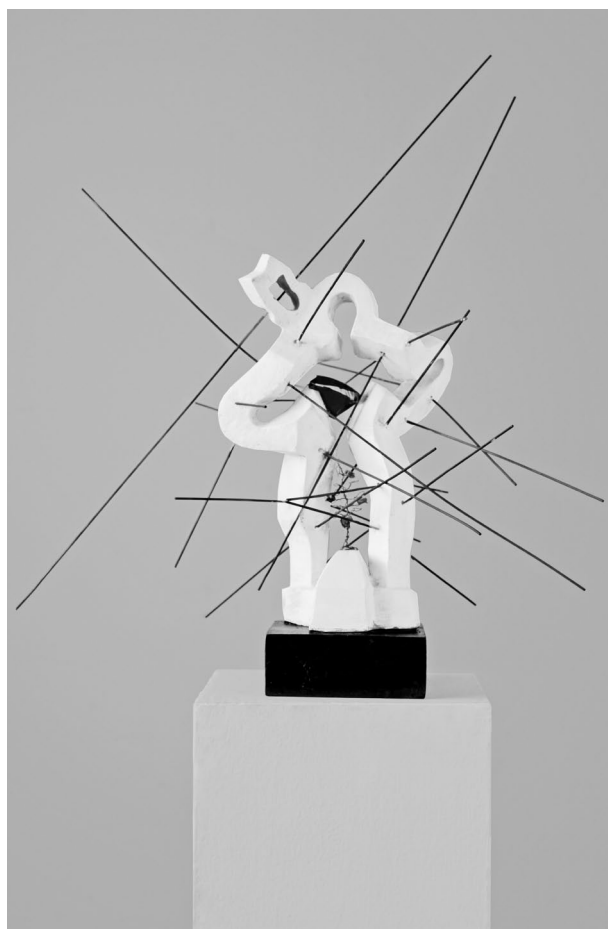
A lényeg, hogy az apám egy tehetségtelen ingyenélő, aki ráadásul élheterlen is, pedig még a Pártba is belépett, kiszolgálja *azokat*, kinyalja a valagukat, fényesre. Apám erre üvölt, és veri a mellét (milyen teátrális), hogy ő még akkor lépett be, amikor bátorság kellett hozzá, meg ő illegálításban is volt (akkor még azt hittem, az valami ruszki város neve), két kezével építette helyre a várost, amíg az anyám... hol volt addig az anyám? Anyám közben megszülte a gyereket (engem).

Közben a komcsik teljesen átvették a hatalmat, apám meg dolgozott (volt mit: a Pártnak, Pártcélra, Pártpropagandát, Pártplakátot), lelkesedett (őszintén), anyám meg egy időre visszavett az úrinős tempóból, mert vissza kellett. Beleházudtál a pofájába a fajtának, ordította anyám élvezettel, hisztérikusan nevetve. Apám meg ilyenkor eljátszotta az összeomlót (de tényleg, néha úgy éreztem, csak játszik, az anyámnak vagy magának: néha ordít, néha sír, veri a mellét, gyűri az ingét, tépi a haját, anyám dettó, csak máshogy), szóval eljátszotta a saját összeomlását: hogy tudja ő, ráébredt (csak kurva későn), mert rá kellett ébrednie, nem emberek ezek: állatok, ez nem az, amiért ő harcolt, meg ilyenek. Anyámat ezzel különösebben nem hatotta meg: kiröhögte. Ha nem félttem volna annyira, biztos én is kiröhögöm őket.

Így telt el az utóbbi szűk egy év, persze szigorúan zárt ablakok mögött, sokszor elfojtott hangon üvöltve (lehet úgy is, komolyan, még félelmetesebb a sutogva üvöltés, én csak tudom, rettegtem eleget tőle). Mert a józan eszüket nem vesztették el őrjöngéseik közben sem (paradoxon), féltek, mert a félelmet sikeresen beléjük plántálta az elmúlt tíz év, vagy tizenöt, ha a háborút is idevesszük.

Apám, úgy tűnt, ahogy kiábrándult a Pártból (vagy a kommunistákból; az eszméből nem, az biztos), mint ha elvesztette volna a tehetségét, kicsúszott a lába alól a talaj, s ekkor még az a szégyen is utolérte, hogy az anyósa lakásában élt, miközben a felesége tartotta el a fordításaiból. Anyám persze olyan sűrűn dörgölte mindezt az orra alá, ahányszor csak tehette.

Anyám, a nyelvzseni remekül beszélt franciául, németül és angolul, ám az ötvenes évek elején, amikor apám meghasonlott önmagával és a Párttal, kénytelenségből megtanult oroszul is (de rühellem, mondogatta), mert azzal jobban lehetett keresni. Több volt a fordítanivaló. Aztán ezt is az apám szemére hányta, hogy neki ezzel a rohadt nyelvvvel kell küzdenie, pedig de utálja. Azt persze nem emlegeted, vágott

Hangay Szabó László: 1956 – Háború
(kerámia, vörösréz, pálcika, 30 × 10 × 20 cm)

vissza apám, hogy az anyád lakását csak miattam tarthattuk meg *egészen*. A szaros tagkönyvem miatt. Anyám erre csak vállat vont. Nyaltál elég valagat érte, ez volt a jutalom, mondta. Egy szó mint száz, gonosz boszorkány volt, apám meg egy jellemtelen, lusta alak. Most már tudom. Akkor természetesen még nem, s inkább álltam ömellette, mint anyám mellett. Persze, ez is a gyereklogika miatt volt. Anyám engem is eleget szekírozott, s osztozni akartam apámmal a kegyetlen sorsában. Ő persze nemigen hagyta ezt, mivel nem akaródzott észrevennie engem. Szenvedett hát egyedül, és tűrt. A szenvedést piával enyhítette, amit nem otthon ivott meg, ezzel két legyet ütve egy csapásra: keveset került haza, ha mégis, akkor is részegen. Pénze kevés volt, de barátja sok. Szerették. Máig se tudom, miért.

És akkor jött ez az egész, ez a minden, hogy pontot tegyen a végére (anyám tökéletes mondata '56-ról). Anyám (gyakorlatias asszony lévén), már a harmadik napon összecsomagolt. Megyünk. Megyünk, amint lehet, vetette oda nekem. Én értettem a szóból, de azért megkérdeztem: Apával?

Képzeled? Kis hülye. Lenézően nevetett a felvetésem. Aztán viszont, meglepetésemre hozzátette: Ha akar, jöhet. De úgysem akar.

Ez is furcsa dolog. Anyát nagy magyarnak nevelették, és nagy magyar is volt, legalábbis szavakban. Apám komcsi, internacionalista. Megcsömörlött ember, akinek, ha belegendolunk, tök mindegy, hol él. Ennek ellenére meg sem fordult a fejében, hogy elmenjen. Anyámnak annál inkább. Mert jobban akart élni. Mert szép volt és úrinő. Mert nem passzolt ide. És ezt tudta jól.

Apámmal viszont valami történt azokban a napokban. Valami nagy dolog.

Amint kitört a forradalom, kiment az utcára, és aztán már alig-alig keveredett haza. Én bizony volt, hogy csak reggelente, néhány percre botlottam belé a konyhában. A bőröndök az ebédlőben szemrehányóan sorakoztak, már menni akartak, de apám rájuk se hederített. Róttá az utcákat a tömeggel, és rajzolt. Eszeveszetten rajzolt. Habzsolta az eseményeket. Olyan volt, mint egy író, de ő nem tudta szavakkal, csak a képekkel kifejezni magát.

Ott volt a Bem-szobornál, a Rádiónál, a Sztálin-szobor ledöntésénél, a darabolásnál, a Parlament előtt, majd a harcok közben és után, minden helyszínen megjelent vázlatkönyvével, megszállottként rögzítve az eseményeket – a saját nyelvén.

Újra életre kelt. Tehetsége visszatért. Nappal az utcákat róttá, és vázlatokat készített, míg esténként, hazatérve akvarellekbe és krétarajzokba rendezte a nappalok eseményeit.

Őrült munka volt, alig aludt. Különös, anyám sem zaklatta azokban a napokban, eltűnt a hangos szó a házból. Azután, talán már tíz-tizenkét napja tartott a forradalom, az egyik reggel, éppen pisilni mentem, anyám hálóingben osont ki apámtól (merthogy külön aludtak). Földbe gyökeredzett lábbal bámultam anyámra, aki kedvesen rám mosolyodott, és kilibegett a konyhába. Boldognak látszott. Néhány perccel később, családi reggeli a konyhában, na nem éppen fejedelmi (zsíros kenyér, hagyma és tea). Komolyan, ilyenre a mama halála óta nem emlékszem. Anyám, ahogy apám elé rakta az ételt, hozzádörgölődött, az meg átkarolta a derekát, közben pedig vigyorogva rám nézett, és kacintott. Majdnem leesett az állam. Nem mertem megkérdezni, mi történt. Nem is kellett. Anyám annyit mondott: Nézted már apád új képeit? Csodálatosak!

Apám büszkén tekintett rám. Mi történt ezekkel? Még mindig nem értettem semmit. Mindenesetre

fűlig ért a szám. Sikerült minden szenvedést elfeledtetniük velem egyetlen reggeli alatt.

Amikor végeztem az evéssel, belopódtam apám dolgozószobájába, hogy megnézzem a képeket. Elállt a lélegzetem. Valóban csodások voltak, anyám nem túlzott. Harag volt bennük és félelem, düh és szomorúság. De mindben egy közös: a város volt benne. A környék összes szeglete, személyes ismerőseim. Mégis mások, mint a hétköznapokon. Tömeg, romok, halottak, harcokocsik, szétlőtt házak. Ragyogó színekben.

Apám lépett be a szobába, amint lapozgattam a rajzok között. Összereztem, el akartam iszkolni. Egy kézmozdulattal visszatartott. Tetszenek? – kérdezte. Félénken bólintottam: Felismerem az utcákat. Mosolyogva rám hunyorított: Az jó! Magunkkal visszük őket. Tágra meredt szemmel bámultam rá: Hát te is jössz? A mosoly lehervadt az arcáról. Menni kell. Nemsokára vége. Visszajönnék. Már elindultak. És akkor mindennek vége lesz, mondta.

Dermedt félelem lett úrrá rajtam apám szavaitól. A semmit éreztem meg bennük. Talán egész addigi életemben nem beszélt hozzám ennyit. Különös érzés volt: elmenni, itt hagyni mindent; egyrészt szomorú voltam, mert gyerekfejjel azt hittem, a magyar csak győzhet, bárki ellen, de a ruszlik ellen főleg. Ugyanakkor boldogságban úsztam, mert a szüleim mintha gonosz átok alól szabadultak volna: újra szerették egymást, és újra megláttak engem. Mi kellett nekem ennél több? Csak egyet akartam, velük lenni, akárhol.

Apám azután elment, azt mondta, délutánra megjön, érdeklődik, miként menjünk a határra, meg szerez némi élelmet az útra. Azért a vázlatkönyvét magával vitte. Anyám pedig pakolni kezdett, most már az apám ruháit is becsomagolta egy kisebb bőröndbe.

Eljött az ebédidő, hajában főtt krumplit ettünk magában, sóval és hagymával. Az utcáról egyre erősebb fegyverropogás hallatszott. Kézifegyverek zaja mellett egy-egy nagyobb robbanás. Már tudtam, azok a harcokocsik lövegei. Vártuk apámat haza, de késett. Már besötétedett, anyám egyre idegesebb lett, újra kiabálni kezdett, és az apámat szidta. Anyámnak meg sem fordult a fejében, hogy apával történhetett valami. Azt hitte, simán megfeledezett rólunk. Jó nagyot tévedett.

Már besötétedett, amikor türelmetlenül csengettek, majd dörömböltek az ajtón. Anyám arcára kiült a rémület. De csak Béla bá' volt az. Az arca kréta-

fehér. Nem mert ránk nézni. Anyám is, meg én is tudtuk, valami nagy baj történt. Ki akartak küldeni, de nem mentem. Végre, nagy nehezen belekezdtem. Apámat meglőtték, géppuskával, az Örökimádás temploma közelében. Emlékeztem: arról sok képet készített. Valahogy megragadta a romos, szétlőtt templom épülete. Béla bá' vele volt, de ő megúsza. Elvonszolta onnan, apa még élt. Odaadta neki a rajztömbjét, és az utolsó szavai nekünk szóltak. Szereti anyát és engem, mindennél jobban, azt üzenté. És hogy menjünk el azonnal, a határ nyitva. És hogy bocsássuk meg, de ő nem jöhet.

Anyám őrzöngve zokogott, a haját tépte. Nagyon megijedtem tőle, én is zokogtam, de inkább a vadsága miatti félelmemben, mint apám halála miatt. Béla bá' lassan-lassan megnyugtatta anyámat. Azt ígérte, elkísér minket. Egy teherautón fogunk utazni, a platón, ponyva alatt. Ez felvillanyozott engem. Izgalmasnak tűnt. A Jászai Mari térre kellett mennünk, azonnal.

Arra az éjszakára alig emlékszem. A zsúfolásig megtelt teherautón szorongtunk, s szinte a zsigereimben éreztem a többiekől áradó félelem és bizonytalanság savanyú szagát. Mégis el-elnyomott az álom. Néha felrebbentem, Béla bára dölve aludtam. Átölelt. Pizszok hideg volt, a nagykabátban is dideregtem.

Hajnaltájt a teherautó megállt, néma csendben kászálódtunk le a platóról. Béla bá' félrevont, fél térdre ereszkedett előttem, arcunk így éppen egy vonalba került. A táskájából előhúzott egy rajztömböt. Az apád vázlatfüzete, mondta. Neked küldi, fiam. És ezt is. Apa töltőceruzáját nyomta a kezembe, egy fémdobozzal, telis-teli különféle keménységű grafitbéllel. Jobban örültem volna, ha Béla bá' pisztolyt hoz, vagy dobtáras géppisztolyt. Mindenesetre kellően meghatottan álltam ott, kezemben az örökséggel, szóltanul, nem tudtam, kinek kellene megköszönnöm. Béla bá' sem szólt, aztán egy idő után átkarolt, és magához szorított. Sokáig tartott, közben még mondott két mondatot. Nagyon szeretett téged. Fölsóhajtott. Jó gyerek vagy, szeretném, ha ilyen fiam lenne.

Így váltunk el. Jólesett.

A határon úgy mentem át: egyik kezemben a vázlatkönyvvel, másikban a fémdobozzal. Eltenni sem volt időm. Hajnalban már az osztrák oldalon voltunk, leültünk pihenni egy vízenyős árokpartra, székem a bőröndöm volt. A reggeli derengésben, a párafoltok felett kirajzolódott a fahíd sziluettje, amelyen az imént botorkáltunk át, kicsit távolabb pedig egy őrtorony

magasodott. Hirtelen valami különös vágy tört fel bennem, addig sohasem tapasztalt vágy: úgy éreztem, nekem ezt le kell rajzolnom. Sőt, nem csupán ennyit éreztem. Azt is tudtam: képes vagyok lerajzolni.

Fogtam a vázlatkönyvet, kezembe vettem apám ceruzáját, és nekifogtam. Az első néhány vonal után döbbenetesen állt meg kezemben a grafit. Már abból a néhány vonalból látszott, ez nem egy tizenegy éves gyerek munkája. Alig akartam hinni a szememnek: az apám vonásai voltak azok, kétségtelen. Folytattam. Hevesen mozgott kezemben a ceruza. Hevesen dolgoztam, ahogy apámtól láttam mindig. Anyám észrevette, min ügyködöm, a papírra nézett, és felsikoltott. Mások is felénk fordultak. Egyre többen álltak körül. Néhány perc múlva elkészültem művemmel. Háta-mon, a kabát alatt patakokban folyt rólam a víz, pedig pizszok hideg volt. Körbenéztem, mintha valami különös révületből ébredtem volna. Döbbenetesen láttam magam körül. Mind a képet bámulták, vagy engem. Én is a képre bámultam. Tökéletes volt. Minden egyes vonása tökéletes. Rögtön felismertem benne az apám kezét. Vagy a lelkét. Anyám is felismerte. Döbbenetesen, szinte rettegve nézett rám, mintha szellemet látna. Nem bírt megszólalni. Akkor odaértek az osztrák határőrök, és szerencsére elterelődött rólam a figyelem. Anyám sziszegve súgta oda: ez meg mi volt, Öcsi? Tedd el, nehogy meglássa még valaki!

Aznap nem rajzoltam tovább, de másnap újra rám tört ugyanaz a révület. És azután, amíg az innsbrucki táborban voltunk, még nagyon sokszor. Amikor elindult velünk a vonat Svédország felé, már betelt apám vázlatkönyve.

Voltaképpen a hirtelen jött tehetségemnek köszönhettem, hogy Svédország felé vettük az irányt. Anyám még nem döntötte el, merre is induljunk, Amerika vonzotta elsősorban, de Ausztrália is izgatta a fantáziáját. Egy nap azonban megállt mellettem egy magas, szőke férfi, és meglátta, amint néhány korombeli társamat rajzolom, ahogy az udvaron fociznak. Megkérdezte, kié ez a gyerek. Aztán hosszan beszélt az anyámmal angolul. Én akkor már elég jól értettem a nyelvet, de révületemben a rajzablámon kívül semmi egyébre sem tudtam figyelni. Anyám még aznap eldöntötte: Svédországba megyünk, mert a férfi olyan kilátásokkal kecsegtette, amit nem volt képes visszautasítani. Neki állást ajánlott (nem volt nehéz, ugye a nyelvtudása), nekem pedig ösztöndíjat. Azt mondta, őstehetség vagyok. Egy zseni. Tizenegy éves gyereket így még nem látott rajzolni.

Néhány nap múlva megérkeztünk Svédországba. Anyám boldog volt, úgy tűnt: amit eddig, hosszú évek alatt nem, azt most, a hirtelen jött tehetségemnek köszönhetően rövid néhány hét alatt sikerült elérnem. A tenyerén hordozott. Ajnározott. Büszke volt rám. Mert tehetséges vagyok. Nem engem szeretett – a tehetségemet. Így volt annak idején apával is.

Elkezdtem az iskolát, remekül ment minden. A nyelvvel jól boldogultam (anyai örökség), a tehetségem a többi gyerek irigyelte, de tisztelte is, ráadásul magyar voltam, ruszkiat öltem halomra (ezzel hencegtem), apám hősi halott, százakat küldött maga előtt a sírba.

Karácsonykor jókora riadalom támadt körülöttem, anyámnak köszönhettem. Jó szándék vezette, de majdnem mindent tönkretett. Vett egy egész készlet vadonatúj művészcerkát, a legjobb svéd minőséget, a töltőceruzámat meg kidobta. Én örültem az új cerkáknak, még a fa alatt kipróbáltam az egyiket. Nem működött. Hideg verejték lepert el azonnal. Egymás után próbálgattam a szebbnél szebb svéd ceruzákat, de semmi. Csupán gyerekes krikszkrakszokra futotta. A szememből patakokban ömlött a könnyem, rá a papírra. Berohantam a szobámba, apám ceruzájáért. Nem találtam. Hisztérikusan visítotztam, telje-

sen elvesztettem a fejem. Szerencsére a kukából anyám előkotorta az eredetit. Remegve fogtam kézbe. A révület azonnal elfogott. Egy vonást sem kellett tennem, tudtam, minden rendben. Az esetnek volta-képpen sokat köszönhettem. Rádöbentett valamire, amit addig talán csak legbelül éreztem. De most bebizonyosodott. Gyorsan összeszámoltam a kis fém-dobozban lévő grafitbeleket. Megnyugtatóan sokan voltak. Úgy számítottam, elegendőek lesznek egy életre.

Még most is tart belőlük néhány. Hála apámnak.

Azon a rövid mondaton és a varázsceruzán kívül apám ötvenhatos képsorozata volt harmadik örökségem. Sokszor, sokan akarták megvenni tőlem, rengeteg pénzt ajánlottak értük, de sohasem adtam el egyet sem közülük. Látod, lányom, ma is körbevesznek, mind-mind apám fényes lelkét őrzik, utolsó gondolatáról mesélnek.

Nélkülük én most másvalaki lennék.

Ha rájuk pillantok, újra Pesten járok, az én városomban. Szétlőtt házak, halottak, kiégett tankok. Mégis, valami fenséges rejlik színeiben. Büszkeség romjaiban. Bátorság embereiben. Reménység árnyékaiban.

Reménység árnyékaiban.

Varga Erik: A múlt vörös bikája megküzd a jövő kék bikájával (akril, vászon, 50 × 70 cm)

BÍRÓ GERGELY

Egy forint

„...túléltem a kivégzésemet, és börtönben vagyok negyvenhat éve; most, ha megérem november 6-ikát, már negyvenhat éve vagyok vak.” (L. B., 2002)

Kicsi a Koltóiban hamar műtőasztalra került, ülő helyzetben tartották. Vérátömlesztést kapott. Amikor elvesztette az eszméletét, kiszakadt karjából a tű. Mire újra beleszúrták, valamelyest magához tért, és ijesztő vonásokba torzult az arca. Alig érzett valamit, és távolról hallott mindent, mint egy álom homokredős, ringató fenekéről, ahonnan már nincs lejjebb. Látva, hogy a fiút három fej- és egy tüdőlövessel kivégezték, a karikás szemű orvost elfutotta a méreg.

– Ki tanította ezeket löni, a szentségit?!

Közben egy ijedt orvostanhallgató próbálta Kicsi tüdejéből lecsapolni a vért.

– Nem látja, hogy az ott a lépe, az istenit, ez a gyerek még él! Adja azt ide – szitkozódott az orvos, és magához ragadta a szívókészüléket. Vett egy nagy levegőt. – Így, most már rendben leszünk... Jó helyen vagy, fiam, nyugodjunk meg. Nagy szerencséd van, sokkal nagyobb a homloküreged az átlagnál, más egy ilyen lövésbe azonnal belehalt volna. Legalább adtál a ruszoknak rendesen?

Kicsi nem tudott beszélni; az orvos a kezéért nyúlt, ujjbegyét a kisujjára tette. És a fiú megszorította.

Az orvos előbb némán, majd meglepően magas hangon nevetett.

– Jól van, fiú, jól van... – és Kicsi vállához érintette homlokát.

Miután bekötözték, a harmadik emeletre vitték. Az egyik ágyról éppen akkor tettek kocsira egy halottat, kitolattak vele a teremből. A lepedő, a párna még őrizte a kiszexedett férfi lenyomatát, testének melegét. A fiút az ő helyére fektették, ágyneműt nem cseréltek, nem volt idő ilyesmire. Kicsi csak annyit érzékelt, hogy jó meleg az ágy, a párna nyirkossága nem zavarta. Mellette, az emeletes vaságyon egy bekötözött fejű férfi jajongott, fejlövést kapott, de injekció még nem jutott neki.

Kicsi arra ébredt, hogy valaki fogja a kezét, és szölongatja. Amint magához tért, erősebben hasogatott a feje, mint előtte. Nem tudta, hány órát alhatott, s hogy éjjel van-e vagy nappal.

– Fiam, fiam... az udvari kápolnából vagyok. Szeretnéd felvenni a szentkenetet? Ha igen, most feladhatom neked.

Kicsi hirtelen nem tudta, miről van szó, pedig volt elsőáldozó is. A pap szeretettel szólt hozzá, ő pedig válaszképpen megmozdította az ujját.

Az atya megkente őt jó szagú olajjal.

– Elmondok most egy imát, amit biztosan meghallgat az Úr, és talpra állíthat téged. A szentkenet megadja lelkednek a megszentelő kegyelmet és a bűneid bocsánatát. Imádkozz te is magadban. „Uram, Jézus, aki oly sokat szenvedtél értünk a keresztfán...”

Kicsi először tudott gondolni bármire is. Vajon a pap mindenkinek ugyanazt mondja? Bárhogy is van, minden porcikájával érte imádkozik. Most nyilván végigjárja a súlyos betegeket, de hogyan csinálja, hogyan tud mindenkiért külön imádkozni, amikor nem is kérdez semmit? Aztán eszébe jutott: imádkoznia kellene neki is, pedig legszívesebben csak a papot hallgatná.

– „Uram, Jézus, aki a keresztfán mennyei Atyádnak ajánlottad magadat...”

„Csak a szememet, azt hagyd meg legalább, Istenem...” Próbálta felnyitni, nem sikerült. Azt hitte, a kötés miatt, pedig szeretett volna már körbenézni. Megnyugtatta volna akár a kezének látványa is, mert alig tudott mozdulni.

– „...részesíts engem a te megbocsátó irgalmadban. Ámen.” Erősödj, fiam, az Isten veled van. – A pap elengedte a kezét, és átült egy másik ágyhoz. Talán a fejét szorító kötés miatt, de Kicsi nem hallott többé semmi kivehetőt, pedig próbált hallgatózni. Végül ő is kimondta magában: „Ámen.”

Nyomasztotta, hogy nem lát semmit; olyan szűkösséget érzett, mintha barlangjratba szorult volna, és ettől kiverte a hideg veríték. Aztán a fejéhez nyúlt: fáj az érintése is. Próbálta finomabban, de zavarták a kötések és a beléjük alvadt vér, ami érdessé tette a gézt. Idegennek érezte az orrát, a homlokát, a bal arca feldagadt. Az ornyerge eltűnt, a homloka be volt horpadva. Nem tudott egyhamar visszaaludni, pedig nagyon gyenge volt; nyelvével addig is a fogai helyét tapogatta, számolva, hogy mennyi hiányzik.

Néhány nap múlva átszállították az Illés utcai Szemklinikára, hogy a szemmaradványait rendbe tegyék. Ott nagyobb biztonságban tudták, a kórháziaik nem a kötélnek mentették az életet. Lassan és erőtlennül, de tudott már beszélni, s ha nem is volt képes úgy formálni a szavakat, mint előtte – azt érezte,

Révi Norbert: *Mithras* (gipsz, 76 cm)

mintha nem is ő beszélne –, mégis megkönnyebült. Az egyik nővért kérdezte: megvannak-e a ruhái. A nővér szerint a pizzaszámán kívül, amelyben most is van, semmi nem érkezett vele, majd hozzátette: örüljön neki.

– Legalább a fél szemem megmarad, ugye? – Meg is bánta rögtön a kérdést: mintha koldult volna.

– Most pihenjen inkább, és gyógyuljon szépen.

Nem lepte meg a kitérő válasz, mégis elkomorult, és nem volt kedve többet beszélni. A szobatársai gyakran faggatták, ő pedig mesélt is nekik a nagy napokról. Olykor lelkesen, máskor tömondatokban és fásultan, jelezve, hogy most inkább hagyják békén. Sűrűn támadt az az érzése, hogy konganak a szavai, a történetei, mintha nem volna tartalmuk, vagyis mintha időközben elvesztették volna. Egy győztes forradalomba szívesebben rokkant volna bele. Minden olyan gyorsan történt, felfogni sem lehetett, csak áramlani a kötött pályás harcban, mintha egy hatalmas körhinta kosarában ült volna a magasban. Mintha minden, amit tett, nem ő tette volna, hanem egy láthatatlan kéz kisujja lett volna csupán, és milyen csoda volt...

Aztán arra figyeltek fel a szobatársak, hogy egyre érthetlenebbül beszél. Megkásásodott szájában a szó, csak motyogott magában, hallani is alig lehetett. Hirtelen szökött fel a láza 41,2 fokra, és elvesztette az eszméletét. Hiába kapott injekciót, hiába priznicelték, nem hagyott alább a tüdőlövés nyomán támadt sebláz. És ez így ment három napon keresztül.

Nem érzett semmit közben, egy bogozhatatlan erő küzdött benne és helyette az életéért. A professzor, aki nem sokat jósolt már neki, alig hitt a szemének, amikor a hőmérő egyszer csak 39,8 fokot mutatott. Visszanyerte lassan az eszméletét. Nem lehetett tudni, hogy a rendes ételtől, vagy a professzor szavaitól kapott-e hirtelen erőre:

– Ne köszönje, fiam, nem az én tudásomon múlt. Bármit tettünk, fabatkát sem ért. Sosem voltam válásos, de most azt mondom: magát a Jóisten mentette meg, magától még akar valamit.

– Azt mondta nekem a professzor – újságolta izgatottan a szobatársainak, mintha nem hallották volna –, egy professzor azt mondta nekem... – Kitérítve érezte magát, és gyakran azon töprengett, hogy vajon mit várhat még tőle az Isten.

Egy nap többen léptek a kórterembe, egyikük félszegen szabadkozott a zavarásért, és ő a hangok alapján megismerte őket: a csepeli munkatársak jöttek meglátogatni. A professzor telefonált a Varrógépgyárba a táppénze miatt. A kollégák aztán rendszeresen látogatták a kijárási tilalom ellenére is. Hoztak disznórost, kompótokat, süteményt, úgyhogy az egész kórterem az ő kosztjával lakott igazán jól. Ünnepezték, akár egy hőst, és itták minden szavát a Corvinban történekről. Jót tett neki a beszéd és a társaság: az átéltek dobozolatlanul hevertek szanaszét az emlékeztében. Nem is értette, hogyan sűrűsödhetett két hétbe ennyi történelem; de azt sem: hogyan fér el benne.

Számolgatta, hány élete is van, és arra jutott, hogy három. Egy forradalom előtti, egy forradalom alatti, meg ez a mostani, ez a sarjélet. És innen, a jelenből nehéz volt már visszaképzelnie magát a Corvin előtti időkbe. Furcsán is hatott rá, hogy a kollégák polgári nevén, Bélának szólítják. Hiszen ő Kicsi, a Corvin fegyverese és egyik parancsnoka. Vagyis volt. De akkor kicsoda ő most?

Egyre mélyebb kétségekbe esett a látogatások után: vajon meddig lesz hős? Örökké nem tarthat ez az ünnep sem, percek alatt benövi és szétmállasztja az indázó karhatalom. És azután? Vakon nem köszörülhet többé, a munkásotthonba sem térhet vissza.

Mihez kezd majd pénz, hajlék, igazi család, sőt, a szeme világa nélkül?

Néhány munkatársa bejelentette: utoljára vannak látogatóban, nyugatra mennek, nem itt akarják leélni az életüket, ahol minden elveszett. A végső szovjet támadás után ő is fontolgatta, hogy elhagyja az országot, mert ha marad, előbb-utóbb felkötik – mégis kitarzott az utolsó percig. Vakon azonban nem mehet már sehová, tegnap is elesett a saját papucsában. Nem lesz így nehéz a nyomára bukkanni. De azt nem tudta, hogy a kórházi zárójelentésében szó sem esett lőtt sérülésről, és hogy a csepeliek közül senki sem jelentette fel. Pedig ismerték ott olyanok is, akiket a forradalom nem szült újjá – csak őket a kollégák megmentették.

A professzortól kapott lila melegítőben hagyta el a szemklinikát, ez volt minden ingósága. A Vakok Intézetébe került két nappal karácsony előtt, és egy tizenéves mozgássérült, Laci szobatársa lett.

Feketén telt a szenteste, ki sem mozdult a szobájából, miközben a többiek a nőintézetben gyűltek össze: a fenyőfa seprűnyélből készült, amibe lyukakat fűrtak, beléjük pedig fenyőágakat szűrtak. Az intézet Győrből kapott csomagolatlan szaloncukrot, mellé csomagolópapírt, mert a gyár a csomagolást nem tudta már elvégezni.

– Piroska hiányolt – mondta Laci, amint betoppant a szobába. – Tudod, az a kislány...

– Kattintsd fel a villanyt! – szakította félbe ingerülten.

– Már felkattintottam.

Felült az ágyában.

– Még csak nem is érzem a fényt... – mondta már csendesesen, mintegy magának. Laci majdnem válaszolt, aztán mégsem. Rendezkedett az éjjeliszekrényen, gyufát gyújtott, majd elfújta.

– Érezni akarod a fényt? – azzal kezét a pislákoló gyertya fölé húzta. Laci először látta őt hosszan elmosolyodni, de abban a mosolyban volt valami tartózkodás és kényszerű megadás is.

Piroska tizenhét éves volt, gimnazista, a szülei vezették a gondnokságot az intézetben. A lány esténként a konyhán segített a kiszolgálásban. Azonnal feltűnt neki a fiú. Kíváncsivá tette a zárkózottsága, s hogy többnyire semmi kifejezést nem tükröz az arca. Minden elesettsége ellenére felkavaró titkokat érzett benne. Egy szombati tanítás után, hóna alatt egy Jókai-kötettel bekopogott hozzá. Megkérdezte: mit szólna, ha felolvasna neki. Ő éppen azon töprengött, hogyan

kösse fel magát egy városligeti fára, és odáig jutott, hogy még az sem menne egyedül. Leültette a lányt, és türelmet kért, amíg a fürdőben megfésülködik.

Odakint, a mosdóba kapaszkodva nagy levegőket vett, majd kiegyenesedve megfésülködött.

– Ilyet nem baszott Európa – mondta a vak tükörnek, aztán tapogatózva visszaindult. Meglepetésére egyre könnyebbnek érezte a lépteit, valami szokatlan érzés fészkelődött benne, és nem tudott másra gondolni, csak Piroska frissen vasalt szoknyájának surrogására a szobában, amint Laci ágyához lépett, és leült a szélére.

Egy csonkakezü énekes tanította pontírásra, és kapott egy fehér fabotot meg egy pontírógépet is. Néhány nap alatt megtanulta az írásjeleket, hosszú órákon keresztül gyakorolt. Közlekedni is tanult: az intézetben hamar elkezdett mozogni Laci nélkül, egészen jól kiismerte már magát. Aztán megbeszélték, hogy kimennek az utcára. A járdán le volt már taposva a hó. Laci járógépben, két bottal kelt útra, ő pedig vállára tette a kezét, a másikban járt a fehér botja. Induláskor Laci megkérte, hogy ha nem érezné már keze alatt a vállát, azonnal álljon meg. Alig tettek néhány métert, Laci egyszerre eltűnt a keze alól. A botjai kopogva értek földet, ő meg csak markolászta a levegőt.

– Állj meg, Béla, az istenért, ne taposs, elestem! – kiabálta, miközben nagyokat szuszogott, és egyszer csak kitört belőle a röhögés, ami órá is átragadt. Laci jobbra-balra hentergett a havas járdán, nagy páracsokokat röhögtek ki magukból, és alig bírták abbahagyni. Mintha egy sötétítőfüggönyt húztak volna szét előtte hirtelen. Így is, igen, így is lehet élni. Vagyis már csak így lehet.

Tisztulóban volt a tél, amikor váratlan látogatója érkezett: Marika, az unokatestvére, akivel előtte sohasem találkozott. Marika a Szovjetunióban élt magas beosztású szovjet férjével, vegyészkutatók voltak. A fiú édesanyja mezítláb gyalogolt át testvérehez Nyírbátorból Nyírcsászáriba, és elzokogta, hogy baj van, segítsen a lánynak. Marika a Belügyminisztériumhoz fordult, ahol azt mondták neki: jöjjön, az unokatestvérenek nem lesz semmi baja, de ha kiderül, hogy agyonlőtt egyetlen szovjet katonát is, hiába végezték ki és vakult meg, felakasztják – és őt is a férjével együtt. Marika idegesen beszélt, fogta a kezét, amit néha megszorított, mintha jelezni akarna valami fontosat, amit nem mondhat ki. A lényegét megértette: nem mindegy, mit felel. Nem is válaszolt rögtön.

– Nem. Nem lőttem agyon egyet sem. Ők végeztek ki engemet – és azzal megemelte a szemüvegét. – Semmi bajotok nem lesz énmiattam.

Hogyne lőtt volna a szovjetekre, molotov-koktélt, kukoricagránátot is dobott rájuk, még egy tankjukat is kilötte ágyúval, azt viszont nem tudta, hogy ejtett-e halálos sebet egyszer is. Elmesélte, hogy elé vezettek egyszer egy ruszki kiskatonát, bajszos, ősz ember volt, és úgy kapaszkodott a puskájába, mintha az élete múlt volna rajta. Múltot is: anélkül kivégezték volna az övét. Nem vette el ezért a fegyverét, csak a golyókat szedte ki, és bekísérte a Práter utcai iskola alagsorába a többi fogoly mellé, ahol meleg ételt kapott. Senkit sem bántottak, akit elfogtak.

Marika elment, ő pedig ott maradt a társalgó széken ülve, és hallgatta az intézetben zajló élet hangjait. Hihetetlennek tetszett számára ez a béke. Nem értette, miért nincsenek még itt érte. Azért küldték az unokanővérét, mert úgy számoltak, hogy vele rögtön őszinte lesz? Talán be is kötötték Marikát?... És most el fogják hinni, amit mondott, majd mindenki boldogan élhet tovább? S ha azt felelte volna, hogy lőtt agyon ruszkit? Hogyan akasztaná fel egy magas beosztású ivánt ők, a lekötelezettek?

Órákat töltött magában, az ágyán fekve, nem szívesen mozdult ki. Sokszor a vasárnapi ebédekhez sem volt kedve, amelyekre a csepeliek felváltva vittek magukhoz, de nem hagyták békén. Mesélnie kellett, mindig csak mesélni a szabadság napjairól. Gyakran elbizonytalanodott: kicsoda ő, egy két lábon járó, világtalan forradalom, akinek folyton tudatnia kell magáról? Mégis, alig tudott másról beszélni: kisajátították maguknak az élményei, vulkánt az apadhatatlan láva.

Egyszer meglátogatta egy férfi a Vöröskereszt Keresőszolgálatától. Kis István a hogylétéről érdeklődött, sugárzott belőle a figyelem. Elbeszélte neki, hogyan keveredett tűzharcba a ruszikkal, akik előbb összeverték, majd az egyikük, egy patkányképű tiszt végül... az utolsó ember, akit látott... István leültette, vizet hozott neki. Felajánlotta: ha elmegy vele, lefényképezteti, a képeket elviszi a Vöröskeresztnek, hogy kaphasson segélycsomagot. Hálásan beleegyezett: a táppénze, amit havonta egy csepeli kolléga hozott, jóformán a lakhatását és az étkezését fedezte.

Piroska olyan volt neki, mint a függőhíd a mélység fekete hasadékai felett. A lányban pedig daccá keményedett a ragaszkodás: a szülei nem örültek neki. Nem tartották jó partinak kilőtt szemmel, egziszten-

cia nélkül. El akarták jegyezni egymást, és titokban találkozgattak, amire az intézeti konyha mosogatóhelyisége volt a legalkalmasabb, de aztán itt is a nyomukra akadtak. Eltiltották őket egymástól. Piroska erre megszökött a szüleitől; még ő sem tudott róla napokig.

Mikor István megérkezett a két húszkilós segélycsomaggal, éppen indulóban volt. Piroska sírva telefonált, hogy bent ül az ötödik kerületi kapitányságon, és szüzességi vizsgálatot végeztek rajta, hiába mondta, hogy még érintetlen. Nem tudott a férfitra figyelni, aki bontogatni kezdte a dobozokat, és sorolta, mi minden van bennük: gyapjútakaró, több kiló húskonzerv, kávé, cigaretta... Nem bírta tovább, kifakadt belőle a keserűség, és István benuktan állt előtte. Aztán elhallgatott, szégyellte magát. A férfi egy szó nélkül gondosan visszatett mindent, majd váratlanul felé fordult:

– Jöjjön, odamegyünk.

István menet közben leszállította a Baross téri Fehér Ökör vendéglő előtt.

– Előbb veszünk gyűrűt – azzal karon fogta, és határozottan megindult vele az ékszerüzlet felé.

– Micsodát?! Azt nem lehet. De miből?

A férfi megállt, és úgy szólalt meg, mint aki utoljára teszi:

– Majd megadja.

A kapitányságon már ott találták Piroska anyját. István nem volt türelmes kedvében. A rendőr százados nőhöz lépett, és úgy elkezdett vele ordítani, amiért Piroskát egy zárkába tették az utcalányokkal, hogy a százados majdnem elsírta magát. Nem ilyenek ismerte a férfit: akkor tekintélyt parancsoló volt és kíméletlen, zengett tőle a helyiség. Amikor abbahagyta, szinte bántotta fülét a hirtelen beálló csend. A lányt percekben belül elengedték, ő pedig megkérte a kezét. Ott húztak gyűrűt egymás ujjára a rendőrszobán.

Miután végeztek, István gyorsan elköszönt, és menni készült.

– Kicsoda maga? – lépett volna utána.

A férfi bosszúsan fordult vissza.

– Barát. A viszontlátásra – mondta végül, és távozott.

Tavasszal a vasárnapi ebédeken már meg-megállt a levegő, ahogy a történeteibe fogott. „Ne beszélj többet erről, csak bajunk lesz belőle.” Hirtelen lett rosszul, szédült, és hányingere lett. A klinikán nem engedte, hogy a szemének maradványait kivegyék,

hátha láthat még. Így gyakran megfordult vele a világ, ahogyan jósolták. Ráadásul másodjára emlegették vele kapcsolatban a bajt. Először a Vajdahunyad utcaiak, akik nem engedték maguk közé, amikor a Corvint már nem tudták tovább tartani. Azon a napon, amikor a kivégzői háromszor is fejbe lötték. Azt mondták, a homlokára van írva, hogy csak a bajt hozza rájuk. De hát mi van az ő homlokán, és hol az ő helye? Attól a naptól fogva úgy csapódik ide-oda, mintha útilapu volna a talpán.

István, aki továbbra is látogatta, annál kíváncsibb lett. Éppen azok a napok érdekelték, amelyeket a torkára forrasztottak. Piroskát már csak ritkán láthatta. Az eljegyzés óta még inkább tiltották tőle a lányt; hiába éltek egy fedél alatt, messzebb szakadtak egymástól, mint valaha. És ő mesélt, feltartóztathatatlanul. A nyírségi családjáról, amely tulajdonképpen nem létezett: menhelyes gyerek volt, akit hol ezek, hol azok vettek magukhoz. A pesti tanulóintézeti évekről, a csepeli Varrógépgyárról, ahol univerzális közsörűsként dolgozott. A festészetről – mert festő szeretett volna lenni: amíg látott, lázban tartotta, ahogyan a vonalak rengetege hús-vér élettel lesz a papírján. A katonai behívóról, amely ott várta a munkásotthonban a Rádió ostromának reggelén – besorozott tüzér volt –, csak ő nem kapta kézhez, mert hazafelé a Corvinnál éppen puskákat osztottak egy lampartos teherautóról, és odavitte a lába. Érti? Nem lehetett másképpen. Odavitte a lába.

Később hívatta az intézet igazgatója. Akkor derült ki, hogy a csepeli művezető, aki mindig behozta a táppénzét, több hónapja nem jön. Nem maradhat tovább az intézetben, úgyis lejárt a táppénze. Hiába kérte, hadd járjon utána a dolognak, megpróbál pénzt szerezni, az igazgató zavartan azt felelte:

– Kérem, értse meg, én több száz emberért felelek. Nagy felelősség az, nem kismiska.

Sok mindennel számolt, de azzal a legkevésbé, hogy először a félelem tör majd felette pálcát, nem a bírák. Kapott néhány napot, hogy kitalálja, merre tovább.

Szinte mindennap megfordult a Vakok Országos Szövetségének munkaügyi osztályán. Nem tudtak neki

Baráth Fábri: Cső-kompozíció (2006, bronz, 12 × 20 × 12 cm)

munkát adni a Seprű- és Kefeyártó Vállalatnál, mégis folyton visszajárt. Tennie kell valamit, ezt érezte, még ha semmi értelme, akkor is. Kérnie volt a legnehezebb; nehezebb, mint előtte bármikor. Egyszer, amikor az ajtó előtt ücsörgött a padon, mellé ült egy gyengén látó nő. Beszélgetni kezdtek. Terike felajánlotta, hogy húzza meg magát nála, amíg nem talál valamit. Ő többször visszakérdezett, hogy komolyan gondolta-e, nem is ismeri. Terike nevetve azt felelte: egyre komolyabban; aki olyan ügyetlen, hogy inkább a kétséget ébresztgeti benne, ahelyett hogy gyözködné, azt szívesen látja.

Feltűnt neki, hogy István, miközben barátságos maradt, egyre kevésbé hagyja parttalanul beszélni, annál többet kérdez. A társai érdekelték. Megnevezni sem tudta őket. Szándékosan nem mutatkoztak be, csak beceneven szólították egymást. Colost említette, a helyettesét, akit fejbe lött egy mesterlövész, és azonnal meghalt; majd Bibsit és Szöszit – másokat alig ismert, mert kis csoportokban járöröztek. Mindketten eltűntek még a Corvin feladása előtt, Szöszit nyugatra ment a bűdös ruszlik elöl.

– Ne rontson a helyzetén, amikor már ilyen szépen haladtunk – keményedett meg újra István hangja. Zavarta, hogy minősíteti a „szovjetek”-et. A fekete szemüvege mögé rejtette a felismerését, ami nem rendítette meg különösebben. Laci már szólta, hogy a barátja sosem az intézet előtt parkol, hanem egy mellékutcában – a fekete kocsijával. Mégsem érezte veszélyben magát; nemcsak a kihallgatások groteszkül baráti légköre miatt. Túlélte a kivégzését, kilátása nem sok

maradt. Mit vehetnének el tőle, az életét? Még meg is köszönné.

Terike Angyalföldön lakott, egyszobás lakásban. Neki a keskeny kis konyhában, a dikón jutott hely. Fizetni nem tudott érte, sem az esti egy tál ételért, ami sosem esett jól neki. A rosszérzését csak tetézte, hogy Terike barátja ki nem állhatta őt. Józsi rendszerint borgőzősen, dohányszagot árasztva érkezett. Hiába csukta magukra az ajtót, minden kihalatszott.

– Mikor megy már el a vak cincér?!... Ne hajtogassad folyton nekem, hogy nincsen semmije, te is, én is dolgozok... Mit tudtak ezek, semmit se tudtak, hadonásztak csak az utcán, meg loptak, lincseltek, aztán maradt minden ugyanaz. És ne csitítsál, nem érdekel...

Attól fogva csak aludni járt oda; reggeltől estig úton volt. Hol a munkaügyön várt a sorára, hol pedig albérletet keresett – egy fillér nélkül. Itt-ott kapott egy pohár vizet, tányér levest.

Egyszer a Keleti környékén ráesteledett. Észre sem vette, hogy úgy eljárt az idő, hazamenni nem akart már. Egyik udvarból a másikba tért, egy lélek nem volt sehol. Arra gondolt, hogy éppen most gyalogol ki a világtalanságból, maga mögött hagy mindent, hiszen olyan mindegy már, és ez fanyar otthonosságérzéssel töltötte el. Egy pincéből zajt hallott, csörömpölést, gyereksírást, és paprikás krumpli illatát érezte: többen lehettek ott, de nem akart bekéredzkedni. Csak szépen magában, mint a macskák... Nem messze, egy pincelejárát ajtaján matatva, kezében maradt a lakat. Benyitott, és talált lent egy helyiséget, amelyben állt a szén, deszkákat tapintott és papírdobozokat. Harapott már az őszi hideg, mégis úgy döntött, nem keres tovább. Ekkor valaki megszólította. Az asszony azt mondta, látta már az ablakból, hogy vak, nem maradhat ott éjjel, mert megfagy kabát nélkül. Felajánlotta, hogy átkíséri a másik pincébe, ahol többen is élnek, hajléktalanok, ők majd befogadják.

Néhány négyzetméteres szénhelyiségekben élt ott több család. Egy öregasszony átadta neki a helyét a csupasz acélsodronyon, az ura már a belső felén hortyogott. Kapott valami pokrócfélét, az asszony pedig a fálnak dőlve pihent le, miután bebugyolálta magát. Egy karcos hangú ember, aki a vezetőjük lehetett, átszólt a szomszéd helyiségből:

– Tudom ám, hogy van nálad valaki! Most megmaradhat itt éccaka, de holnap tűnjön el.

– Jól van, el fog menni holnap – felelte az öregasszony.

István bevihette, felakaszthatta volna, mégsem tette. Úgy bánt vele, mint a hímes tojással, és ez nem fért a fejébe. Talán valaki vigyáz rá, óvja az életét – csak azt nem tudta: kicsoda.

A férfi a parancsnokról kérdezte. Bajusz még a szovjetek beözönlése előtt meglépett. Nem az, hanem az előző, Iván Kovács. Őt nem ismerte személyesen, közvetlenül nem érintkeztek.

– Nana!

Értetlenkednie kellett volna Iván Kovács nevének hallatán, akit elvileg csak Parancsnokként ismerhetett, bassza meg. Most elárulta, hogy fontos neki, mind közül talán a legfontosabb. Biztos, ami biztos: hamis személyleírást adott róla.

– Nem tudja őt megmenteni. Iván Kovács bevalotta, hogy ön személyesen kért tőle eltávozást Csepelre, de semmi terhelőt nem mondott magára, ahogyan más sem. Maga nem fog már sok vizet zavarni. Jobb is így, sokkal jobb.

Megtanulta, hogy nem kérdezhet vissza. Mi jobb így? Akkor most vigyáz őrá valaki, vagy csak hagyják, hadd taknyolja végig rokkantként az életét, s ha netán lábra kapna, majd mindig fellökik?

Piroskáról hetek óta semmit nem tudott. Találkozót beszéltek meg egyik estére, az angyalföldi szállása közelében. Piroska azt találta ki, hogy úgy tesz, mintha uszodába menne, de csak bevizezi a fürdődresszét. Ő meg várta az utcán fálnak dőlve, fehér bottal, szemüvegben. Sötét volt már, Piroska csak nem jött. Néha cipőkopogást hallott, elsétáltak előtte. Mindig azt hitte, hogy Piroska az, de nem szólhat hozzá, mert figyelik. Megint közeledett valaki, majd megállt előtte. Megfogta a kezét, beletett valamit, összecuska, és egy hang nélkül továbbment. Biztosan üzenetet kapott, s amíg el nem halt a távolodó kopogás, meg sem tapogatta, mit rejt a tenyere. Aztán levette az egyik kesztyűt, és egy forintot talált a markában. Kiabálni kezdett:

– Nem kell nekem, nem azért vagyok itt, várok valakit! Jöjjön vissza, kérem, tessék visszajönni... – Elfúlt a hangja, és nem tudott szólni többet.

Hirtelen megteltek a könnycsatornáik. Azok épen maradtak.

TÓTH ERZSÉBET

A vér

„Tetszettek volna forradalmat csinálni.”
Antall József

*Nem tetszettünk.
A forradalomhoz vér kellett volna,
de abból nekünk akkor már nem volt.
Lomha, rózsaszín folyadék csordogált bennünk,
a harminc évig szívünknek tartott puskák
ólma gyötörte, szívtá vérünket.
Ki tudja, hány évvel előbb kellett volna
mozgósítani vérünket?
Mikor is volt az, amikor
éjjel-nappal forradalomról álmodtunk,
azt se tudtuk, kiáltványt írunk-e vagy verset.
A vers kiáltvány volt,
a kiáltvány verssé olvadt,
álmodott, repült, lehullt a kezünk,
akkor még nem tudtuk, mi húzza le,
de tiszta pillanatokban látszott
a rozsdás, szörnyű karperec.
Nem ráztuk le, belénk szivárgott a bilincs,
nem harcoltunk, belénk égett a rabság,
szabadság helyett aranyat kerestünk.
Vérünkben szolga dolgozik most is,
gyávaság sara költözött a szívbillentyűkre.
Ezért mozog lassan a vérünk,
megszoktuk már,
bénán hever rajtunk elhervadt lázadásunk.
A puha diktatúrában vígan puhult a gerinc,
szétfoslott maradék méltóságunk.
A bársonyos forradalomból
csak a bársonyszékek maradtak.
Nem kellett volna velük egy asztalhoz ülni,
se kerekhez, se négyszögletűhöz,*

*vonultunk volna, mint a pesti srácok,
és folyt volna az ifjúi vér szívünkéből...
Akkor az ügynöklisták is előkerültek volna
véresen, ahogy illik,
szörnyű lapozgatás lett volna,
de lemostuk volna a gyalázatot.
Már nem volt vérünk.
Ültünk az ilyen-olyan asztaloknál
árulókkal, ügynökökkel, gyilkosokkal,
biszku bélákkal, horn gyulákkal,
míg előretolt rablóbandáik
már régen eladták mindenünket.
A gyárakat, iskolákat, templomokat,
kastélyokat és kunyhókat,
eladták alólunk a földet, felőlünk az égboltot.
Ólom szivárog most is a vérünkbe,
nem mozdulhatunk,
nem győztük le fogvatartóinkat,
újabb és újabb szélhámosoknak hajbókolunk.
Okos kis szörnyek idomítják ujjainkat,
nem ismerünk barátot, ellenséget,
bambán szegezzük tekintetünket
a képernyőbunkerekre, észre sem vesszük,
hogy lábunknál előbújtak már
az első tavaszi virágok.
Gépek kígyói fonják át testünket,
mérgezik agyunkat,
betépvé, kábán nézzük őket,
akik szívünkre a fagyos ködöket küldik,
az utcán utolsó lélegzetével
tányér levesért koldul a szabadság.*

FALUSI MÁRTON

Október, utolsó áldozathozatal

Ágh Istvánnak

Könyvekből ismerem, mint a Kongó-medencét és a prokariótákat. Öreg történetáraink a tételkupac legaljára csúsztatták, kivenni ugyan szentségtörés lett volna, de biztos, ami biztos. Akosbá a fakton tüntetőleg három órát beszélt róla, majd a Szent Korona ikonjait elemezte fejből, míg kéjsóváran fantáziált, hogyan bokrosodik meg a kollektíva mozgalmi kancája, ha másnap fülébe jut az eset. Osztályelsőnk a témazáró tízpercében könnyelműen átlapozta, úgysem kérdezik, talán ha két jegy között állna, de stabilan jeles, az évszámokat összefüggés nélkül fújta szavalókórusunk, bár két világrend tízóraizott alátét-jegyzeteinken. Pedig túl voltunk a második ezredfordulón, sarkon fordultak az ezredek, hátraarcot vezényelt nekik a Népek Testvérisége, holott az ő nevében gyakorlatoztak itt. El is feledtem, ahogy nyolc évvel korábban lapszerkesztő rokonunk az általános iskolámba küldött, kisszínes riporterrel tanulmányi eredményemre rákérdeztet, s telefonon újságolja, milyen büszke rám, hízik a mája, de komolyan, szóljunk, ha mégis kell protekció... hogy mondta...? elő a Bakossal! Támogatás, közbenjárás, védelem... valami fogalmam már volt a védett személyekről. Alumíniumba zárt aranyhalamnak adott végtisztességet a kongresszusi park virágágyása, mikor az EBESZ-csúcs gorillái detektorral fésülték át. Samu becsipogott a dáliák tövében, Bill Clinton landolt Ferihegyen, s a Sportkórház Gorbacsov-foltos tűzfaláról láthatatlan kéz mázolta le a HORN PUFAJKÁS graffiti lóbetűit, tatarozásra nem futotta. Hét évvel kilencven előtt, s néhány méterrel e felirat mögött segítettek világra. Hazafelé az óvodából szótagolva böngésztem a telepíngált kerítéseket: NEONÁCI STOP. ANTIFASISZTAAKCIÓ.

Azóta mindegy, hogy tüntetésre járok-e, vagy ellentüntetők közé vetődöm merő figyelmetlenségből. Úgy többé október be nem köszönt, hogy márciusban ne kezdődne újra, s a folyvást őszbe költöző nyarak egy-két másodperccel elszámolják magukat, lombokat cipelve sem néznek orruk elé, egy-egy ágat évről évre ottfelejtenek az örök júliusban. Kivirágásaik kellős közepébe a zápor beletapsol, s mint szónoklat sistereg most a Klauzál téren. Himnuszig visszatekert kazettaszalagot kapdos be magnó a motorháztetőn, függönyt enyhe huzattól kopogó földszinti ablak. Belehallgatunk a rétori fordulatok béoldalába Gérecz Attila honvéd hadapródtársával, nagyanyám sógorával, Apival, s legurítunk öt-öt cent skót whiskyt a Nagydíófában. Api már összekever Attilával, hisz' annyi idősen láthatta utoljára, mint most én vagyok, bajtársáról elnevezett díj birtokosa, kit megrémít a hajlott hátú tűzészégi egyenruha, s a dombormű koszorúzásán pimaszul keresztültrappoló hölgyemény bibircsókjá. Ezek az utcák, ez a sok hűgyszagú tér mind arra valók, hogy kimenjünk, házaik helyszínrajzát aránytalan tömeg töltse ki. Azóta csak leterelt kilométereik hasznosulnak feltúráztatott fahrtkocsikban, s az akasztófárávaló, híres kaszkadőr, Szabadság helyett Sieyés és James Bond fogócskázna kötélen Bastille-tól Towerig. Azért a néhány napért épült fel a város, tündöklött teljes pompájában, élte túl birodalmiságát. Születésem hónapja október, utolsó áldozathozatal a mérleg jegyében. Alapkövezetét ázott földdel együtt tépi föl a néptelen magyar, anyakönyvezetlenül kilyukadt, fekete csillag börtönéből szabadítja meg sorsát... mégis magunk alatt, hidegen hagy bennünket, kik átkozottul tehetségesen

az elvonatkoztatásból rossz értelemben
 vitetünk át fogalmakat akasztani.
 Azokhoz az öntörvényesekhez képest
 közlekedünk villamos viszonylatokon,
 apánkhoz, anyánkhoz, metró-végpercekig
 sűríti járatait lüktető szövet,
 s kerülünk kamerák lőtávolságába
 a Kossuth téri sortűzről filmet forgatva.
 Olvassa versét a hetvenéves költő,
 lábunk alatt wellnessrészelegé
 alakítják a sebesülteket várandós
 nővé alakító inhalációs kamrát.
 Diákoknak kedvezményes a multiplex,
 liberátorok német stukákat orsózó
 figurákkal terítenek le háromdében.
 Orosz szukák a Gellérthegyről szállingózó
 avarra terítik törülközőiket,
 élvezik a hűvöst, szaunában kitágul
 a legjobb minőségű szilikonbetét is.
 Tanakodunk, akkortájt mi hol lehetett
 a gyógyfürdőben, s vajon mit gondolnak rólunk
 csapatostul portyázó, bikinis dögök,
 ha az Eötvös Collegiumba visszatévedt

szállóvendégnek sincs egy beállításhoz
 alkalmas háttére deréktól fölfelé,
 combja mélyén betokosodott repesszel.
 Végül a dízlettervező kezét fogva
 csalogat elő szélesre tátott, színpadi
 akusztika, még sincs sehol egy árva hang.
 Alulról s hátulról kamera rögzítené
 a valóságot, ha körülvenne, ki tudja
 persze, megbízhatók-e ismereteink,
 lépre csalnak-e akták és viták, ha színre
 visszük, mi fekete-fehér, s elmozdítjuk,
 mi bronzba öntve csak hidegen tapintható.
 Tapsrendi alakzatunk megmerevedik,
 összeverődő, sárgásbarna kézfejekből
 kicsattan a nyirok, fejjépekből kiszalad
 a vér. Előlépek a dráma szerzőjeként,
 meghajlás, zajos siker, hosszú szériát
 jósol a szakma, s némán újrarájtszott újra-
 temetéstől várjuk, hogy a börtönudvaron
 kivégzett, kimondhatatlanul csúrt-csavart,
 kátránypapírba hajtogatott, arccal földnek
 fordított, onnan is kihantolt Ige testet
 öltösn – várjuk a katarzist, ám nem jön el.

Soosur Georgius: Athleta Christi (olaj, vászon, 140 × 100 cm)

SIMON ADRI

Forrad

(Ötvenhat szóban)

*Még nem tudjuk, hogy e napokban utoljára vagyunk egy nép.
Utoljára van olyan, hogy néplélek meg nemzettudat, erődeinket
a jövőndő nemzedékekben alámossa a félelem, aztán a pénz.
Most megvillanunk utoljára, mint az öreg izzó a lépcsőházban,
mielőtt végleg kiég. Még nem tudjuk, hogy küzdelmünk céltalan,
hogy tanulságul sem szolgálunk majd senkinek. Csak bukásunk
viszik, viszik tovább.*

Népligettó

*Elfáradt a testem, kiszáradt a szám.
Üvegcserepek közt ballagok haza.
Füstcsikot húz egy koszlott kardigán,
a Népligetbe űzi az éles éjszaka.
A kisboltban aztán újra látom őt:
bort vesz, hogy valahogy bírja reggelig.
Szürkére hízott, kopott égredők
közt majd a hajnal bőven megterít.
Csuklóján a fagy bilincse kattan,
tágas börtön a végtelen tér.
Üldögél benne magára maradtan,
a szája szélén félrekont vért.*

*Elfáradt a teste, kiszáradt a szája.
Üvegcserepek közt egy épet keres,
sóváran gondol az országhatárra,
a sor az ingyenkonyhán kilométeres.
„A sárga bőrönd még Rózsínál,
van benne két-három tiszta ing.
De Rózsi egy ideje mást csinál,
Rózsi lerázott megint.
Megláttam múltkor egy tükörben
arcom – idegen, holt fénykör.
Visszanézett rám eltűnőben.
Néha álmodom Coltrane-ről.”*

BOGA BÁLINT

Dedikálási emlékeim

Mindig úgy éreztem (dedikálásra váró olvasóként és immár egy ideje a könyvheti sátrakban dedikáló szerzőként is), hogy az íróember szakrális tettet hajt végre, amikor a műve, illetve a személye iránt érdeklődőnek ajánlást ír a saját könyvébe. Az az író, aki a művén otthagyja kézjegyét, egyszersmind az alkotó és az alkotás szoros egységét tételezi. Ám ennél jóval többet tesz, ha névre szólóan dedikál valakinek: ilyenkor eleven kapcsolatot létesít az általa írott szöveg befogadójával is. E folyamatban sajátos dialektika érvényesül: az író – műve befejezése után – eltávolodik eredeti szövegétől, illetve a sok nyomtatott példányban kiadott könyv – tárgy formájában – elválik a szerzőtől (mint ahogy a szülőtől elszakad gyermeke, ha felnőtt). Ám a dedikálás aktusában visszatér a mű az alkotóhoz – különös módon: egy másik ember közvetítésével, aki felfokozott figyelmet fordít mind a szerzőre, mind a műre – annak reményében, hogy az író részéről felé is irányul némi figyelem.

A dedikálás már a nyomtatott könyv megjelenése óta gyakorlattá vált; az is általános tendencia volt, hogy nem a szerző, hanem egy ajándékozó ajánlotta a könyvet egy külső személynek, de igazi értéket mindig a szerző kézjegyével, ajánlásával ellátott könyv jelentett. D. D. D.: írták a belső lapra (Do, Dono, Dedicō: adom, ajándékozom, ajánlom). A szerző aláírása a könyv kereskedelmi értékét is megemeli – a mai napig. A világot teremtő Isten kézjegyére olykor a bennünket körülvevő világban is rátalálunk – ha csak szimbolikus formában is; ennek profán, esztétikai vonatkozású megfelelőjeként értelmezhető a szerző – saját könyvében fellelhető – személyes kézjegye. A festőművész csaknem mindig a festmény aljára helyezi aláírását, és időnként azt is feltünteti, kinek ajánlja művét. Épületeken ritkábban, de olykor megtalálható a tervező vagy az építető neve. Egy szakrális építmény megalkotója esetleg közössége nevében dedikálhatja művét a Teremtőnek (például Budapesten az Újlaki templom bejárata felett: CREATORI CREATURA: Teremtőnek a teremtmény). Hasonló világi példa is akad, például a berlini Reichstag felirata: DEM DEUTSCHEN VOLKE (A német népnek).

A dedikálás az alkotó és a befogadó intenzív odafordulása egymáshoz. Ennek az odafordulásnak – mind-

két irányból – belső elkötelezettségből kell származnia. Csalódást kelt, ha az író szenttelen arccal, gyorsan végzi a beírást, esetleg az ajánlást kérő nevének leírása nélkül – bár lehetséges, hogy a dedikálásra váró tömeg miatt kénytelen így cselekedni, sokszor pedig a szervezők közbelépése miatt, ahogy a budapesti könyvfesztiválokra gyakran láthatjuk. Esetleg érdeemes bensőségesebb alkalmakat találni a dedikálásra, amikor a találkozás – talán több mondat erejéig – közvetlenebb kommunikációt is magában foglalhat, sőt: az előzetes személyes ismeretség, kapcsolat alapján még meghittebbé válhat. Az írónak időnként sikerül egy mondattal emlékezetesebbé, teljesebbé tenni a találkozást, az obligát kézfogásról nem is beszélve.

A motiváltabb befogadók – gyakran korábbi olvasmányélményeik szuggesztíója alatt – általában pozitív várakozásokkal tekintenek a dedikáló szerzőkre és új műveikre, így többnyire udvariasan és tiszteltudóan viselkednek. Időnként azonban az olvasók részéről is észlelek nem túl vonzó megnyilvánulásokat – például, amikor olyan sok könyvet hoznak dedikáltatni, hogy szinte tömegkereskedelmi szintre süllyesztik a dedikálás aktusát. (Arról nem beszélve, hogy a többi várakozó türelmével is visszaélnék.) Nem egyszer előfordult már, hogy egy-egy híres író előtt kanyargó sornál azt éltem meg, amit egy új bolt nyitáskor, az első napi árkedvezmény által motivált emberáradat esetében: a fogyasztói társadalom embere a nagy író aláírását úgy akarja birtokolni, mint egy értékes új tablettát, esetleg csak „gyűjtőszendélyét” próbálja kielégíteni. Ezek a jelenségek némileg deszakralizálják számomra a dedikálás szent aktusát. Ám ilyenkor is arra törekszem, hogy megteremtsem a magam számára abban a 30–60 másodpercben a fentebb leírt „companion”-élményt, kizárva a környezet zavaró momentumait.

Az írókkal való találkozásaim emlékei hosszabb távon elemelkednek a mindennapi valóságtól, és – csokorba fűzve – személyes „mitológiám” egyik fontos fejezetévé állnak össze. A legtöbb esetben már ismertem a szerző műveit, nem egyszer magát az írókat és a rá jellemző gondolatvilágot is (ez természetesen akkor is így volt, ha a szerző új, éppen kézben tartott könyvét még nem láttam, nem olvastam). Gyakran megtettem viszont azt is, hogy régen, esetleg évtizedekkel korábban írt és olvasott könyvet dedikáltattam – jelezve, hogy nekem milyen sokat adott a szóban forgó mű, de korábban valahogy nem volt lehetőségem arra, hogy a szerzővel aláírassam.

A ma már klasszikusnak számító írókkal való találkozásaim közül a legemlékezetesebb Pilinszky János személyéhez fűződik. 1974 könyvhetén az Írók Boltja előtt vártuk a mestert, hogy az akkor megjelent *Végkifejlet* című kötetét dedikálja. Telt-múlt az idő, és nőtt a sor, de a költő nem jött. Egy negyedóra múltán a szervezők bejelentették: Pilinszky most érkezik külföldről, nemsokára a repülőtérről egyenesen ide fog jönni. Egy jó óra múlva meg is érkezett, és mosolygós arccal megkezdte a dedikálást. Az általam neki átadott könyvbe – meglepetésemre – hosszabb szöveget írt, majd kezét fogott velem. Ezt követően azonnal elolvastam a beírt szöveget: „Egy író és olvasói kapcsolata tökéletesen elvont. Hirtelen ötlettel elhatároztam, hogy kiválasztok tíz-húsz arcot. Meghívom Önöket ma este nyolc órára egy ’szerzői estre’. Köszönöm, ha elfogadják meghívásomat. Címem: P. J., Bp., VI. ker., Hajós u. 1.” Természetesen a meghívásnak szíves-örömelet eleget tettünk. Valóban: nagyjából tíz-tizenkét ember jött még el az invitálásra. A költő – egy barátjával együtt – szendvicsekkel, teával kínált bennünket, majd először egy rövid párizsi úti beszámolót tartott, mert a francia fővárosból érkezett délután. Az előadás legérdekesebb része Mitterand és Giscard d’Estaing tévévitájának ismertetése volt, mivel ekkor zajlott a francia elnökválasztás kampánya, és számunkra még ismeretlen volt az ilyenfajta politikai versengés. Ezt követően több verset is felolvastam az új könyvéből. Most emléktábla van a Hajós utcai házban – ha arra járok, mindig felidézem ezt az alkalmat.

A dedikálások közül különösen emlékezetesek voltak azok, amelyek az író saját lakásában zajlottak le – természetesen baráti meghívás alapján. Marosvásárhelyen, Erdélyben élő unokatestvérem jó barátja volt Sütő András. Egyik erdélyi látogatásunk alkalmával a mester meghívott a házába, megtisztelő vendégfogadásban részesített, házában udvarán felesége finom ételekkel traktált, garden party-t rendezett számunkra. Ekkor dedikálta *Évek – Hazajáró lelkek* című esszékötetét. Ezután Pesten, a könyvhetén egy alkalommal, majd még egyszer: Sinkovics Imre ravatalánál találkoztam vele személyesen.

Hosszú évtizedeken át Óbudán éltem, és mégis csak halála előtt egy évvel tudtam meg, hogy Orbán Ottó a közelemben lakik. Nagyon kedveltem már a költő korai verseit is, a későbbiek pedig még jobban. Egy napon úgy döntöttem, felhívom telefonon. Kedves, határozott hangú felesége vette fel a kagylót,

kérésemre, hogy dedikáltatni szeretnék egy-két könyvet, késlekedés nélkül meghívott családi otthonukba. Közismert volt, hogy Ottó parkinsonizmusban szenvedett; betegsége ellensúlyozására koponyájába egy szerkezetet építettek be. Kevés szóval fogadott, kevés mozgással, kevés mimikájú arccal ült fotelében, de kedvessége átütött a külső formákon, és – bár apró hullámú vonalakkal – dedikálta *Emberáldozat* című könyvét.

Orvosi szakmámon belül (és mellett) az utóbbi három és fél évtizedben gerontológiával – az idősödés tudományával – foglalkozom, ezzel összefüggésben kértem találkozózt Jókai Annától *Ne féljetelek* című regénye apropóján. Az írónővel akkori Dohány utcai lakásában találkoztam. Ugyancsak az öregedés költői megélésének kutatása vezetett Lator Lászlóhoz, aki meghívott egy hosszú beszélgetésre magához. Ekkor dedikálta nekem *A tér, a tárgyak* című verseskötetét is. Az idősödés témájában mindkettőjüktől új gondolatokat kaptam.

Külön ajándéka a sorsnak, hogy hat-hét éve baráti közelségbe kerültem a most kilencvenedik életévben járó Tornai Józseffel: gyakran meglátogatom őt, és lenyűgözve hallgatom – rendkívül széles műveltségen alapuló – filozofikus fejtegetéseit. Könyveit ő is rendszeresen dedikálja nekem.

A régmúltból Eörsi István alakját emelem ki, talán a legrégebbi írói emlékem hozzá kötődik. Egyetemi tanulmányai után 1954-ben abba a gimnáziumba jött tanítani, ahol én tanultam (Árpád Gimnázium), ő lett az irodalmi szakkör vezetője, ő bírálta első verseimet. 1956-os szerepléséért több évig börtönben ült, utána többször találkoztunk, emlékeztünk a közös gimnáziumi évekre. *Emlékezés a régi szép időkre* című – jelentős részben a börtönéveiről szóló – kötetét ezekkel a szavakkal dedikálta: „A cím jegyében” – és nyilat rajzolt a cím irányába.

Sajátos dedikálási helyszínt jelentett számomra a kórház is, ugyanis feleségem kórházi orvosi működése alatt neves alkotókat is kezelt. Az ő ügyeleti idejében gyakran látogattam betegágyon fekvő költőket. Így ismertem meg például az idős Zelk Zoltánt. Ágya mellett ülve sokat beszélgettem vele, például kérdeztem a Rákosi-korszak alatti tevékenységéről, és ő őszintén beszélt múltjának kevésbé vonzó részleteiről is. Verseskötetét is a kórteremben dedikáltattam vele. Hasonló indulással tartósabb, ha nem is túl intenzív kapcsolattá alakult ismeretségem Juhász Ferencsel, amely a költő haláláig tartott. Később csak irodalmi

események kapcsán találkoztunk, ám Juhász dedikációiban mindig utalt a köztünk lévő személyesebb kapcsolatra is, egy alkalommal pedig unokáimnak ajánlotta *A Pegazus istállói* című kötetét.

Néha a véletlen is segítségemre sietett. Úgy negyven éve a Mártírok útján levő könyvesboltban nézelődtem a könyvek között, amikor benyitott oda egy Szent Péterhez hasonlító, kopasz férfi, akiben rögtön ráismertem Jékely Zoltánra. Gyorsan körülnéztem, hátha rátalálok a polcokon valamelyik könyvére. Csak az *Isten madara* című prózakötete volt meg a boltban, így azt dedikáltam. Mikor megtudta, hogy erdélyi származású vagyok, utólag betoldotta a szövegbe az üdvözlés szó elé az „erdélyi” jelzőt. Beney Zsuzsával – aki egyszerre volt orvos és költő – a lakásom közelében található Nyitott Műhelyben találkoztam. Az alkalom emlékére *A tárgyaltalan lét* című kötetébe írt szavak őrzik.

A legtöbb dedikációt természetesen a könyvheti programok során gyűjtöttem be. A könyvhét kiváló lehetőséget adott neves költőkkel, írókkal való találkozásra. Így olyanokkal is megismerkedhettem, akikkel egyébként nem tudtam volna személyes kontaktusba kerülni. Örkény Istvántól a Vígyszínház előtti sátorban, Kálnoky Lászlótól a mostani Fókusz Áruházban, a Rákóczi úton, Weöres Sándortól a Kosztolányi Dezső téren, Csoóri Sándortól több évben, több helyen is kaptam írói ajánló szöveget. A könyvhéthez kapcsolódik két kiváló írónővel való találkozásom is. Szabó Magda *Mózes egy, huszonkettő* című kötetét dedikálta a következő szóbeli kommentár kíséretében: „De szép neve van!” Érdekes, hogy nagyjából huszonöt évvel később, amikor egy könyvesboltban a nagy sikert aratott *Az ajtó* című regényét vittem hozzá, ugyanezeket a szavakat mondta, ugyanazzal a hangleyjtéssel, mint korábban. Nemes Nagy Ágnessel pedig az esszé műfajának jelentőségéről, szeretetéről beszélünk, és ő ezt belefoglalta a dedikációjába is.

Éveken át minden könyvhéten találkoztam, beszélgettem Határ Győzővel (ekkor mindig hazlátogatott Angliából), ismerősként üdvözlöttük egymást, műveinek a szépirodalom, a biológia, sőt: a matematika és az informatika közös határait is érintő tematikája mindig adott témát a beszélgetésre. Az utolsó év kivételével a felesége társaságában jött – úgy ültek a kerek dedikálóasztal körül, mint király és királyné (Henry Moore kettős szobra jut róluk eszembe). Két könyvheti találkozásunk között egyszer otthonából,

Londonból is elküldte nekem az egyik kötetét (*Inter muros*). Az utolsó évben már egyedül jött, megtörtén mondta, hogy a felesége nagyon beteg. Nem sokkal ezután meghalt a felesége, majd egy héttel később ő is távozott az élők sorából.

Megemlíteném még, hogy sajnós Illyés Gyulával és Németh Lászlóval nem találkoztam a könyvheti programokon sem. Talán nem jártak ilyen eseményekre, vagy csak én nem találtam rájuk.

Mint ismeretes, néhány külföldi író is meghívtak olykor a régi könyvhetekre. Így a rendszerváltást közvetlenül megelőző, többé-kevésbé már szabad légkörben Stefan Heym NDK-beli író, aki *Öt nap júniusban* című művében meg merte írni az 1953-as, szovjet megszállás elleni berlini megmozdulások történetét. Az író éppen ezt a kötetét dedikálta 1989-ben a Vörösmarty téren. Ő volt az, aki már a nyolcvanas évek végén hangoztatta: az NDK története csak lábjegyzet lesz a jövő német történelemkönyveiben (hozzátenném: talán már közeledünk is efelé), de ő volt az is, aki az egyesített német parlamentben azért harcolt, hogy a volt keletnémet területek a nyugatiakhoz hasonló bánásmódban részesüljenek.

Más külföldi írókkal főleg a tavaszi könyvfesztiválok megrendezése óta van alkalmam – dedikálási céllal – találkozni. A háború utáni, számomra szinte fogalomvá váló nagy írószemélyiségek közül például Günter Grass-szal, Jorge Semprún-nel, Mario Vargas Llosával, Umberto Ecoval, a fiatalabb korosztályból pedig többek között Michel Houellebecq-vel vagy Sofie Oksanennel találkozhattam. Velük még rövidebb beszélgetést sem tudtam folytatni a sorbanállók hosszú sora és a szervezők – érthető – siettető magatartása miatt. Ezért többen csak aláírásukkal látták el a könyvet, de volt, akit mindez nem érdekelt, és ráírta (a maga tempójában) az ajánlást kérő nevét. Mindemellett emlékezetesek maradtak ezek a röpké találkozások is.

Sajátos eset volt számomra Giorgio Pressburger magyar–olasz író megkeresése. Ő 1956-ban emigrált hazánkba, és Olaszországban lett jelentős – olasz nyelven alkotó – író. Évekig a budapesti Olasz Intézet igazgatója volt, ekkor kerestem meg, és kértem, hogy dedikálja *A fehér közök törvénye* című könyvét. Két nyelven dedikálta, olaszul és magyarul: „Per B. B. con amicizia G. P., B. B.-nak barátsággal P”. A másik, külföldön jelentőssé váló magyar származású költővel, Lorand Gasparral, azaz Gáspár Lóránttal a Francia Intézet kiemelt eseményén találkoztam;

Somlyó György mutatott be neki. Marosvásárhelyen született, a háború után Franciaországba emigrált, ott lett sebészorvos és kitűnő francia költő (sokáig Észak-Afrikában és Izraelben élt azután). Több rangos francia költészeti díjat is elnyert, közöttük a francia költészet Nagydíját (1994). *Sol absolu et autres textes* című kötetét dedikáltam vele. Magyarul beszélgettünk, de az ajánlást francia nyelven írta, jelezve, hogy örül a találkozásnak („heureux de l’avoir rencontré”), és hogy „confrère” (kolléga) vagyok. Érthető volt számomra, hogy francia szöveget írt, hiszen mindig hirdette, hogy a francia nyelv az ő volta-képpen hazája.

Másfajta kettős ajánlásokat tartalmazó könyveket is őrzök könyvtáramban. A legjelentősebbek között tartom számon Kertész Imre és Esterházy Péter *Egy történet* című könyvének beírásait. A kötet Kertész *Jegyzőkönyv* és Esterházy *Élet és irodalom* című, egymáshoz illeszkedő alkotásait tartalmazza. „1/2 dedikáció” – írta Kertész, „a másik fele” – írta Esterházy.

Értékes kettős dedikáció az is, ha író és fordítója együtt szerepel. Franco Cajani olasz író *A második végállomás felé* című könyvében a szerző dedikációja mellett ajánlást őrzök a mű fordítójától, Baranyi Ferentől is.

Két műzsának adózik a könyv, ha írója mellett rajz- vagy festőművész munkáit is magába foglalja, amelyek mintegy kiterjesztik, teljesebbé teszik, valamennyire vizualizálják a mondanivalót – akkor is, ha absztrakt formában teszik ezt. Ilyen, író és képzőművész által is dedikált köteteim (többek között): Szepesi Attila verseskötete (*Sárkányfogak*) Gerzson Pál rajzával minden vers után, Juhász Ferenc *Halandóság-mámor* című illusztrált kötet a képzőművész, Olasz Attila kis rajzzal kiegészített ajánlásával. Különös hatású Esterházy Péter – saját rákbetegségének „ihletésére” írt – *A bűnös* című könyve, amelyhez Szűts Miklós festményeit is felhasználta.

Mindemellett számomra az a kisregény a legmaradandóbb, amelyet fiatal, kezdő orvos koromban dedikáltam írójával, és ugyanazt a kötetet harminc év múlva ismét. Fekete Gyula *Az orvos halála* című könyvéről van szó. A mű hőse, egy öreg orvos olyan hivatásszeretettel rendelkezik, amely végül saját „partikuláris” létezését is felülírja. Ez a példaadás mély hatással volt rám életpályám során. A szerző így dedikálta először kötetét: „Dr. Boga Bálintnak – majdhogynem szaktársi – szeretettel Bpest, 1970. márc. 31. Fekete Gyula”. És harminc év múlva: „Gyógy-

szernek is jó ez a könyv, ha a szerzője is, az olvasója is örülhet az életének harminc év után. 2000. év könyvhetén szeretettel Fekete Gyula”.

Kaptam olyan dedikációkat is, amelyek a nevemre szóltak, de én nem lehettem jelen a megírásukkor. Elsőként egy nem szokványos esetet kell megemlítenem. Václav Havel cseh író – a szocialista érában tanúsított bátor közéleti szerepvállalását és kiváló irodalmi teljesítményét egyaránt elismerve – 1990-ben (a szétesés előtt álló) Csehszlovákia, később pedig az önálló állammá váló Csehország elnökének választották. Ebben az időszakban elhatároztam, hogy a visszaemlékezéseit, esszéit tartalmazó *A kiszolgáltatottak hatalma* című, magyarra fordított kötetét megpróbálom dedikáltatni vele. A Cseh Nagykövetség kulturális attaséjához fordultam, aki méltányolta kérésemet, és elküldte a könyvet, amely néhány hét múlva meg is érkezett a kért dedikálással. Az ajánlás – nevemet a cseh grammatika szerint ragozva – a következő volt: „Bálintu Bogovi Václav Havel” (zöld tintával írva). Mellette egy kis szív rajza ékeskedett (piros tintával). Az első pillanatban arra gondoltam, talán valaki más rajzolta oda, de néhány hónap múlva olvastam a Nők Lapja olvasóinak küldött üdvözlétét, és amellet is ott volt ugyanez a kis szív. Hiába, ő érzelmes ember maradt a politika világában is. (A rendszerváltás utáni első államfő egyébként hazánkban is író volt: Göncz Árpád. Tőle is őrzök ajánlást *Mérleg* címmel kiadott drámagyűjteményében.)

A „nélkülem” kategóriába sorolható könyvedikálások közül még kettőt említenék. Robert Goffin belga írónak, a belga PEN klub korábbi elnökének könyvét (*A költészet Ariadne-fonala*) a menyasszonyom vitte el az általa meghirdetett találkozóra, mivel aznap orvosi ügyeletet kellett ellátnom. Gyönyörű, hosszú, kék és vörös tollal írt francia nyelvű dedikációt kaptam, hosszú sor várt rá, ő mégis úgy írt a könyvekbe, ahogy magához méltónak tartotta („avec toute la solidarité poétique d’un écrivain belge”). A másik eset viszont nem volt igazán kellemes számomra. Tanulmányútra mentem Finnországba, és az akkor egyik legnevesebb és általam megkedvelt finn költő, Paavo Haavikko kötetét (*A hold udvartartása*) vittem magammal, hogy dedikáltassam. Vendéglátóimon keresztül kértem találkozót tőle, amit ő elutasított, de a könyvét fogadta aláírás céljából.

Külön kell foglalkoznom azokkal az írókkal, akik betegségükben, annak jeleivel adták ajánlásukat. Néhányukat már említettem más összefüggésben (Orbán

Ottó, Esterházy Péter). A neves svéd költő, Tomas Tranströmer a budapesti könyvfesztiválra stroke utáni állapotban, jobb oldali testfélbénulás maradandó tüneteit hordozva jött el. Bal kezével írta a dedikációt, iskolás gyerek írásához hasonló betűkkel. Határozott fellépésű felesége végig mellette ült, látszott, hogy kapcsolatuk, az asszony lelki ereje tartja őt életben. Két évvel ezután kapta meg az irodalmi Nobel-díjat.

Svédországi utam során ismertem meg Csatlós János ott élő magyar író, aki egy olyan – ALS nevű – betegségben szenvedett, amely fokozatosan az egész testére kiterjedt. Találkozásunkkor testének még „csak” az alsó fele bénult meg. Kerekesszékekben közlekedett, ám meglepően jókedvű volt. Távozásom után küldte el dedikálva Dumas *Három testőrét*, amelyet ő fordított magyarra. Élete vége felé pedig – levélben – elküldte nekem filozofikus gondolatainak összefoglaló szövegét is.

Hubay Miklós életét utolsó éveiben a nagyfokú látásromlást okozó retina-degeneráció keserítette meg, ám súlyos betegen is eljött a könyvhét alkalmából a Vörösmarty térre, hogy *Az ember tragédiáját* elemző tanulmánykötetét dedikálja hűséges olvasóinak. Vastag filctollal írt, de ezt is csak úgy látta, hogy a könyv lapjához néhány centiméter közelségbe hajolt a fejével. Mindennek ellenére teljes szövegű ajánlást írt. A szakrális alkalmat átérezve ebben az állapotban sem adta fel a teljesség igényét.

Meg kell említenem kudarcnak tekinthető dedikációs élményeimet is. Furcsa az emlékezet: sokszor a „nem sikerült” is meghatározó emlékké alakul, és idővel talán még a negatív kimenetelű történések kifejezetten bántó oldala is elhalványul. – Úgy negyven éve Robert Graves dedikált a Népszabadság könyvesboltban, a Blaha Lujza téren. Munkahelyi elfoglaltságom miatt a meghirdetett idő végére értem oda – az író már nem dedikált, a bolt alkalmazottai mint testőrök vették körül, így segítették távozását. – Robert Merle 2001-ben a Bajcsy-Zsilinszky úti könyvesboltban dedikált, sorban állva fokozatosan közeltem felé, és amikor már csak tíz-tizenkét ember volt előttem, az író felállt, és magyar kísérője bejelentette: Merle kimerült, több dedikációt nem ad. Valóban idős volt és fáradtnak látszott, de meglehetősen kellemetlenül érintett akkor ez a fejlemény.

Újabb izgalmas kategória az, amely ilyen címmel illelhető: „Dedikálás könyv nélkül”. 1989-ben az amerikai Wheatland alapítvány szokásos éves írótalálkozóját Budapesten rendezte. A rendszerváltozás kez-

detén tudatosan ide hozták az írókat az egész világból. A meghívottak az irodalom és az írók szerepét elemezték a megváltozott világban. A konferenciát az Akadémia várbeli épületének nagytermében tartották.

Az egyik szünetben belopakodtam, és a résztvevők listáját megismerve öt külföldi író, szlovén, magyar (a résztvevő neves magyarokat itt nem kerestem). Könyv nem volt nálam, de mint olvasójuk, aláírást kértem tőlük egy papírlapra. Úgy érzem, ez is dedikációkérés, ha nincs is ott egy konkrét könyv. A résztvevők nem akárcik voltak. Először Dürrenmatthoz mentem, aki a szünetben sem állt fel a helyéről; látszott, hogy megtört, beteg. Köztudott volt, hogy súlyos cukorbeteg, ezért csodálkoztam, hogy eljött a konferenciára, de egyúttal örültem is annak, hogy jelen van. Németül beszéltem vele, elmondtam, mennyire szeretem a műveit (főleg a novelláit), és azt is, hogy egyetemista koromban előadást tartottam róla. Ő kevés mimikájú arcával csak bólintott, nem beszélt, de megkaptam tőle a névaláírást. Egy év múlva olvastam a halálhírét. Susan Sontagot a büfében találtam meg, elmondtam neki, mennyire élveztem orvosként *A betegség mint metafora* című esszéjét, és várom a folytatását (*Az AIDS mint metafora*), amely akkor nálunk még nem jelent meg. Kedvesen mosolyogva írta le a nevét (az enyémmel együtt). Ezután még három író, Alain Robbe-Grillet-től, Danilo Kiš-től és Czesław Miłosz-tól kértem aláírást. Kénytelen voltam kissé udvariatlan lenni: éppen beszélgetek, amikor megzavartam őket. Mentségemre szólhat, hogy ilyen alkalom az életben csak egyszer adódik. Jólesett, hogy egyikük sem utasított el. (Azóta mind az öt író elhunyt.)

Végül azt az öt költőt említem, akikkel azonos évben születtem (1938): Ágh Istvánt, Báger Gusztávot, Simor András, Takács Zsuzsát, Tandori Dezsőt. Több éve ismerem őket, ismételten találkozunk irodalmi eseményeken. Beszélgetéseink újabb műveik dedikálásánál vagy anélkül is azt a cinkos többletet hordozzák, amit a „Hanyas vagy? Mi félszavakból megértjük egymást” gondolat (Szilágyi György) fejez ki az azonos életkorban megélt történelmi tapasztalatokra utalva.

Ha kézbe veszem aláírással „megszentelt” könyveimet, próbálom felidézni egykori találkozásaimat is – e kötetek szerzőivel. S a rájuk való emlékezés végső soron tartalmas perceket szerez nekem – ha akkori szavaik már nem is jutnak az eszembe, alakjuk és hangjuk megelevenedik bennem.

SZAKONYI KÁROLY
A csend napjai

Megtalálta a kulcsot a leander alatt, alig kellett megemelni a kissé már korhadó hordót, ott lapult a szélén, a nyirkos földtől megrozsdásodva, bogarak futottak ki mellőle a napra, szürke pincebogarak a szétrohadt hordófenéken átnőtt, vékony, színtelen gyökérszálak közül. Kulccsal a kezében leroskadt az ajtó küszöbére, ledobta a hátizsákját a földre, és kinyújtott lábbal nekidőlt a zöldre mázolt, repedezett deszkájú ajtónak. Vászonalapja alól folyt homlokára az izzadság, a sós ízű verejték végigfutott az arcán, bele a bajuszába, csípte a szája sarkát. Mégsem vette elő a zsebkenőjét, hogy megtörölje a homlokát, csak ült percekig kimerülten a hegyi úttól. Hőség volt. Június közepe óta szárazságtól szenvedett a vidék; Ferencet, ahogy jött felfelé a dombon, a kötörmelékes út fehérsége vakította, a kertekből kihajló gyümölcsfaágak árnyékának sem érezhette enyhét. A vasútállomástól is elég volt begyalogni a faluba, eljutni a fehér templomig, aztán a malomig, de onnan fel, az erdő aljáig kapaszkodni a kaptatón már csak pihenőkkel sikerült. Régen meg sem érezte az út hosszát, sem az emelkedőt, de most, azzal a vánszorgással, amivel már egy-két esztendeje tudott csak járni, kimerítette.

Lassan múlt el a fáradtsága, és száradt meg hátán, mellkasán átizzadt inge, csak a szomjúság gyötörte, de még lusta volt feltápáskodni. Kalapja karimája alól nézte a régóta ismert tájat, az ereszkedőn lefelé a templomig a kerteket meg a nádfedeles házakat, a terméskőkerítéseket, s azokon túl az országút jegenyesorát, közte a tavat, meg túl a félsziget dombját az apátsággal. Télen az egész tavat lehetett látni, tavasszal is, amikor még alig lombosodtak a fák, de nyáron buja zöld volt minden. Ahol ült, a ház ajtajából végiglátott a kerten, a vénséges szilvafa mögött elvadult málnabokrok hajlottak egymásra, odább, az árnyékszék körül bodzabokrok nőttek be a kert végét, hajtásaikkal beszöve a szakadozott drótkerítést, és látta a betonvályúcskával közrefogott vízcsapot, meg a fal tövében kornyadozó mályvákat.

A mályvák, Nóra kedves mályvai.

Megtámasztotta egyik tenyerét a küszöb mellett a földön, felhúzta a térdét, szabad kezével a kilincsbe kapaszkodott, így tudott csak felállni, miközben be-

le-belenyilallt derekába a fájás, térdízületei megropantak, de talpon volt. A vízcsaphoz ment, megforgatta a csapot, ám a csőből nem jött semmi, persze, gondolta, központilag van elzárva, akkor hát odabenn sincs víz, meg kell nyitni, de hol is? Róbert, az unokaöccse víztelenítette a házat szeptemberben, azután a két hét után, amit itt töltött nyáron a belga feleségével. Ferenc néhány éve, még Nóra idejében, amikor Brüsszelben járt egy nemzetközi fordítói konferencián, átruccant hozzájuk Ostendbe, náluk töltött egy hétvégét. Tágas lakásuk volt a tengerparton, közel a királyi kikötőhöz, a nappalijuk panorámaablakából a házuk előtti útra és a part mentén futó villamossínre lehetett látni, a síneken túl meg a homokos plázsra, a fehér napozószékekre meg a színes öltözőkabinokra; ha szél támadt, onnan, a széles partszakaszról ablakukig hordta a sárga homokot. Ragaszkodtak a városhoz, pedig Róbert egy holland bútorgyár alkalmazásában dolgozott mint tervezőmérnök, hétfőtől péntekig odaát volt Hollandiában, az asszony meg bejárt Brüsszelbe, a Rue de la Commune 25. szám alá, ahol munkatárs volt a flamand kultúra házában. Ferenc járt nála azokban a konferenciázó napokban, az épületben valaha az 1849-ben, Haynau elől emigrált Jósika Miklósék éltek (a bárót távollétében halálra ítélték, és névlegesen kivégezték) – a házuk most különböző, a flamand kultúrát ápoló rendezvények otthona lett. Ferenc itt hallotta először, hogy a flamandok mennyire különállónak tekintik magukat a francia nyelvű belgáktól. Úgy látszik, gondolta, mindenütt a világon akad lehetőség, hogy az emberek ragaszkodjanak a különbözőségükhöz. Persze, van ahol ez vére megy. Szerencsére, itt csak az öntudat hivalkodása. Kellemes hétvégét töltött náluk Ostendben, de előtte még végigautóztak vele Brüsszelben, elvitték kedvenc sörözőjükbe is, a Hirtelen halálba, ahol hosszú, végtelen asztaloknál ülnek a vendégek és isszák a jóféle belga söröket. Az unokaöcs szeretett jókat enni, tudta, hol lehet a franciás konyhától eltérő kosztot kapni, az asszony kedvéért meg indiai vendéglőbe mentek. Otthon aztán, Ostendben még hajnalgig iszogattak a kedvenc bárjukban, Brel dalaiból énekelt egy férfi, nemcsak a kissé rekedtes, az r-eket jól pörgető hangja, de csontos arca is hasonlított rá, ahogyan a *Dans le port d'Amsterdam*ot előadta. Az asszony szerette ezt a dalt, s a gyorsuló ritmus és dinamika egészen elragadta. Karcú teste minden porciájával átélte a ritmust, táncolni akart, s bár Ferenc szabadkozott, hogy rozoga már ehhez, de *ugyan, te*

Részlet a szerző készülő kisregényéből

soha nem leszel öreg, biztatta Róbert, már csak a maga kényelme miatt is. Ferencre mindig lazítóan hatott az ital, a Remy Martin is megtette a magáét, a második lépés után, intimebb közelségébe kerülve, máris úgy érezte, beleszeret a nőbe. Különben is vonzónak találta első pillanattól fogva, tetszett a széles, csontos arca, a kisé duzzadt felsőajka, ami érzéki rajzolatot adott a szájának. Csak a rokoni tisztesség szabott határt udvarlásának. Akkor kínálta fel nekik a balatoni házat, amit az unokaöcs jól ismert, hiszen gyerekkorában sokszor vakációzott náluk, tavaly aztán éltek is a lehetőséggel. Ő már évek óta nem járt le, egyik nyáron sem, még elevenen élt benne a Nórával töltött közös nyarak emléke.

Király György: Különös aktok – Várakozás (olaj, vászon, 40 × 40 cm)

De most eljött, vágyott már a házra, a tájra, meg aztán otthon nem volt maradása. Nemcsak Nóra ment el, de a barátok is egymás után, akik hozzátartoztak az életéhez, betöltötték azt, magára hagyták, verőfényes nyarakon vagy fagyos telekben búcsúztatta őket a ravataluknál, és a család sincs már együtt, a fia Londonban alakítgatja az életét, a lánya két-három-évenként más-más színházhoz szerződik, reménykedve, hogy egyszer feljut majd Pestre is. Ferenc kapott még munkát egyik-másik kiadótól, régen a színházaktól is, de újabban fiatalok írják át fordítás címen a klasszikusokat, a külföldi kortárs darabokat meg a rendezők vagy a dramaturgok csapják össze. Igazság szerint nem is bánta, nem bírta már úgy a munkát, mint régen, amikor nemegyszer a hajnal keltette fel az íróasztala mellől. A szeme is gyöngyült, néha a vérnyomása is olyan alacsonyra süllyedt, hogy elbóbiskolt írás közben.

Kiválasztotta az ajtó kulcsát, a zár engedett, az ajtó nyikordult. Róbert az áramot is kikapcsolta. Felkattintotta a villanyórát, és szétnézett. A szoba mélyén volt a konyhasarok, rendben elmosogatott edények sorakoztak a polcokon, tányérok konyharuhával letakarva. Kinyitogatta a faliszekrény fiókjait, pókok futottak ki a mélyükből menekülve, de a fűszerek illata is megcsapta: koriander, vanília, szegfűszeg... A föl-

dön vesszőkosárban otthagytott és kicsírázott hagyma meg krumpli árasztott kellemetlen szagot, keveredve a hosszú időn át zárt helyiség áporodott szagával. Ablakot nyitott. A nap bezúdult az öreg bútorokra, a sötét bársonyhuzatú, faragott támlájú kanapéra, a vaskos ebédlőasztalra, a bőrfotel mellett az bridzsaasztalra és a törökös mintájú szőnyegekre. Megérintette a bútorokat, átment a hálósobába. Az ágycat meg a szekrényt a faluban vették annak idején egy bontásra ítélt parasztházból, a megkopott, halványkék alapra indázó virágokat festett valamikor a falusi mester, Nórának megtetszett, olcsón adták, nem volt becsülete az efféle holminak.

Egérszag volt.

Máskor is lehetett érezni ezt az egérszagot némi

dohossággal vegyülve, amikor nyár elején leköltöztek Nórával, de a kitárt ajtókon, ablakokon beáramló levegő hamar kiszellőztette a szobákat. Ferencet ez a doh- meg egérszag most nem zavarta, inkább eszébe juttatta érkezéseiket, Nóra mozdulatait, ahogy mindig azonnal elkezdett rendezgetni, és mire este lett, felfrissült minden a keze nyomán. Milyen jó volt az első estén kiülni a ház elé a kis asztalkához, szalonnát, körözöttet, szalámit enni újhagymával, harsogó zöldpaprikával, paradicsommal, koccintani a kedvenc villányi vörösborukkal, s bevárni a sötétet, a csillagos éjszakát, a jóleső álmoságot. Mindez most egyedül lehetetlennek látszott. Meg kellett elégednie annyival, hogy kipakolja hátizsákjából azt a néhány holmit, amit elegendőnek talált magával hozni, és kitenni a konyhazugba a kenyérral meg a konzervekkel együtt. Megkereste a fürdőszobának használt kamrában a központi vízcsapot, jól kifolyatta a vizet, s végre ihatott, megtalálta a sóprút, elcsapkodta egy kicsit a port a szőnyegekről, kirázta a terítőket, aztán lerokkadt a bőrfotelba. És hirtelen elkedvetlenedett.

A csend tört rá, az egyedüllet csendje. Otthon is magányosan élt, de azt már megszokta. Ez itt most még idegen volt. Tudta, átbillen ezen, néhány nap mindig elegendő volt a lelki átállásra, de addig rá-rátört a szorongás. Körülnézett, hogy mihez is kezdhette,

de elálmosodott. Mostanában már két megálló között a villamoson is képes volt elaludni, mindig félt, hogy részegnek nézik, részeg öregembernek. Csukott szemhéja mögött képek úsztak be, arcok, párbeszéd... Ahogy most is. Nórát látta, bejött a kertből nagy karimájú szalmakalapban, kötényében szilvával, aztán egy könyv lapjait fújta a szél, majd hirtelen a saját horkolására felébredt.

A kanapé huzatának barna rózsáira sütött a nap. Még délután volt. Hangokat észlelt, apródonként jött rá, hogy egy nő énekel. El-elszállt a hang, aztán egészen közelről hallotta, amikor egy éles férfihang csattant fel. *Ne menj be a kertbe, láttam, hogy van itt valaki...* Aztán újra csend lett.

Nem kelt fel, hogy megnézzé, kiket hallott. *Ne menj be...* Ezek szerint valakik bejárnak a kertbe.

Megéhezett. Mégiscsak ki kellett kászolódnia a fotelből. Nézegette a konzerveket, melyiket nyissa ki. Babfőzelék karajjal. Holnap majd azért lemegy valamelyik vendéglőbe. Ismert egyet a pártház mellett. Kilencven óta valamilyen informatikai cég irodái vannak benne, csak szokásból még ma is pártháznak mondják a helyiek. De ma jó lesz a bab. Katonaságnál kaptak ilyet menetgyakorlatra. Nem melegítették meg, csak ették hidegen. Emlékezett a jó ízére, de ez nem volt olyan. Miért nem olyan semmi sem, mint régen?

Öreg vagyok. Talán csak annyi az egész, hogy öreg vagyok.

Juliette is öregnek tarthatott, gondolta, mert az unokaöccséről annak a felesége jutott eszébe. Juliette. Ő tett itt rendet, mielőtt elhagyták a házat. Azóta nem volt itt senki. Igen, Juliette. Nem igazán tudtak beszélgetni, Ferenc olaszos volt meg angolos, a francia kimaradt, pedig élvezte a francia nyelvet. De Juliette flamandsága amúgy is érthetetlen volt a torokhangokkal. Hogy fel tud villanni egy arc! Nem kell sok az emlékeknek, mindig készek megelevenedni. A homokos tengerpart, ahogy ott sétáltak hármásban mezítláb az apályban visszamaradt moszatok, csigák és mindenféle tengeri maradványok között, Juliette kagylókat szedegetett fel, és furcsa volt, hogy a tenger mellett robogott el a villamos. Jó negyvenöt év volt közte meg az unokaöccse között, de ezt akkor nem érezte, mert Juliette inkább vele tartott, mint a férjével, és Ferenc úgy vélte, nem csak vendéglátói figyelmességéből. A moszatos, nedves talajon a nő megcsúszott, Ferenc elkapta, tenyerével érezte a bordáit, vörös haja az arcába csapott. Volt ebben egy kis

áramütés. Azon az estén is, amikor ostendi otthonukban, vacsora után ültek a hallban, és nézték a televíziót, és ketten, férfiak a hírek kapcsán a magyarországi helyzetről diskuráltak, keresetekről, munkáról meg a kormány politikájáról, Juliette örökké megszakította beszélgetésüket, és nyaggatta férjét, hogy fordítson neki, mert kérdezgetni akarja Ferencet. Róbert kissé indulatosan torkolta le, akkoriban volt szó arról, hogy Magyarország belép az Unióba, és a kérdés jobban izgatta, mint a felesége kíváncsisága. *Nagyon várjátok*, mondta Róbert, *de tudni kell, hogy a torta nem lesz nagyobb, ahány csillag felkerül a zászlóra, annyi szeletet kell vágni, vagyis egyre keskenyebbet.* Ferenc felületesen figyelte, ő is szívesebben vette volna, ha az asszonyt bevonják a társalgásba. És sajnálta, hogy Juliette, megunva a dolgot, visszavonult. De csak azért, hogy nemsokára áttetsző házi köntösében térjen vissza, s ahogy leült közéjük, hosszú combjáról félrecsúszott a köntös szegélye.

Most is előtte van a kép. És Juliette szeplőssége. Ferenc látta, szeplős a combja is. Talán az egész teste is? Izgatták a szeplős nők, de soha nem volt kapcsolata eggyel sem. Zöld szeme villanásával nézett rá Juliette, ahogy csendülön koccintottak a konyakos pohárral. Róbert is tartotta a poharát, de addigra Juliette már ivott.

A reggelinél találkoztak másnap, Juliette világoskék, feszes farmerben volt és halványkék ingben. Jól állt a bronzvörös hajához. Kettesben ültek asztalhoz, Róbert már korán elhajtott, időben ott kellett lennie a gyárban. Néhány sort hagyott az asztalon, noha már az este elbúcsúztak, *Juliette visz ki a reptérre*, írta. Pedig már ezt is megbeszélték az este. Az asszony tejet töltött a kávéhoz, kínálta, akadozva meg jelekkel beszélgettek, Róbert már nem volt ott, hogy tolmácsolhasson. De a félmondatok közti szünetek, amikor csak egymásra néztek derűsen a kávé meg szendvics fölött, tartalmasabbak voltak minden diskurzusnál. Így utaztak a kocsiban is, az asszony vezetés közben rá-ránézett kérdően, s hogy kitöltse a csendet, bekapcsolta a rádiót, CD-t tett a lejátszóba, szonokat. *Si tu t'imagines*, énekelte Greco. *Á, Juliette*, mondta felfedezően Ferenc. *Ci, ci, Juliette Greco*, nevetett a nő. Ez is egy olyan pillanat volt, ami megmaradt.

Voltak itt valahol lemezek. CD-lemezek. Meg egy lejátszó.

Ahogy kinyitotta a kétszárnyú szekrény ajtaját, naftalinszag csapta meg, ruhák lógtak a fogasokon, viharkabát, pufajka hideg estékre meg szvetterek.

Nézte a szekrény alját, aztán a komód fiókjait, a nyers deszkákból rótt polcokon a folyóiratok, könyvek, papírhalmok között turkált. Levelekre bukkant, képeslapokra, meg egy kávéfoltos borítójú füzetre, iskolás címke volt rajta, és azon egy cikornyásan rajzolt N betű. Megpörgette a lapjait, megismerte a felesége kézírását, dátumokat látott a szövegek között. Talán napi feljegyzések, gondolta, félretette a holmik közé, hogy majd belenéz, de most a lejátszót kereste.

Emlékezett rá, hogy egy dobozba szokták tenni, ha ősszel bezárták a házat, Nóra erről mindig gondoskodott. Amolyan HiFi-torony volt, a gyerekek bömböltették mindig, amíg nem lett saját, hordozható lejátszójuk. Mindenütt nézte, végre a szekrény tetején bukkant rá porosan, pókhálósan. Közben eszébe jutott a televízió is, mindig rosszul lehetett fogni az adást (ő maga szerelt az eresz alá lécekből meg drótokból eszkábált antennát – mennyit mérgeledtek a homályos meg ugráló képek miatt, míg ki nem dobták az amúgy is ósdi készüléket...) Meglelte a konnektort. A rádió meg a lejátszó is működött. A CD-ket ott látta a polcon feltornyozva, Nóra gyűjtötte őket, francia szonok meg operaáriák voltak, most a franciák között válogatott. Juliette Grecónál megállt, betette a lemezt. A bársonyos, mély hangra beűszott képzeletében az énekesnő arca, a nagy, fekete szempár, az erotikus vonalú szája. És a másik Juliette. *Coin de rue...*

A kocsiban is, útban a repülőtérré felé. Ugyanez a dal.

Az ügyetlenkedő búcsúzás a repülőtéren, a tranzit előtt. Udvarias csók jobbról-balról az arcra, egy kézszorítás. És rögtön a hiányérzet, már benn a tranzitban, meg fenn a gépen. És még otthon is egy darabig. Aztán amikor eljöttek nyaralni, és értük ment a pesti szállodába, hogy levigye őket a házba, várta, hogy ugyanazt az enyhe szédületet érezze, amit Brüsszelben. De semmi. Csak egy rokon házaspár. Kedves ölelgetések, nevetgélések, *Ca va?... ca va?*-érdeklődések, de csak egy férfi meg egy nő. Nem ugyanaz az arc? Nem ugyanaz a tekintet? Mosoly? De, de! Juliette, és mégis... Beszállt hozzájuk a Jaguárba, ők elöl, ő meg hátul a drapp bőrülésen, így próbáltak diskurálni, látta a félig lehúzott ablakon bevágó lég-huzatban Juliette kócolódó, vörös haját, érezte kölnije illatát, de semmi.

Tudta, persze, hogy ilyen. Hogy mindig ilyen volt. Hirtelen támadt szerelem, bódulat egy napig, három napig, aztán, mint a fellobbanó és csituló láz után,

a test megnyugvása. Amikor a hőmérő újra harminchat-kettőt mutat.

Nóra azért megérezett valamit, de szívélyes volt hozzájuk, különösen Róberthez, felemlegették a gyerekkori időket, amikor lejártak fürödni a vízhez, meg amikor már fiatalemberként elkérte néhány napra a házat, tudták, hogy felcsípett valakit. Nóra, aki beszélt egy kicsit franciául, nem felejtette el, hogy Ferencnek tetszhetett a nő, mert amikor hazajött tőlük, sokat emlegette. Ezért most nem állhatta meg, hogy ne traktálja Juliette-et Róbert nőügyeivel. Bántani akarta. Ferenc sajnálta Nórát, hogy láthatóan féltékenység kínozza, holott már nem volt miért.

Nem volt miért? De hiszen a múlt éppen olyan eleven, mint a jelen. Az emlékek velünk élnek tovább. Ferenc már évek óta velük tölti az éjszakáit. Éjfél után jönnek, a pirkadattal felerősödnek, és ő várja őket. Hajnali ébredéskor, amikor felmerül valami a múltból, mint valami memoritert, megpróbálja rögzíteni. És ha éppen csak egy mozzanat bukkan fel, azt is megragadja, mélyíti, szélesíti. Életben akar tartani mindent, ami volt. Embereket, tájakat, utcákat, egy fasort, egy kertet, az öreg körtefák alatt a hullott gyümölcsöket, amiket már kikezdték a darazsak, csillagos augusztusi estéket, a pelék éjszakai futkosásának dobaját a padlás deszkáin...

És a nőket. Akiket szeretett, és akik szerették, akiket megcsalt hűségükben, akik átkozták, akik elhagyták, akik kitarítottak mellette, akik megmenettették, akik elveszejtették, akik odaadták fiatalágukat, akik belehaltak, akik magukra maradtak öregségükre...

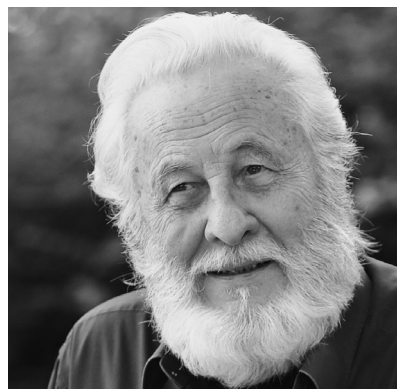
A CD lejárt, újra csend lett. A nap már ferdén süttött, életlen fénye bevetült a padlóra. Kintről megint hallotta, hogy a közelben, valahol a kert alatt énekel egy nő.

*Találkozunk-e, hogyha nyár lesz,
vagy nem jön erre soha már,
ó, mondd, madár, ó, mondd, madár...*

Valami zenés színdarabból lehetett. Csak a hang volt ismerős. Talán a szomszédék lánya, gondolta, a kis Nancsa, aki gyerekkorában színésznő akart lenni, és feljárt Róberthez a kertbe. A kis Nancsa. Már biztosan nagylány. Elmosolyodott, nézte a napfény festette foltot a szőnyeg mintáján, amíg csak bele nem káprázott a szeme. Csak ült, és nézett, és hallgatta a dalt.

Az élet megmenti önmagát

Szakonyi Károly válaszol Balázs Géza kérdéseire

Szakonyi Károssal rendszeresen találkozom a középiskolások anyanyelvi versenyein Győrben és Sátoraljaújhelyen. Derűje, bölcsessége rögtön megfogott. Az utazások során, a szünetekben nagyokat beszélgetünk. Szóba kerül az irodalmi közélet, nemzedékeinek (merthogy nemrég köszönhetjük 85. születésnapján) írói, íróbarátai – akinek remek, de részben elmerült elbeszéléseiből és a rájuk való emlékezésekből izgalmas kötetet állított össze (*Írók lámpafényénél*). Közös helyeink is vannak, például a budapesti Rákospalota, ahol Gyurkovics Tibor lakott, és „kicsivel” később én is ott születtem, és sokáig ott éltem. No meg a színház: Szakonyi *Adáshibáját* mindig játsszák valahol... Beszélgetéseink során jó volt felidézni a félhomályból a lassan valószínűleg teljesen elmerülő évszázad magyar irodalmának néhány alakját, életüket, harcaikat, halálukat... Fölhoztam már máskor is, hogy mennyire líraian rajzolta meg Thurzó Gábor utolsó napjait: „Súlyos beteg lett valóban, de türelmesen viselte. Magányosan. Amikor érezte, hogy nemsokára itt a vég, kórházba vonult, mintha kényelmesen, poggyász nélkül valahová a közelbe utazna, csupán kis táskarádióját vitte magával, azt hallgatta addig a néhány napig, ameddig még élt. Az óbudai temetőben nyugszik egyszerű, tömör fakereszt alatt.” Kötete címlapjára kiírta: **Olvassuk újra! De addig is: Hallgassuk meg egymást!**

– *Hol a történet? Miért és hová tűnt el a történet a mai magyar irodalomból?*

– A történet megvan, csak kis-restelli magát. A sznob ítések a posztmodern prózát inkább elismerik korszerű irodalomnak, mint a realizmust, márpedig az történetmondáson alapszik. Divat lett a *szöveg*, már jó ideje persze, noha kezd elfáradni, de mindig jön egy új írógeneráció, amelynek tagjai azt hiszik, csak úgy lesznek érdekesek, ha elhagyják a „konzervatív” mesélést. Pedig az irodalom vértelen nélküle. *Mózes könyve*, a görög eposzok, a népmesék, a kialakult regény mind történet és elmesélés. Dickens vaskos regényei újságokban, folytatásokban kezdtek pályafutásukat, az olvasókat a figurák sorsa, története érdekelte. Mi más érdekelhette volna? A történet tehát nem vesztet ki, ma is megvan, bár például a jeles, nemrég elhunyt kiváló kortársunk, Esterházy is került, regényeiben az epizódok nem állnak össze hagyományosan értelmezett történetté.

Azt hiszem, inkább arról van szó, hogy nincs olyan nagy formátumú történetmondó, mint Mikszáth, Tersánszky, Móricz, Kosztolányi – hogy csak néhányat említek azok közül, akiknek a történeteink felnőtünk. De említhetném a közeli múltból Fejes Endrét. Nagy történetmesélő volt, a *Rozsdámető* című remeke például regénycsoda, olyan mértékű történetűsítés, hogy az ember olvasása után azt gondolhatná: többkötetes *ságát* olvasott végig. Spiró szépen mond történetet az *Ikszekben* vagy a *Fogságban*, de kevés ma az ilyen. Bő lére eresztettem, de hadd mondjam: a történet megvan, soha nem is fog elveszni, mert nélküle nincs pletykálkodás, márpedig az irodalom magasrendű pletyka: „Hallotta, mi történt? Nahát, ez az Anna! Otthagya ezt a derék Karenint meg a kisfiát egy Vronszkijért!” Soroljam a többi esetet?

– *Szerintem ennyi is meggyőző volt. Mi ösztönözt az Írók lámpafényénél kötet összeállítására? Bízol abban, hogy az ott szereplő,*

közelmúltbeli, jórészt elfelejtett írókat vissza lehet hozni?

– Az *Írók lámpafényénél* abból a gondolatból indult ki, hogy terveztem egy antológiát legkedvesebb novella-olvasmányaimból. Ez akkor még nemcsak a magyarokra vonatkozott, benne lett volna pl. Maugham *Esője*, ami bravúros történet. De belekerült volna Gorkij és Csehov is. És amit mindig is csodáltam, Bertha Bulcsu *Jégnovel-lája*. Ezzel kezdtem. Aztán eszembe ötlött Szabó István. Meg az ő nagyszerű novellái. És közben arra gondoltam, emlékeznek-e rájuk az olvasók, hiszen aki meghal, azt olyan hamar elfelejtik. Így változott a program: fel kell támasztani az elmúlt időkben eltávozottakat, s jöttek sorban, jelentkeztek a fejemben. Akkor vettem számba, mennyien elmentek, ismertem őket, legtöbbjükkel barátságban, szoros kapcsolatban álltam, de egyáltalán: kortársaim voltak. Hadd juszanak eszébe az olvasó embernek, hadd vegyék le a polcra a műveiket, s lássák, milyen gazdag novel-

lairodalmunk van! Emellett arra is számítottam, hogy a magyartanárok segítségére is sietek ezzel, hiszen tudom, milyen kevés óraszámában beszélhetnek a kortárs, hazai írókról. Tehát emlékezés, emlékeztetés és misszió – ez volt a célom.

– Egyszer mesélte nekem, hogy az ötvenes-hatvanas években hogyan telt egy magyar író napja... Elmondanád olvasóinknak is?

– Az ötvenes évek végén, a hatvanasok elején sok író indult, jómagam is. Ez az időszak nagyon bonyolult volt mindenestől, de szellemi téren is, mondjuk, éppen az irodalomban. Gondoljuk el: '56 után vagyunk két-három évvel, még mindenkiben élesen ott vannak a forradalom győzelmes, lelkesítő napjainak emlékei, ugyanakkor a levert szabadságharc utáni megtorlás sötétsége borul az élet fölé. Írók hallgatnak, tiltakoznak, börtönben vannak. Hogyhogya mégis kedve van egy új generációnak a publikációra? Ambivalens helyzet. De indulnak az irodalmi fórumok, megjelenik az ÉS, a Kortárs, a napilapok kulturális rovatai irodalmat akarnak hozni. Talán arról van szó, hogy a pangó irodalmi élet helyébe gyorsan be akar tolni egy új nemzedék? Persze, ebben is van igazság, mert a politikai lektúrt azonnal beszippantotta a vákuum. De gondoljunk arra, hogy a forradalom előtti években sokan azért nem publikáltak, mert nem értettek egyet az ideológiával. Igaz, '54-ben enyhülés volt, és az Új Hang című folyóiratban bemutatkozhattak az új hangot hozó írók: Sánta Ferenc, (Kamondy) Tóth László, Szabó István, Moldova György, Galgóczi Erzsébet, Csurka István, de aztán kis időre megint szorult a helyzet '56 nya-

Gyurkovics Tibor az Adáshiba plakátját nézi, 1970. június

ráig. Azon a nyáron kezdtük érezni, hogy lehet itt igazat szólni. A szerkesztőségek már fogadóképesek is voltak rá. De csak a harcok múltával, a látszólagos konszolidáció napjaiban lehetett publikációhoz jutni. Azok nevében mondom, akik az említett Új Hang szerzőihez kapcsolódva, akkor kezdték a pályát: Bertha Bulcsu, Fejes Endre, Hernádi Gyula, Lázár Ervin, és nemsokára rá Simonffy András, Gerelyes Endre és sorolhatnám (a költőkről most nem beszélve, de rájuk is vonatkoztatva), senki sem tett engedményt. Mondhatnám azt is, hogy '56 szellemét folytattuk a lehetőségek szerint megjelenő munkáinkban. És csakhamar létrejött az Új Írás, éppen a fiatalok számára indított folyóirat, amelyben persze az idősebbek is helyet kaptak, sőt, itt volt lehetőségük azoknak is, akik az '56-os szereplésük miatt tiltottak voltak, hogy újra publikálhassanak. A hatvanas évek elejére az irodalmi konszolidáció nagyjából létrejött, nagyszerű művek születtek, a hetvenes évek végéig, de még valamelyest a nyolcvanasok derekáig is tartott ez az állapot, amelyben a próza, a vers,

a dráma és a film – a kultúrpolitika aggodalmas felügyelete mellett, vagy olykor ellenére – marandót alkothatott. Ebben az időben kezdett érdeklődni a külföld is a magyar művek iránt, de nemcsak a „baráti” országok, hanem a nyugati világ is. Ez azt is jelentette, hogy sokféle fórum létezett, ha nem is volt annyi folyóirat, mint ma, de a meglévők elegendőnek bizonyultak, a napilapok is hoztak irodalmat, a Televízió is adott munkát, nem beszélve a Rádióról, a felolvasások mellett ott volt a lehetőség rádiójátékok írására stb. Ez serkentően hatott, hiszen vártak tőlünk írásokat. A magam napi beosztása az volt, hogy reggel kilenc tájban bementem a Rákóczi úti Marika presszóba, letelepedtem az ablak melletti asztalomhoz, kértem Galambos bácsitól, a pincértől egy szimpla kávé meg egy pohár szódát, elővettem a papírt, a tollat, és reméltem, hogy menni fog a munka. Fejes Endre a presszó belső sarkában ült, nagyalakú francia kockás lapokra írta töltőtollával valamelyik gyönyörű elbeszélését, a *Kéktiszta szerelem* címűt, vagy később a *Rozsdatemetőt*. Ha nem ment az írás, összeültünk

Az Adáshiba első külföldi bemutatója, Helsinki, 1971. január

dumálni. Néha be-benézett valaki, Kertész Ákos vagy Hernádi, Csánádi Jancsi, Kalász Marci, de inkább már a délutáni órákban. Akkor átalakultunk asztaltársasággá. A kézzel megírt novellát fenn, az albérletemben legépeltem, ez egy tisztázó átírás-javítás is volt, aztán vittem valamelyik szerkesztőségbe. Leginkább az Új Írásba, de néha a Kortársba, vagy feladtam a Jelenkornak postán. Ha nem volt dolgom a Rádióban, akkor elmentem a Hungáriába, mindig volt ott valaki az írók közül. De a hatvanas években megnyílt a Fiatal Művészek Klubja az Andrássy úton (ma KOGART Galéria), oda majdnem minden este lementünk. (Így mondtuk: lemegyek a klubba...) Ott aztán nemcsak irodalmárok voltak, hanem festők, zenészek, szobrászok, színészek... Barátságok szövődtek, késő éjszakáig ment a vita, néha olyan filmet vetítettek, amelyet nem lehetett látni a mozikban, koncertet adott Kocsis Bertalan hegedűművész, szombatonként tánc is volt, a büfében hagymás zsíros kenyeret vehettünk. Csúszott rá az olcsó bor. S ha még benne voltunk a hangulatban, átmentünk a Fészek bárba, onnan esetleg egy festő

műtermébe... De azért reggelente nekiláttunk a munkának.

– És ma hogyan telik el egy író napja?

– Manapság talán a romkocsmákba járnak a fiatal írók is. Nem tudom, összetartanak-e annyira, mint akkoriban mi, noha voltak ellentétek, rivalizálások a folyóiratokon belül is, de még megmaradt valami a régi irodalmi életből. Most nem ismerem a helyzetet. Nem tudom, van-e lehetőség író-olvasó találkozókra, amelyek révén bejártuk az országot, a könyvtárakat, falusi kultúrházakat. Nem tudom, van-e efféle kapcsolat. Lehet, hogy nagyrészt az interneten zajlik az „élet”, sok fórum meg is szűnt, a Rádió, mint irodalmi felvevőhely visszaszorult valami kis stúdióba, a Televízió nem kíváncsi az írókra, a napilapok is alig, s bár van rengeteg folyóirat, nem hiszem, hogy bármelyik is úgy összekovácsolna alkotókat, mint hajdan például az Új Írás. Lehet, hogy igazságatlan vagyok, ha Maklárty Zoltánt, a bölcs színészt idézem: „Sajnálom a fiatalokat, mert övük a jövő!”

– Hogy él emlékezetedben (a budapesti) Rákosfalva? Azért is kérdezem, mert az én szülőföldem is...

– Rákosfalva? Én csak „átutazóban” jártam arra, igaz, napon-ta. Árpádföldön laktunk, az még odébb van. Túl Cinkotán. De bejáró diák koromban, majd később, munkába menet és jövet megállt a HÉV Rákosfalván. Ott volt a Rákos-patak mellett, az állomáshoz közel a Lardolin vegyigyár, ahol az ötvenes években Gyurkovics Tibor mamája, a valaha szép úriasszony, segédmunkásként dolgozott. A gyártól nem messze volt a családi villájuk, ahol később megismertem Tibor családját, apját, a jogászdoktor Gyurkovics Henriket, a háború alatt a Százados úti kenyérgyár igazgatóját, aki akkor már csak Tibor verseiben lelte örömét. Az Adáshiba című darabom premierje utáni bankettől hajnalban távozva kávéztunk az Egyetem presszóban, s akkor támadt Tiborban az ötlet, hogy látogassuk meg az öregeket. Kimentünk hévvel, kora reggel volt, a lakás még az éjszakai szédültségben, de kaptunk reggelit, meséltünk a színházról, s Riki bácsi, mint azután majd annyiszor, ha találkoztunk, azt mondta huncut nevetéssel: Jó nektek, de egyszer engem is vigyetek el a szép színésznőkhöz... Hát ők voltak Rákosfalva, meg az, hogy Tiborral mindig emlegettük az éjszakai hazajutásainkat. Akkor még – az ötvenes években – nem ismertük egymást, de kiderítettük, hogy az éjszakai, fél kettes, utolsó vonatot ő is, én is mindig loholva értük el. Ő csak Rákosfalvaig utazott, de az én járatom Nagycicén elkanyarodott Rákos-szentmihálynak, onnan, körforgalomban visszatért Iccére, és folytatta az utat Cinkotáig. Onnan már nem ment tovább, Árpádföld pedig még két megálló a csömöri vonalon. Ekkor már fél három volt,

s nekem még gyalogolnom kellett a vasút mentén hazáig. De mit meg nem tett az ember a nőkért! Mert ezek az éjszakai utak miattuk voltak. Munka után randevú, egy-két gin fizza a Váci utcai Kedvesben, vagy csak séta a Gellérthegyen, és elment az idő. Azt hiszem, ilyenkor Rákosfalvára érve már bóbiskoltam a néptelen vonaton, ahogy reggelente pedig álmosan néztem ki az állomásra.

– *Kik a legjobb barátaid? Ideát és odatúl...*

– A legjobb barátról az imént szóltam, Gyurkovicsról. Első kötetünket cseréltük ki, az ő *Grafit* című verseskönyve és az én *Középtűt vannak a felhők* című novelláskötetem a Magvetőnél jött ki az Új Termés sorozatban. Hosszú évtizedek következtek, közös családi nyaralások, utazások Moszkvába, Leningrádba, válások és házasságok zűrzavarai, színházi bemutatók, örömneppek és bánatok. Aztán elsietett. De előbb még Bertha Bulcsu. A Balaton szerelmese, akit nyaranta a tavon bérelt hajójával vitorlázva, szepezdi szőlőjében bort termelve láttunk, és a legszíjasabbnak hittünk, első volt a távozók között. Elment Lázár Ervin is. Nagyon szerettem. Ott kellett lennem a betegágyuknál. Hallani Tibortól, ahogy azt mondja a kórterem teraszán a gyenge napfényben: – Ennyi volt... Vége a dalnak... És Ervintől, ahogy feküdt csontsoványan, s felnézett agyongyötört tekintettel: – Nem olyan könnyű meghalni... És Kiss Dénes, akit akkor ismertem meg, amikor nagyon szegények, de nagyon lelkesek voltunk, és aki örök-ké izzott, küzdött, kutatta a nyelv titkát fáradhatatlanul, míg egyszer csak nem akart már tudni semmiről... Ők ott vannak fenn, pedig

Szabadkán az Új Idők szerkesztősége: Hernádi Gyula, Szakonyi Károly, Gyurkovics Tibor, Végh Antal, Csukás István

még itt lehetnének. És akik még itt vannak? Farkas László. Az Új Írás megalakulása óta barátom, szerkesztőm, biztatóm, értőm... Görgey, öreg harcos, solymári otthonába zárkózva, de minden bajt, az elvesztett látást is tábornoki tartással viselve, még velem együtt mondogatja: kitartani, még csak a nyolcvanas években járunk...

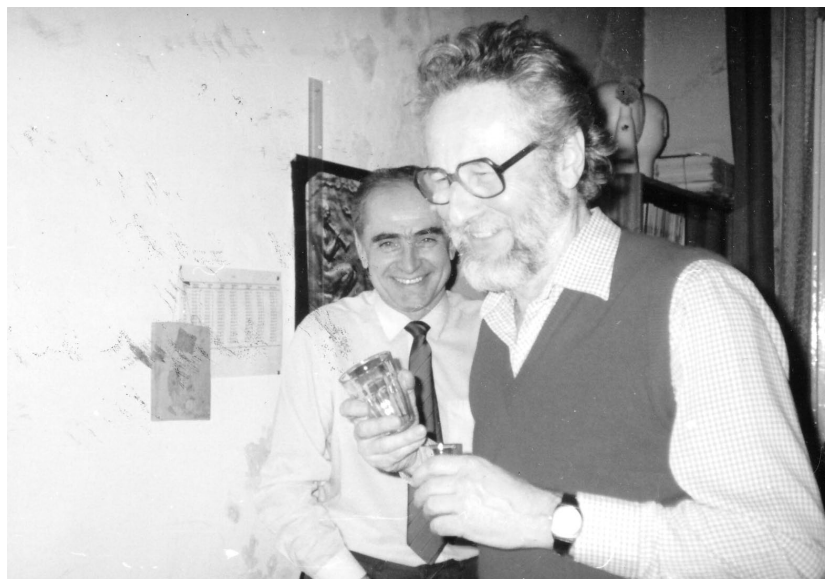
– *Eljársz szépkiejtési és retorikai versenyekre zsűrizni, előadást tartani. Mi fogott meg ebben?*

– Nem is tudom, milyen régóta járok az anyanyelvi versenyekre. De mindig öröm látni a fiatalok igyekezetét, hogy szépen, helyesen értelmezve beszéljenek. Tudom, hogy ez csepp a tengerben, de ha összeadjuk az évek számát a résztvevők számával, mégiscsak arra kell gondolni, hogy van hatása. A hajdani diákok, akik húsz-harminc éve részt vettek a versenyeken, számos utódnak adhatták át a figyelmeztetést: vigyázz az anyanyelved tisztaságára! Ha egyik-másik gyerek nem is szerepel jól, vagy éppenséggel gyatrán, nem baj. Az a fontos, hogy érdekli a dolog, hogy törekszik a tökéletességre. Ami ugyebár nincs, de

keressük. Ez az igyekezet fog meg, és természetesen a jeles, nagytekintélyű nyelvészbarátok, a rendező iskolák tanárainak, igazgatóinak társasága.

– *Valahol mindig játszzák az Adáshibát... Mi a titka?*

– Az *Adáshiba* című keserű komédiámat még mindig előadják itt és ott, és ennek csak egyetlen oka lehetséges: az, hogy fel tudja kelteni a nézők érdeklődését. Megfigyeltem, hogy akár itthon, akár külföldön, akár az idősebb, akár a fiatalabb korosztály tagjai egyaránt befogadják. Egyszer egy újságíró megkérdezte, hogyan hat rám a darab sikere. Azt feleltem, hogy az írónak öröm, a magánembernek viszont szomorúság, hogy mindenütt visszhangra talál, hiszen az azt jelenti, hogy mindegyik ismeretes érzés a bezárkózás, a figyelmetlenség, a technika eluralkodása, ahogy Csehov mondaná: a tokba bújtság. Az *Adáshiba* a maga idejében telibe találta az életérzést, és úgy látszik, ez az életérzés elkísér bennünket. A minap a hetes buszra felszállván egy középkorú úr velem szemben foglalt helyet, de mindvégig mobilján

Az Új Írás szerkesztőségében Farkas Lászlóval, 1987. december 29.

telefonálva. Ültében is folytatta, miközben vizsgálódva nézegetett rám. Majd amikor letette, azt mondta: – Bocsánat, ugyebár nem tévedek, ön írta az *Adáshibát*. Hát ne vessen meg ezért a telefonálásért. Már ebben élünk. Én az egyetemen tanítok, és ott mást sem látok, mint hogy a diákok, lányok és fiúk nem egymással beszélgetnek, hanem a mobiljukat nyomkodják, hallgatják... – Tehát az emberek éreznek valamit, és a darabban ezzel találkozhatnak.

– Milyen közéleti vagy irodalmi kérdés foglalkoztat leginkább manapság?

– A közélet csupán érintőlegesen foglalkoztat, de a hétköznapi szinten, akár akarom, akár nem, szembesülök bizonyos eseményekkel, amelyek bosszantanak. Régebben, amíg napilapnak dolgoztam, vagyis tárcákat írtam a Népszavában vagy a Magyar Nemzetben, ezeket megírtam. Most nincs fórumom, a lapok nem olyanok, mint voltak. Vagyis nem írok tárcát. Márpedig az efféle élmények tárcákba valók. Az irodalmi kérdések mint gyakorlati problémák

– a könyvterjesztés, a lapok megszüntetése, a fórumok csökkenése (Rádió, Televízió stb.) – foglalkoztatnak, de végeredményben feleslegesen, mert úgysem tehetek semmit. Ami az irodalom lényeges kérdései, hogy hol tart, merre megy, mi van külföldön, milyenek a színházak, nos, ezeket a dolgokat figyelem, de azért elsősorban a magam irodalmi kérdései foglalkoztatnak: írni még egy jó novellát, kisregényt... És ez elég is.

– *Hogy látod a magyar nyelvet 50-100 év múlva?*

– A magyar nyelv 50-100 év múlva is létezni fog, mert erős és rugalmas. Arany János nyelve tökéletes szépség, de lám, a mai kor (fiatal) embere már nem úgy szereti és érti, mint még mi. Ma talán azt mondják, Esterházy vagy Parti Nagy nyelve a tökély. Vagyis változik a nyelv, változik a szépsége, de azért nem mondhatjuk, hogy ad abszurdum érthetetlen, hiszen azért mindenki megérti, ahogy Károli *Bibliáját* is, csak éppenséggel nem így beszélünk vagy írunk. De ha már Arany Jánost említettem: állítólag tízezer szóval dolgozott, őri-

ási szókincese volt, feltámasztotta az elfelejtett szavakat, alakíttatta is őket, és a szinonimák sokaságát használta. Erre mindenki törekedhet. Elsősorban az irodalmárok. Tanárok panasza, hogy már az *Egri csillagok* szavai sem érthetőek a gyerekeknek. Nem hiszek ebben. Mi sem tudhattunk mindent, de ráéztünk, vagyis a nyelvkincsünkben ott lapultak azok a szavak, amelyek szokatlanok voltak. Mert más volt a hétköznapi kommunikáció az emberek között. A felnőtt és gyerek között. Beszéltek. Beszélgettek. Meséltek. Történeteket mondtak. Megpróbálták megfogalmazni a dolgokat. Mekkora egy mai ember szókincese? És ha belegondolunk a rövidítésekbe (amerikai szokás!), az sms-ekbe és az új „titkosírásba”, amit a fiatalok találtak ki az elektronikában? De ha a beszélgetésünk elején azt mondtam: a történet mindig meglesz, mert az tudja lekötni a figyelmet, akkor most a nyelvre azt mondom: de Te ezt jobban tudod, a struktúrája megmenti. És ha nem hal ki a költészet, akkor a nyelv is megkapja a maga vitaminadagját, hogy egészséges maradjon. Ötven évvel ezelőtt hogyan beszéltük? Csak más kifejezésekkel tűzdeltük tele nyelvünket. Van, ami megmaradt, van, ami elveszett. Elveszett, aminek elveszett a funkciója. A sátorlajújhelyi Magyar Nyelv Múzeuma őrzi őket, illusztrációval együtt. Van átalakulás. De az elveszett szavak helyett teremődnek új – magyar – szavak. Nem az internet szavaira gondolok, vagyis idegen szavakra, hanem anyanyelvi szavakra. Ahogy az embernél némely elhalt testrészfunkcióját átveszi egy másik (egyszeműség, egy vese, csonkulás stb.). Az élet megmenti önmagát.

**Mintha csak
magamnak
írnám** Mezey Katalin: *Levelek haza*,
Magyar Napló Kiadó,
Budapest, 2017.

Mezey Katalin először 1989-ben megjelent könyvének főszereplője a tizenhárom–tizennégy esztendő Verthellyi Gabriella, aki 1956 végén édesanyjával együtt Nyugat-Németországba disszidál, ahol az anya nővérénél, Klárinál találnak átmenetileg otthonra. A kislány új környezetének magányában több mint fél éven át szám szerint huszonhét levelet ír budapesti barátnőjének, Ilinek. Ezek a levelek alkotják a regény huszonhét fejezetét, kiegészülve a bevezetésként és befejezésként szolgáló kerettörténettel. Az előbbiből kiderül, hogy a megírásuk idején el nem küldött levelek hogyan kerülnek végül 1977-ben a címzett birtokába, az utóbbi pedig röviden összegzi a főszereplő 1957 és 1977 közötti életét.

Tipikus levél- vagy naplóregénnyel van tehát dolgunk, amely nemcsak műfajában, de sok egyéb tekintetben is hasonlít az egyik első önálló magyar regényhez, Kármán József *Fanni hagyományaihoz*. Így például mindkét mű kerettörténettel indul, mindkét mű főszereplői nők, továbbá hasonló a főszereplők élethelyzete is: a hányatott sors, a magány, a boldogtalanság és a boldogságkeresés. A huszonhét fejezet mindegyike számozással, illetve a Kedves Ili, Ilikém, Kedves Ilikém, Édes Ilikém megszólítással kezdődik, amivel azonban ki is merül a levélregény kötelező tárháza: nincs dátum, nincs záróformula, maga a cselekmény pedig szétfeszíti a hagyományos levelezési témák kereteit. A levelek nemcsak az új környezetről, az új életről tudósítanak, hanem írójuk családjának, szüleinek, nagyszüleinek sorsán, öccsének tragikus halálán keresztül, gyerekperspektívából egy magyar polgári, értelmiségi család 1945 utáni széthullását is bemutatják.

A napló- és a levéljelleg finom megkülönböztetése bepillantást enged az érzékeny gyereklány lelki konfliktusaiba. Anyja kórházba kerülése után Gabi felismeri, hogy szüksége van egy állandó – mondhatni: fiktív – barátnőre, akivel az idegen világban lepletebb gondolatait is megoszthatja. Erről tanuskodnak alábbi sorai az 5. levélből: „Mióta anyu nincs itthon, főleg veled beszélgetek. Mindig azt fogalmazgatom, amit meg akarok írni neked. Lehet, hogy végül majd az egészet postára adom, és olyan lesz,

mintha egy naplót kapnál tőlem.” A 17. levélben pedig ez áll: „Nagymamának is írok leveleket. De azokban a levelekben sosem írom meg, amit neked megírok. Talán pontosan azért, mert tudom, hogy a te leveleidet nem küldöm el, talán azért olyan jó írni neked. És apunak is mindig meg-gondolom, mit írok.”

A levelek visszatartását Gabi ösztönös történelmi tapasztalatai is motiválják. Ugyanis attól tart, hogy Ilinek és szüleinek bajuk származna abból, ha egy disszidenssel leveleznének. Így tulajdonképpen lelki tőkét kovácsol az el nem küldött levelekből, amelyek az önkítárulkozás lehetőségét jelentik számára, és kialakítják, formálják önismeretét. Ezt a személyiségfejlődést bizonyítják belső vívódásai is. A leveleket – mintegy lelki gyakorlatként – gyakran visszaolvassa, és a korábban írtak miatt állandó lelkiismeret-furdalása támad; úgy érzi, jogtalanul panaszkodik, hiszen tulajdonképpen mindene megvan.

Így lesz a naplóból fejlődésregény, és ebben a fejlődési folyamatban fontos szerepet játszik a regény két másik kulcsfigurája, az anya és Klári néni. Az anya – Gabi szavaival élve – egyszemélyes világban él. Férjétől elvált, és – lányát is magával rántva – azért disszidált, hogy a családja véleménye szerint a sors büntetéséből elvesztett fia apjával, a háborúban megismert fiatal amerikai tiszttel találkozzék, akinek azonban még a címét sem tudja. Felfogása szerint a boldog, szerencsés élet kivételes, a boldogtalanság pedig mindennapos. Ebben a neurotikus állapotban kerül végül szanatóriumba, ahol egy ugyan-csak amerikai orvos oldalán kezd új életet. Lányát ugyan nem taszítja el magától, sőt: nagyon is szereti, de harmóniából, boldogságból, önmegvalósításból nem tud mintát adni neki.

Racionális, kiegyensúlyozott nagynénjével, aki szintén a háborúban ismerte meg német férjét, Gabi az otthon, a közös múlt alapján jobban megtalálja a hangot. Klári szélesebb látókörű és tárgyilagosabb hűgánál; ő nyitja fel az ilyen kérdések iránt különben is fogékony süldő lány szemét a tágabb, történelmi összefüggésekre. A lány nagynénjétől hall először a nagyobb közösségek – így a nemzet – működésének sajátosságairól. A nagynéni még a nemzetkritikával is megismerteti unokahúgát: gyakran idézi apját, aki szerint egy német vagy fantáziátlan mérnök, mint az ő férje, vagy fantáziadús gyilkos, és sokszor hivatkozik né-

met anyósára is, aki szerint viszont a magyarok szinte élvezik, hogy folyton a sebeikben vájkjálnak. Neki árulja el Gabi hosszas faggatás után a napló létezését, de annak lényegébe őt sem avatja be, mert egyre mélyülő emberismerete alapján biztos benne, hogy nem örülne annak, amit beleír. Nem örülne az ő gyökertelenségének, magányának és örökös panaszainak a veszteségei miatt, amelyek lépten-nyomon visszaköszönnek leveleiben: először még otthon öccsét, Zolikát veszítette el, akinek kezében felrobbant egy gránát, aztán látogatóba jött nagymamája foszlattja szét reményeit, aki nem hajlandó velük maradni, és visszamegy Magyarországra, végül pedig anyja házasságával a hazatérés lehetősége is semmivé lesz.

A levelek kissé szaggatottan lüktető-ziháló stílusa, a beszélt nyelvi alakzatok, a lánynak osztálytársaival, unokatestvéreivel való érintkezésébe beépített német mondatok, a gyakori szóismétlések híven visszaadják az életben lázasan helyét kereső fiatal hősnő lelkiállapotát, kedélyhullámzásait. Ez már a fentebb idézett néhány mondatból is kiderült, de még jobban bizonyítja az a rész, amelyben a saját jövője miatt kétségek között hányódó Gabi meglátogatja anyját, akiről egy titokban kihallgatott telefonbeszélgetésből megtudta, hogy gyógyulása után újdonsült orvos ismerőséhez készül költözni:

„Valahogy nem bíztam benne, hogy sikerül, hogy egyedül is rátalálok a szanatóriumra, megtalálom anyut, jól érzi majd magát, és kedve lesz velem beszélgetni, és valahogy óvatosan, hogy meg ne sértsem, ki tudom szedni belőle, mit is tervez, hogy valóban igaz-e, amit Klári néni a nagymamának mesélt.”

„Ritka költő, még a legnagyobbak között is, aki olyan fogékony a mindennapi apró szenzációkra, mint Mezey Katalin. A napi élményeket úgy tudja versbe és verssé varázsolni, hogy felsóhajtunk: ilyen a valóság, ez a valódiság és keresetlen őszinteség! Dörgő, megrázó, nagy eseményekkel valószínűleg semmit se tudna kezdeni, de a városi lakás, a bentről kifelé nézett természet, a család: kifogyhatatlan meglepetésekkel szolgálnak a költőnek... minden fájdalommal és kevés örömmel” – írta még az 1980-as évek elején Weöres Sándor a költő Mezey Katalinról. Ezek a sorok a prózáiról Mezey Katalinra is vonatkoznak. A *Levelek haza* is a mindennapi apró szenzációk varázsára, a család kifogyhatatlan meglepetéseire, a je-

lentéktelennek tűnő külső (tárgyi) és belső (lélektani) részletek gazdagságára épül. Lássunk egy-egy példát mindegyikre!

Gabi kis ajándékokkal, az osztálylétszámnak megfelelően huszonkét kokárdával, színes papírral beraasztott dobozzal, a dobozra rajzolt Kossuth-címerrel és a dobozba tett túrós pogácsával akarja meghálálni osztálytársainak az ő tiszteletére tartott március 15-ei megemlékezést. Az aprólékos, részletező leírás egy hasonlatban kulminálódik: Klári néni túrós pogácsát süttött, egész aprókat, amelyek akkorák voltak csak, mint egy kétforintos. A jelentéktelennek tűnő kétforintos, ebben a helyzetben messze túlmutatva önmagán, a kis tárgyak tömegével együtt jelképpé, a korszak, az elhagyott haza jelképévé magasodik. A Gabi fejlődését bizonyító belső, lélektani részletek sokaságából talán az kívánczik ide a leginkább, amelyben egyéb támasz híján a felnőttek konfliktusait a maga módján próbálja elemezni: Klári sokáig nem törődik bele húga új kapcsolatába, és amikor az végül mégis be akarja mutatni barátját, férjével valami más elfoglaltság ürügyén elmennek otthonról. Gabi így kommentálja naplójában a történetet: „Talán éppen azért mentek el hazulról, hogy kitarthassanak a rosszallásuk mellett”. Ez a mondat arra vall, hogy a kislány éles szemmel veszi észre a felnőtt világ ellentmondásait.

A kerettörténet befejező része – magához a történethez képest már csak vázlatosan és elnagyoltan – Gabi további sorsát és révbeérkezését mutatja be. Gimnáziumi éveit internátusban töltötte, majd megismerte a hozzá hasonló sorsú Pedrót, házasságukból három gyerek született, akiknek olyan szülői házat szeretnének teremteni, amilyenben egyiküknek sem lehetett része.

A család, a gyereklélek Mezey Katalin munkásságának és ezen belül prózai műveinek is egyik központi motívuma. Erről tanúskodnak a pedagógiai témájú *Zöld vadon*, a szintén iskolai témájú *Lyukak az osztálykönyvben*, *A kidöntött kerítés* gyerekkori történetei és *Csutkajutka meséi*, illetve a *Kivala Palkó Nemlehet-országban*. És ebbe a sorba illeszkedik bele az Oláh Mátyás László rajzaival illusztrált *Levelek haza*, amely kifinomult lélektani ábrázolásával méltán jelenhetett meg immár harmadszor.

Ircsik Vilmos

„A Görög” Markó György: *Hellasztól a Práter utcáig. Egy görög szabadságharcos a magyar forradalomban. André Konstantinidisz (1917–1956)*, Kornétás Kiadó, Budapest, 2016.

A rendszerváltoztatás, de kiváltképp az ezredforduló óta reneszánszát éli hazánkban a jobbra múlt századi történelmi szereplők politikai életpályáját feldolgozó *életrajz* mint történetírói műfaj. A fókuszban mindmáig a korszakos jelentőségű politikusok álltak (pl. Bethlen István, Teleki Pál, Tisza István, újabban Szálasi Ferenc). Azonban a tudományos ismeretterjesztés irányába történő elmozdulás kiváló példáját adja a Kronosz Kiadó életrajz-sorozata, amely nemcsak bővített az időbeli kereteken, de a terjedelmet is csökkentette, így közelebb hozva az átlagos könyvfogyasztóhoz a műfajt. Az alább ismertető kötet óhatatlanul is illeszkedik ebbe a sorba, ugyanakkor témaválasztásában különbözik is a műfaj ismert példájától. Eltér az '56-os forradalommal összefüggésben eddig megírt Nagy Imre-, Losonczy Géza- vagy Maléter Pál-életrajzoktól is (bár stílusában az utóbbihoz hasonlít leginkább). Legfeltűnőbb, valóban egyedi jellemzője, hogy nem politikai karriertörténet. Főhős nem befolyásos közéleti személyiség, hanem a több százezer ötvenhatos cselekvő egyike.

A megnyerő külsejű, 247 számozott oldalból álló, páratlanul gazdag fényképanyaggal illusztrált keménykötésű kiadvány egy olyan életút, vagy ha úgy tetszik, egy olyan *görög sorstragédia* ismertetésére vállalkozik, amely sajátosan XX. századi: vezérmotívuma az anyaföld vagy a választott haza függetlenségéért folytatott harc, az ebből szükségszerűen is következő politikai üldöztetés és a kommunista hittel való viaskodás.

A hét nagyobb önálló fejezetre osztott kötet a megszokott életrajzok tematikájához képest szokatlanul kezdődik: a „kötelező” formális elemeken túl (pl. köszönetnyilvánítás, problémafelvetés) egy *komplex kutatási naplót* tár elénk a szerző, amelyből képet kapunk a történeti vizsgálódást megnehezítő legapróbb részletekről is, a család még élő tagjainak felkutatásától a görög állami intézményekkel való, adatkérés céljából folytatott hiábavaló küzdelemig. A kiváló hangulati felütés után a könyv fejezetei kronologikus rendben követik végig a „főhős”, André Konstantinidisz '56-ot megelőző életét.

André második világháborús partizánparancsnok volt, majd távozott hazájából, mert az ELAS (a kommunista-szimpatizáns görög partizán szövetség) leszerelése után félt egy lehetséges felelősségre vonástól. 1945 májusában érkezett hazánkba, de letelepedése nem volt eldöntött tény: a veszélyek mellett is igyekezett minden lehetőséget kihasználni a hazajutásra, így például a fővárosban állomásozó szövetséges katonai missziók a görög menekültek hazajuttatásában próbálták igénybe venni szolgálatait. Társadalmi integrációja a '45 utáni peremlét sajátosságait példázza. A kezdeti, alkalmi megélhetést biztosító fizikai munkák után elsősorban anyagilag kívánta előkészíteni hazatérését, amihez „illegális” utakat választott: egy román illetőségű személlyel közösen, hamis iratokkal fedték tevékenységüket, vagyis csempészettel foglalkoztak. Emiatt viszont közszükségleti cikkek engedély nélküli kivitele és üzletszerű értékesítése miatt az uzsorabíróság letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Az 1947 júliusától a következő év novemberéig tartó szegedi börtönidőszakot 1952-ben újabb elzárási szcenárió követte. Ezúttal – mint angyalföldi villanszerelő csoportvezetőt – társadalmi tulajdon elleni család, majd egy súlyosbítás után sikkasztás miatt ítélték el, és csak 1953 júniusában szabadult feltételesen. Ezt követően viszont képes volt sikeresen idomulni a fővárosi szakmunkások világához, és egy rövid hullámvölgy után magánélete is szerencsésen alakult. A romantikus férfi – görög feleségétől különválva – Ludányi Erzsébettel kötötte össze életét. A forradalom évében villanszerelőként textilipari üzemek villamosításával foglalkozott.

A kötet fele innentől – érthető módon – az '56-os események részletes elemzésével foglalkozik. Az elbeszélés stílusa és kutatási módszere követi az ötvenhatos munkák többségét jellemző pozitivist, forrásközpontú, már-már a nietzschei értelemben vett „antikvárius történetírás” hagyományait. Az „ötvenhatológia” egyik legkomolyabb kihívása az, hogy a forradalom történetének rekonstrukciójához rendelkezésünkre álló források döntő hányada nem az eseményekkel egy időben, hanem utólag, egy megtorlási hullám szervezetrendszerében keletkezett. Ez nyilvánvalóan a *post festa* keletkezett dokumentumokban szereplő állítások forrásértékét is meghatározza: az iratok olykor többet árulnak el magának a politikai

nyomozóapparátusnak a munkájáról és az igazolni kívánt koncepcióról, mint magáról a vizsgált tényről – adott esetben egy személy '56-os tevékenységéről, múltjának és sorsának mozaikdarabjairól. Ez a kutatási adottság André esetében is világosan kirajzolódik a feldolgozásból. Azok a nyomozati-bírói iratok, melyek a legkomolyabb forrásbázist képezhetnék André esetében, a hős tragikus halála miatt hiányoznak. Ezt az irathányt viszont bizonyos mértékig bőségesen pótolják a róla szóló más jellegű elbeszélések, vallomások, valamint a családtól szerzett, komoly magyarázó erejű magánjellegű információk is. Így '56-os tettei jobb híján egy bonyolult, kusza vallomásháló mátrixából vehetőek ki – az ezzel járó történeti megismerés korlátaival együtt.

E ponton viszont Markó jóval többet tett annál, mint hogy megírta főhőse életrajzát. Akarva-akaratlanul is egy *kiterjesztett esettanulmányt* kapunk a Práter utcai iskolában működő felkelőcsoportról, annak felépítéséről és belső szervezeti rendjéről, tevékenységéről. Ez amellet, hogy egy tudatos történeti nézőpont megválasztásának eredménye, az állambiztonsági források természetéből is adódik, hiszen André története nem választható el a felkelőcsoportétól – pontosabban attól, amelyet az állambiztonság *annak tartott*. Ez tulajdonképpen valamelyest félreviszi az eredeti célt, az élettörténet megírását. Lényegében nem André életén keresztül mutatja be a felkelőcsoport életét és a budapesti utcák forradalmi hétköznapjait, hanem éppen fordítva történik: a felkelőcsoport tevékenységéről keletkezett iratokból kirajzolódik képbe illeszkedik bele „a görög” tevékenysége – amennyiben az számos ponton világossá tehető. Emiatt olykor túlzottan nagy hangsúlyt kap a felkelőcsoport életének ábrázolása (pl. belső viszonyok, harctevékenység, az iskola felépítése), ennek minden stiláris-tartalmi következményével

együtt: a szerző indokolatlanul nagy terjedelemben foglalkozik az egymásnak ellentmondó tanúvallomások elemzésével, a különböző nevesített forrástípusok adatainak leírásával. A narratívaépítés e módszerének megválasztása azonban egy káros mellékhatással járt:

a felkelőcsoport működésének rekonstrukciója közben olykor éppen a főhős alakja szorul háttérbe. André – mint a fogvatartottak kihallgatásáért is felelős „politikai helyettes” – valós szerepe még a róla szóló fejezetben is csak nagyon komoly koncentráció árán, a „sorok között olvasva” derül ki.

A befogadó számára az is kihívást jelent, hogy a szöveg – előrehaladása során – folyamatosan veszít gördülékenységéből és olvasmányos jellegéből. A prózapoétikai szempontok tehát alárendelődnek az események tényszerű, forrásközpontú leírásának. Maga a könyvben szereplő szöveg, azaz a lezárt és lektorált kézirat így nem pusztán a szerző következtetéseit tartalmazza, hanem leírja magát az elemző folyamatot is – minden apró információmorzsa egymással történő összevetését, és ezzel együtt az igazságkereső történész vívódását is.

A pozitívista forráselemzésnek persze pozitív következményei is vannak: történeti mestermunkának is nevezhető az a körültekintő eljárás, amellyel Markó György tételről tételre cáfolja a Fehér Könyvekben a felkelők fejére szolt rágalmatokat és nyilvánvaló hazugságokat (pl. a vajasdobozba rejtett, vöröskeresztes fedésben érkező amerikai kézigránátokról szólót), fényképeket elemez, továbbá tisztázza a dunapentelei görögység forradalmi részvételét, vagy ahogyan André tragikus

halálának konkrét körülményeit írja le nyomozói pontossággal. Kevésbé érthető ugyanakkor, hogy miért szánt a kelenföldi élettárs, Ludányi Erzsébet húgának férjéről (!), Villa Secca Lajosról öt oldalon át felsorakoztatott, életrajzi bibliográfiába illő adatokat.

Hangay Szabó László: 1956 – Emlékezés gyertyával
(bronz, 30 × 5 × 8 cm)

A könyv egyik záró fejezetében a hazánkba be-települő görög politikai menekültek „kollektív életrajzához” is hasznos adalékokat kapunk. Markó rámutat arra a sajátos jelenségre, hogy a hazai, 1945 után integrálódott görögök – akiknek a többsége szegényparaszti származású és kommunista világnézetű volt – néhány ékes példát (mint pl. André) kivéve a pártállam restaurációjában vették ki a részüket karhatalmistaként, börtönörként. Az általában egy tömbben, zárt kolóniában élő vidéki görögség a példátlan nemzeti egységet prezentáló, ugyanakkor mégis sokszínű magyar forradalomban valamilyen „gyanús” eseményt látott, amellyel nem szívesen azonosult. A forradalomban részt vevő fővárosi görög ifjúság jobbjára a „városi vagányok” táborát gyarapította, ennek megfelelően valamelyik felkelőcsoport környezetében találták meg számításukat. A közel egy tucat rövid ’56-os élettörténetből is az derül ki, hogy társadalmi státusuk nagyban hasonlított magyar társaikéhoz – többségük periférikus élethelyzetben lévő ipari tanuló, szakmunkás, ritkábban mérnök volt. Szerepüket a vezetés helyett leginkább a szituációs mintakövetés és a csapatmunkában való aktív–passzív részvétel határozta meg: előbbire jó példa a Köztársaság téri pártház ostroma során a pártház védőinek pincei igazoltatását végző, lincseléseket szemtanúként követő Delkosz Jorgosz, utóbbit igazolja a Széna téri bányászbrigádban tevékenykedő Caruhidisz Georgiosz részvétele a szombathelyi fegyverszerző akcióban. A megtorlás során a magyarokéhoz hasonló sors jutott nekik is osztályrészül. A kötet e görög résztvevők mellett a családtagok további sorsának ismertetésével és egy olyan táblázatos kimutatással zárul, amely a könyvben előforduló szereplőkkel szembeni megtorlás mértékét mutatja.

A könyv olvasójának hatalmas mennyiségű, burjánzó információáradattal és ismeretanyaggal kell megbirkóznia. Ennek feldolgozását, befogadását tovább nehezíti, hogy nincsenek rövid összefoglalók a fejezetek végén. Maga a mű egészében véve műfajánál, választott témájánál fogva természetesen nem „egyesítés” olvasmány vagy könnyed krimi. Az elérni kívánt, nem pusztán szakmabeli célközönség számára viszont ajánlatos lett volna legalább néhány olyan lábjegyzet vagy rövid szövegblokk beépítése, amely segít keretbe foglalni a tényeket. A forradalom kitörésének okairól féloldalas általános összefoglalás ol-

vasható, ehelyett/emellett azonban indokolt lett volna a fegyveres felkelők, munkások társadalomlélektani mozgatórugóira is kitérni. Tagoltabbá tette volna a szöveget az, ha rövid kitérők szakítják meg – mint egy „sorvezetőként” – az elbeszélés menetét olyan, a Práter utcai harcok menetét is meghatározó témákról, mint a nemzetőrség, vagy a fegyveres harcok dinamikáját befolyásoló párt döntések és karhatalmi fellépések összefüggései. (A felkelőcsoportok harci jellemzőiről, a tűzszünetről és egyes állambiztonsági munkamódszerekről ugyanakkor pontos információkat kapunk.) Egyes, a szerző által is nyilvánvalóan ismert összefoglaló munkák felvétele a levéltári jegyzetapparátus mellé – Eörsi László alapos monográfiáin túl – elősegítették volna azt, hogy többféle nézőpontból legyenek megismerhetőek a forradalmi résztvevők motivációi. Ezzel talán más példákon keresztül fogódzókot kapott volna az olvasó André felvállalt kommunista mivoltának megértéséhez is, amit a szerző többször is említ, ám igazán részletesen nem vesz górcső alá.

A könyv összességében egy, a politikai mozgásoknak kitett, mélyen „emberi” történetet foglal magába. Amennyiben André életben marad, a Práter utcai felkelők „operatív feldolgozása” során körvonalazódó szerepe miatt a megtorlás célkeresztjébe került volna, és nagy valószínűséggel a vádlottak padjára ültetik. Ha leüli a neki szánt büntetést, és visszatér a kádári kispolgárság–szakmunkásság soraiba, akkor sok kortársához hasonlóan feltehetőleg a kettőtört egzisztenciák, a másodlagos állampolgárok sorát gyarapíthatná. A hosszas börtönévek után viszont mégis megadatott volna számára az újrakezdés lehetősége, de a Történelem Ura – a történész értékrendjétől függően legyen az bármilyen entitás is – tragikus halált rendelt neki. Így viszont tagja lett annak a hősi panteonnak, az „ötvenhatos magyarok” azon népes táborának, amelyet, mint ismeretes, a pártállami történetírás évtizedeken át dehonesztáló jelzők sokaságával illetett.

Markó György vállalkozása arra irányult, hogy megtisztítsa ettől a történelmi hordaléktól a szereplőt, s a történész eszközeivel megmutassa azt a hibáktól sem mentes, gyarló embert, akit „ahányszor sorsa [...] választút elé állította, [...] mindig a jó oldalt választotta”. Ez a törekvés – összességében – sikerrel járt, amiért az olvasó mindenképpen köszönettel tartozik.

Gulyás Martin

Egység a sokszínűségben Bíró Gergely: *A kristálnak mindegy. Interjúk, esszék, kritikák*, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014.

Élvezettel olvastam *A kristálnak mindegy* című kötetben szereplő írásokat, mégis sokáig halogattam Bíró Gergely könyvének bemutatását. Az ok a szerző sokoldalúsága, így a könyv sokszínűsége, és ezért a bőségből való kényszerű válogatás dilemmája. Nehéznek tűnt megragadni egy jellemzően közös szempontot az itt újjólag közreadott szövegekben. Végül is az utóbb már magától értődő vonás adódik evidens módon. Ez pedig a minőség piedesztálra emelése, a mérce magasra állítása. Valójában ez érvényesül Bírónak a címválasztásban először enigmatikus, a legtöbb elemében igen értékes könyvében.

A szerző jeles szerkesztő, olvasásterapeuta és természetesen – e kötet tanúsága szerint is – igen jó író. A közelmúltban kiérlelt mély- és életműinterjúkkal, remek esszékkel, fontos kritikákkal jelentkezett. Tétován jegyzem meg, hogy az utóbbiak szigorúbb rostálásával egységesebb, talán még nívósabb lehetne a könyv egésze.

A kötet terjedelmének több mint felét négy műhelybeszélgetés teszi ki. Három megszólaló: Gyurkovics Tibor, Monoszló Dezső és sajnos már Oláh János is „csak” műveivel él közöttünk. Szavaik értékét, súlyát lelki jelenlétük és emléküknél növeli. Kontra Ferencről pedig várjuk a további írásokat, meg az általa is nagyra tartott „élő megszólalás” inspiráló erejét.

A kötetben elsőként Gyurkovics szuggesztív egyénisége elevenül meg. Családjáról beszél, majd az alkotói próbálkozásait, tévútjait, későbbi sikereit meghatározó társadalmi közegről, amely sok éven át inkább gátolta, mintsem serkentette beérését, igazi kibontakozását. Az író sztoikus belenyugvással tekint emberi gyarlóságaira, sőt talán bűneire is. A büntetésével azonban „nem tehet mást, mint felajánlja az Úristennek”. Értékes megállapításokat olvashatunk verseinek a képzőművészetben fellelhető ihlető forrásáról, istenhitéről, olykor erősen dokumentarista írásmódszeréről (*Isten nem szerencsejátékos*). Groteszké alakított szituációi és alakjai pszichológusi énjétől is meghatározottak (*Nagyvizit*). Ezt érzékelteti az alkotó, s észre kell vennünk, hogy attitűdje közel áll kérdezője, a biblioterapeuta Bíró Gergely érzésvilágához is. Gyurkovics több műnemben és műfajban al-

kotott. Találó a metafora, amely e sokszólamúságot – az interjú címe erre utal – „a víz különböző állapotaival” azonosítja (tó, folyó, patak, tenger). A beszélgetőpartner olykor részletesen megindokolt és lényegre törő kérdésekkel, máskor a bővebb kifejtést provokáló, pattogó rövidségű közbevetésekkel irányítja az eszmecserét. Így lesz az interjú íve kidolgozott a szerző lírai indulásától az „öregedés botrányát” átkozó költő blaszfémiába hajló, istenkereső kérdésig (*Ki vagy?*).

Bécsi otthonában zajlott a beszélgetés – korábbi interjúit, nyilatkozatait is felhasználva – az akkor 85 éves Monoszló Dezsővel. Az író fordulatokban és helyszínekben gazdag, „a Kárpát-medencét bebojlyongott” életútja az interjú indítása. Kitűnik ebből, hogy Monoszlóyt mindvégig izgatta a kisebbségi lét fátuma, amely már-már menekülésszerűen üzte egyik lakhelyről a másikba: Csehszlovákiából Jugoszláviába, Magyarországról Bécsbe, nemritkán még messzebb. „A huszadik századi embersors gondoskodott róla, hogy az életem ne legyen egyhangú” – vallja visszatekintve a költőként debütált mester. Az író életművéből Bíró Gergely *A villamos alatt* című, 1965-ös kötetet, különösen annak záró- és címadó novelláját emeli ki joggal, mint „jellegzetes Monoszló-darabot: tudatnovellát”. Első prózakötete volt ez, amely késve bár, de meghozta számára az elismertséget. Ígérte akkor a későbbi nagy műveket, így *A milliomos halála* című nagyregényt, magát a „tudatregényt”. Ebben is – az ő szavaival – „az én elbeszélhetőségét kérdőjelezi meg minden könyve alapproblémájaként”. „Különleges helyet foglal el a regényeink sorában a *Menekülés Szodomából* trilógia” – figyelmeztet Bíró, és már a mű születéstörténete is igazolja a kiemelését. Az izgalmas beszélgetés végén ismételtelen felöltik bennem is a hiány, bár Monoszlóy indokolja a mulasztást. Szörényi Lászlóval értek tudniillik egyet, aki a memoárgyűjteményt kérte számon az életműtől. Ez az úr sajnos már örökre betöltetlen marad.

Még nagyon friss a seb, és „más távlatot ad a halál már” az Oláh János író, költő, legendás szerkesztővel készült rövid, 2012-es interjúnak. A pillanatfelvétel, a helyzetjelentés alkotás közben, a *Száműzött történetek* novelláskötet megjelenésének apropóján készült. Visszatekint, de előre is néz bizakodón akkor

az interjúalany. Azóta már ismét megjelent a szintén feledhetetlen emlékü Czine Mihály által is nagyra tartott *Az örült* című regénye. Szerzője azonban elment, és nagyon hiányzik irodalmi életünkéből. Remélni akarjuk, hogy végül elérte azt a békét, amelyet egy korábbi beszélgetés (2009, Nagy Gábor) befejezésként maga így fogalmazott: „A ’nemlétre hangozódni’, ahogy írtam, csak úgy lehet, ha az ember átadja magát az elemi létezés ritmusának.”

A leggerjedelmesebb, az alkotói lét számos elemére rávilágító, igazi mélyinterjú a Kontra Ferenc Drávaszögből indult élet- és írói útját elemző érdekes műhelybeszélgetés. A szerző már olyan jelentős művekkel írta be nevét a kortárs irodalmi kánonba, mint az egymáshoz sok szállal köthető *Gimnazisták; A kastély kutyái; a Farkasok órája* és a *Wien a sínen túl* című regények. A délvidéki magyar kisebbség életérzése át- meg átszövi az oeuvre egészét, bármerre is „kalandozik” a hajdani szegedi bölcsész. Az életműve korántsem teljes vagy lezárt, ellenkezőleg, éppen további perspektívák felé nyit. Ezt érezteti a partnerek egymás gondolatára jól reflektáló, vibráló párbeszéde. A dialógus folytatására szólít az olvasói és az együttes alkotói igény. Tudjuk – bizonyítékok erre a Bíró-interjúk közötti darabjai is: a jó párbeszéd mindig közös teljesítmény, az egymásra hangoltság produktuma.

A kötet második, talán még az előzőnél is elmélyültebb intellektuális kalandra hívó része a 2002–2014 között született esszék és kritikák csoportja. Nehéz, Bíró Gergely esetében pedig fölösleges vállalat is volna mereven szétválasztani a két műfajt. Mert nála mindkettő jellemzője a kísérletező jelleg – a művek megközelítésében és megértésében. Az egyes darabok stílusa elegáns, időről időre megmutatkozik bennük a szerző szépírói vénája. Ez még az újszerűen és tudósan formált levezetések is könnyeddé teszi, olykor aporiával, vagyis nyitott, visszafogott konklúzióval zárja. Az esetlegesnek tűnő témaválasztást egységbe foglalja a szemlélet, mely elsődlegesen a magyar irodalmi hagyományra épít. Mesterének tudja Szerb Antalt, akinek esszéista és írói munkásságára is igen gyümölcsözően támaszkodik. Az ő két könyvéről értő reflexiókat fogalmaz meg itt (*A Pendragon-legenda, A harmadik torony*). Másutt is jól használja Szerb inspiráló életművét, amelynek – Poszler György szavaival – „...nyitottságában rejlik a varázsa. Hogy ezerféleképpen tovább gondolható”.

Balassi Bálintról érkezik az irodalmi esszék első, meghatározó darabja. Elsődlegesen a szerelmi líráját vizsgálja vitathatatlanul eredeti megközelítésben. Itt is felsejlik azonban a költő alakja, mint „Athleta Christi”-é (bár leginkább Zrínyié e jelző), akinek szerelmi gyöttrődésén és vitézi énekein is átsüt az istenhit, amely a képekben és motívumokban is jól ábrázolódik. Számos olyan meglátásra lelünk a dolgozatban, amely továbbgondolásra csábít. Ilyen például az egyik Célia-versben megjelenő „félrevert harang”-motívum. Ez majd Ady Endre költészetében teljesedik ki, nem egyszerű reminiscenciaként. Gondolok például sok más mellett a „Félrevert harangok” szimbolikus motívumára. Az esszéista kísérletező, tehát bátran állít fel hipotéziseket. Bíróra jellemző ez a vállalkozási hajlam, ami fő értékét adja ennek a rövidege ellenére is kitűnő munkának. Megjegyzem, hogy ebben jelenik meg a kötet cím parafraízisát adó idézet. A Balassi versmondattal a következő: „Mint egy kristálkövet, soha el nem törhet, / noha éget verőfőn”.

Csáth Géza, alias Brenner József gyermek- és ifjúkori naplóiról, leveleiről beszél, megjelenésükről ad hírt Bíró 2008-as áttekintése. A klasszikus szerző minden gesztusa, szava, így korai tájékozódása is fontos relikvia. Előlegezi a kiteljesedést, a jelentős íróvá válást. Csáth ifjúkori világlátása a majdani író, orvos, a rangos zene-, képzőművészet- és irodalomkritikus színes lényét vetíti előre. Ezért sem felesleges az erőteljes figyelemkeltés e darabok iránt. Bíró avatottan teszi ezt.

Szólnom kellene természetesen a kötet – fent már esszéisztikusként jellemzett – kritikai blokkjáról. Többségükben igen érzékeny bírálatokról van szó, éles szemű pásztázás ez az elmúlt több mint egy évtized literatúrájának termésében. Nem emelek ki egyes darabokat, csak általánosságban jelzem, mintegy ceterum censeoként: a kritika fontos eleme a művészeti, így az irodalmi életnek is. Hiszem, hogy jelenlegi, bizonyosan időleges súlyvesztését ismételt felemelkedése követi (arra a szintre, amelyet Babits, Németh László vagy Halász Gábor neve fémjelez). Bíró értékeit reménykeltően mutatnak erre is. A teljes kötet, *A kristálnak mindegy* pedig időnként vitára hívó, de mindenképpen elmélyült figyelmet érdemlő válogatás, amelyet az igényes olvasó fontosnak, továbbgondolandónak értékelhet majd akár a múltó idő távolából is.

Papp István Géza

Ágh István (1938, Felsőiskáz) kétszeres József Attila-, Kossuth-, Radnóti- és Prima-díjas, Balassi Bálint-emlékkardos költő, író, műfordító. A Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A Hetek alkotójaként indult. 1975-től az Új Írás munkatársa, jelenleg a Hírel főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Válasz hazulról* (versek, 2015). *Elvárásolt ének* című új verseskötete az idei ünnepi könyvhétre jelenik meg.

Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg-antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Budapesten él. Több mint ötven önálló kötete jelent meg. Legutóbbi kötete: *Új szavak, új kifejezések. A rendszer-váltás kisszótára (1990–2015)* (2016).

Bíró Gergely (1979, Budapest) író, szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Naplónál dolgozik, próza- és olvasószervező. Egy évtizedig szerkesztette *Az év novellái* antológiasorozatot. Legutóbbi kötete: *A kristálynak mindegy* (interjúk, esszék, kritikák, 2014).

Boga Bálint (Budapest, 1938) orvos, író 1962-ben az Orvostudományi Egyetem Általános Orvosi Karán kapott diplomát. Azóta orvosként dolgozik (belgyógyász, klinikai onkológus és geriáter szakorvos). 1980 és 2003 között két budapesti kórházban osztályvezető főorvos volt. Jelenleg két egyetemen oktat gerontológiai tárgyat. A Magyar Orvosírók és Képzőművészek Körének alapító tagja. Fő kutatási területe az orvoslás és a művészetek kapcsolata. Díjai: a Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztje, Batthyány-Strattmann László-díj. Legutóbbi kötete: *Gyógyítás és szépség (kalandozás az orvoslás és esztétika között)* (2015).

Bognár Katalin (1977, Zalaegerszeg) az ELTE Történelem és Új- és Legújabbkori Történelmi Muzéológia szakán végzett, PhD fokozatot 2011-ben szerzett. 2001 óta a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtárában dolgozik fotótörténészként. A *Varázscseruza* az első szépirodalmi írása.

Egri Mária (Budapest, 1940) művészettörténész 1967-től a szolnoki Damjanich János Múzeum muzeológusa volt, majd 1987-től a budapesti Vasarely Múzeumot igazgatta 1999-ig, utóbbiért Móra Ferenc-díjban részesült. Fő kutatási területe a Szolnoki Művésztelép mellett Ámos Imre hagyatéki anyagának feldolgozására irányul. Több monográfiát írt részben az alföldi festészethez köthető alkotók munkásságáról, részben élő festő- és szobrászművészek anyagából. Legutóbbi kötete: *A Szikra Galéria. A Jászság festészete* (2015).

Falusi Márton (1983, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila- és Junior Prima-díjas költő, szerkesztő. 2007-ben végzett az ELTE jogi karán. A Hírel szerkesztője, 2009-től 2013-ig a Könyves Szövetség elnöke. Az MMA MMKI tudományos munkatársa. Legutóbbi kötete: *Albérleti fordulónap* (versek, 2013).

Gulyás Martin (Csongrád, 1991) történész a Szegei Tudományegyetemen, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett történelem szakon. Jelenleg a PPK BTK Történettudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe az 1956-os forradalom története, különös tekintettel a munkástanácsokra, emellett foglalkoztatják a politikai legitimáció és a politikai büntetőbíráskodás kérdéskörébe tartozó témák is.

Hóvári János (1955, Kiskorpad) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista. 2015 óta a MANK Nonprofit Kft. főigazgatója. 2015 végétől a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. Legutóbbi kötete: *Magyar emlékek Törökországban* (K. Pintér Tamással, 2017).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Kertek és kerítések* (2014).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló és az Irodalmi Magazin főszerkesztője, a Kölcsény Társaság elnöke, 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Ratkó József* (monográfia, 2016).

Kalász László (Perkupa, 1933–1999, Szalonna) József Attila-díjas költő, könyvtáros, pedagógus. A Hetek költőcsoport tagja volt. Sárospatakon szerzett tanári diplomát, majd Hajdúszovátton tanított. 1984-től Szalonna községben tanárként és könyvtárosként dolgozott. Utolsó kötete: *Nagy jövő mögöttünk* (versek, 2008).

Karácsonyi Zsolt (1977, Arad) Csiki László-díjas költő, műfordító, kritikus. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem színházstudományi szakán végzett. 2012-től a Kolozsvári Egyetem Média Tanszékének adjunktusa. A Kriterion Kiadó külső munkatársa, 2013-tól a Helikon főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A gép, ha visszanez* (tanulmányok, 2017).

Kerék Imre (1942, Háromfa) József Attila-, Kormos István- és Berzsenyi-díjas költő, műfordító 1961-ig a Somogyi Néplap munkatársa, 1974-től Sopronban tanár, könyvtáros. Legutóbbi kötete: *Aranylen* (versek, 2015).

Majoros Sándor (1956, Bácskossuthfalva) író. 1976-tól 1991-ig Bácskossuthfalván elektrotechnikusként dolgozott, 1991 óta Budapesten él. József Attila-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Az eperfa nyolcadik gyökere* (regény, 2013). Új novelláskötete, *Az ellenség földje* az idei ünnepi könyvhétre jelenik meg kiadónknál.

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2016 óta a MANK Nonprofit Kft. művészeti tanácsadója. Díjak: MŰOSZ újságírói díj (2000); Magyar Köztársaság Ezüstkeresztje (2005). Hat megjelent kötete van, legutóbbi a *Sötétkamra – előhívott versek* (versek, 2013).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtárgya. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Író Tábor (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Levelek haza* (regény, 2017).

Papp István Géza (1950, Kecskemét) irodalomtörténész. 1975-ben a József Attila Tudományegyetem magyar–angol szakán végzett, 1979-ben doktorált, majd PhD-fokozatot szerzett. 1975-től a szegedi egyetemen oktatott, 1999–2001 között a Bukaresti Állami Egyetem vendégtanára. Legutóbbi kötete: *Ady Endre vonzásában* (2007).

Simon Adri (1974, Szeged) 1998-ban diplomázott a JATE bölcsészkarán, magyar–irodalomelmélet szakon. Szegeden OKJ rendszerinformatikus képesítést szerzett. Verseket, recenziókat publikál. 2010 óta Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Földrengés* (versek, 2015).

Stumpf-Benedek Anna (Budapest, 1979) az ELTE-BTK-n szerzett könyvtáros, valamint magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári végzettséget. 2004–2006-ig könyvtárostánár, 2004–2014 közt a Magyarországi Ruszinok Könyvtárának vezetője, 2013-tól az ELTE-PPK-n tanít könyvtárhasználatot. Könyvismertetései, cikkei elsősorban könyvtárügyi, könyvtárpedagógiai témákban születtek.

Szakonyi Károly (1931, Budapest) író, drámaíró, dramaturg. A Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja és a Lyukasóra folyóirat szerkesztőségi tagja. Többek között József Attila- (1970), Kossuth- (1997) és Prima Primissima-díjas (2011), és megkapta A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét (1991). Legutóbbi kötete: *Szakonyi Károly – Válogatott novellái* (2012).

Tóth Erzsébet (1951, Tatabánya) József Attila-, Ratkó József- és Babérkoszorú-díjas költő, esszéista. Felsőfokú tanulmányait a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen végezte. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. 1985 óta szabadfoglalkozású író. 1994–1996 között az Élet és Irodalom, 2009–2010 között a Nagyítás szerkesztője.

Legutóbbi kötete: *A szálló por, a hulló csillagok* (versek, 2015). (Fényképét Tarján Zsolt készítette.)

Vári Fábián László (1951, Tiszaujlak) költő, műfordító, folklorista. Kárpátalján, Mezőváriban él, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke és az Együtt című folyóirat főszerkesztője. Többek között József Attila- (2003), Balassi Bálint-emlékkard-díjas (2004), a Salvatore Quasimodo-életműdíj (2015) és a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2011) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Ereimben az idő* (versek, 2015).

Verebes György (1965, Zenta) Munkácsy-díjas festő- és grafikusművész. A Szolnoki Művésztelep művészeti vezetője. Legutóbbi kötete: *Alvó titánok Verebes György szolnoki festményein* (2009).

Villányi László (1953, Győr) József Attila-, Zelk Zoltán-, Kormos István-, Greve- és Radnóti-díjas költő. A Szombathelyi Főiskola népművelés–magyar szakán végzett 1979-ben. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja. 1990 óta a Műhely folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Egyszer csak* (versek, 2016).

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:
 Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára
 Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
 Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia
 Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák
 ► www.magyarnaplo.hu